LEUKIPPOS
DEMOKRITOS

ATOMCU FELSEFE FRAGMANLARI

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

YUNANCA VE LATİNCEDEN DERLEYEREK
ÇEVİREN: C. CENGİZ ÇEVİK

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

II. BASIM

Genel Yayın: 4613

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

LEUKIPPOS - DEMOKRITOS
ATOMCU FELSEFE FRAGMANLARI

YUNANCA VE LATİNCEDEN DERLEYEREK ÇEVİREN
C. CENGİZ ÇEVİK

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2019
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM, EKİM 2019, İSTANBUL
II. BASIM, OCAK 2020, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-962-6 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
AYHAN MATBAASI
MAHMUTBEY MAH. 2622. SOK. NO: 6 / 31
BAĞCILAR İSTANBUL
Tel: (0212) 445 32 38 Faks: (0212) 445 05 63
Sertifika No: 44871

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

CCCLXVI

LEUKIPPOS - DEMOKRITOS

ATOMCU FELSEFE FRAGMANLARI

YUNANCA VE LATİNCEDEN DERLEYEREK ÇEVİREN:
C. CENGİZ ÇEVİK

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Sunuş vii

Biyografi 1
Eserler 15
Doktrin 19
Tanıklıklar 105

Yazar ve Eser İsmi Kısaltmaları, Kaynaklar
ve Fragmanlar Dizini 159
Derlemeler Arasındaki Fragman Koşutlukları 173
Kaynakça 181

Sunuş

A. Presokratik Felsefe Üzerine

Yunan felsefe tarihi genellikle "Presokratik" veya "Sokrates Öncesi" adıyla anılan dönemle başlatılır. Bu Antik Çağ'da yapılmış bir adlandırma değildir. André Laks'ın son dönemde bu konuda yazılmış en önemli eserlerden birinde belirttiği gibi, bu adlandırmaya dair en eski kaynağımız muhtemelen J. A. Eberhard'ın ilk basımı 1788 yılında yapılan *Allgemeine Geschichte der Philosophie zum Gebrauch akademischer Vorlesungen* başlıklı eseridir.[1] Bu eserde geçen "vorsokratische Philosophie" (Sokrates Öncesi Felsefe) adlandırmasından da anlaşılacağı gibi felsefenin bu başlangıç dönemi Sokrates üzerinden tanımlanmaktadır. Ancak bu dönemin düşünürlerinin ne derece "filozof", düşünce tarzlarının da ne derece "felsefe" olduğu, birbirlerine benzeyen

1 J. A. Eberhard, *Allgemeine Geschichte der Philosophie zum Gebrauch akademischer Vorlesungen*. Himmerde, 1788, 47. (https://books.google.com.tr/books?id=d409AAAAcAAJ) Son erişim tarihi: Mayıs 2019. André Laks, *The Concept of Presocratic Philosophy: Its Origin, Development, and Significance*, çev. Glenn W. Most (Princeton: Princeton University Press, 2018), 1. Karş. Catherine Osborne, "Was there an Eleatic revolution in philosophy?" *Rethinking Revolutions Through Ancient Greece*, ed. S. Goldhill - R. Osborne (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 221, n.8.

ve birbirlerinden ayrılan yönleri, hem düşünürler hem de düşünce tarzları arasında kurulabilecek teorik ilişki türlerinin çeşitliliği tartışılmaya devam etmektedir.

Tarihlendirme açısından "Sokrates Öncesi" adlandırmasının kendisi bile tartışmalıdır. Barnes'ın dikkat çektiği gibi Sokrates MÖ 470'te[2] doğmuş ve 399'da ölmüştür, oysa "Sokrates Öncesi" adıyla anılan dönemde yaşamış olan filozofların bir kısmı (örneğin Anaksagoras, Parmenides ve Demokritos) gerçekte onun çağdaşlarıdır. Barnes, "Etiket iyi tutmuştur ve açıklığa kavuşturmak bir işe yaramayacaktır," diyerek bu adlandırmayı destekler[3] ve dönemin temel belirleyici niteliğine odaklanır. VI. ve V. yüzyılla tarihlenen bu dönemin temel belirleyici niteliği var olan ve var olmayan, görünen ve görünmeyen her şeyin bir neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde açıklanabilmesi için doğaya gitmenin ve doğa olaylarını incelemenin gerekli görülmeye başlamasıdır. Nitekim Barnes, "İlk Yunan filozofu Miletoslu Thales (624-546) bir Güneş tutulmasını önceden bildiği zaman bu felsefe başlamış oldu," der.[4] Yaygınlıkla kabul edilen bu "ani" başlangıç noktası 1907'de Cornford'un, "Sanki Thales gökten zembille inmiş de 'Her şey sudan meydana gelmiş olmalı!' diye haykırmış gibi," diyerek yaka silkmesine neden olmuştur.[5] Benzer bir karşı çıkışı Nietzsche'de görürüz, o da son dönemde Türkçeye çevrilen felsefe derslerinin birinde, "Thales'ten önce filozof bulunmadığını söylemek kadar şu

2 Buradan itibaren aksi belirtilmedikçe tüm tarihler MÖ'dür.

3 Jonathan Barnes, *Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*, çev. Hüsen Portakal. Cem Yayınevi (İstanbul: Cem Yayınevi, 2004), 10. Karş. J. Barnes, *The Presocratic Philosophers: The Arguments of the Philosophers* (London - New York: Routledge, 2001), 3-4; Barry Sandywell, *Presocratic Reflexivity: The Construction of Philosophical Discourse c. 600-450 BC: Logological Investigations, 3* (London - New York: Routledge, 1996), 62.

4 Ufak düzeltmelerle: Barnes, *Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*, 9.

5 Aktaran: W. K. C. Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi: Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar*, çev. Ergün Akça (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011), 53.

ya da bu ismin ilk filozof olduğunu söylemek de keyfîdir. Çünkü bir <filozof> tipi apansız ortaya çıkmaz," der.[6]

Guthrie üstü örtülü bir şekilde hak verdiği Cornford'un yaklaşımdan bahsettikten sonra Diels'in ünlü Sokrates öncesi fragmanlarının (*Die Fragmente der Vorsokratiker*) 1934 tarihli beşinci baskısını hazırlayan Walther Kranz'ın Thales öncesindeki erken dönem kozmolojik, astronomik ve veciz yazılardan yaptığı derlemeyi önceki baskılardakinin tersine metnin sonuna değil, başına eklemesine dikkat çeker.[7] Başka deyişle, felsefenin başlangıç noktasını veya en azından evrene ve doğaya dair felsefi düşüncelerin kökenini Thales'ten önceki yarı dinsel yarı bilgece açıklamalarda bulmak mümkündür. Örneğin Hesiodos'un *Theogonia* (Tanrıların Doğuşu) ile *Erga Kai Hemerai* (İşler ve Günler),[8] Miletoslu filozoflarla aynı dönemde ortaya çıkıp çıkmadığı tartışmalı olan başta Orpheus, Theagenes, Pherekydes, Musaios, Epimenides, Akusilaos, Kleostratos gibi yarı efsanevi yarı gerçek düşünürlerden kalan teogoni ve kozmogoni konulu fragmanlar mitolojik anlatıdan felsefeye bir köprü olarak görülebilir.[9] Bu aynı zamanda dinden günümüzdeki sistematik yöntemi

---

6 F. Nietzsche, *Platon Öncesi Filozoflar*, çev. Nur Nirven (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018), 95.

7 Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 53.

8 Bu iki eserin çevirisi için bkz. Hesiodos, *Theogonia - İşler ve Günler*, çev. Azra Erhat - Sabahattin Eyüboğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016).

9 Bu konuyla ilgili olarak bkz. Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi 1: İlk Çağ Felsefesi*, çev. Ahmet Fethi (İstanbul: Alfa Yayınları, 2016), 53-64; F. M. Cornford, *Sokrates Öncesi ve Sonrası*, çev. A. M. Celâl Şengör - Senem Onan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018) 13-14; Werner Jaeger, *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi*, çev. Güneş Ayas (İstanbul: İthaki Yayınları, 2011), 21-30.

"Köprü" olarak gördüğümüz bu fragmanların çevirileri için şu kaynaklara bakılabilir: (Türkçe) Barnes, *Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*, 57-63; Wilhelm Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 1*, çev. Oğuz Özügül (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1994), 25-54. (Yunanca ve İngilizce) *Early Greek Philosophy 2: Beginnings and Early Ionian Thinkers, Part 1*, ed. ve çev. André Laks - Glenn W. Most. Loeb Classical Library 525 (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016), 3-153.

ve sınırlarıyla olmasa da bilime kurulan bir köprüdür, zira yukarıda da bahsettiğimiz olayları açıklamak için "doğaya gitmenin ve doğa olaylarını incelemenin gerekli görülmeye başlaması" kuşkusuz bilim tarihinde önemli bir aşamadır.

Guthrie'nin de bildirdiği gibi, "dünyayı mitsel ve doğaüstü terimlerle betimleyenler ile onu ilk kez doğal nedenler üzerinden açıklamaya girişenler arasındaki ayrımı öncelikle Aristoteles'e borçluyuz. Aristoteles öncekileri *theologos*lar (tanrıbilimciler), sonrakileri ise *pysikos*lar (fizikçiler, doğa araştırmacıları) ya da *physiologos*lar (doğabilimciler) diye anar."[10] Yukarıda belirttiğimiz çekinceleri ve tartışmaları da göz ardı etmeden söylersek, buradaki ayrımın tam ortasında yer alan düşünür Thales'tir.[11] Felsefe bağlamında doğadan ilk bahseden odur,[12] Hippolytus'un aktarımında da geçtiği üzere, antik dünyada yaşayan bazı yazarlar onu "doğa felsefesi"ne (φιλοσοφία φυσική, philosophia physikê) girişen ilk kişi olarak görmüştür.[13] Bununla birlikte Thales Antikçağ'da da öncelikle bir gökbilimci olarak bilinir ve övülür.[14] O göksel fenomenler ve tanrısal meseleler üzerine kafa yoran ilk Yunanlardan biridir.[15] Aristoteles onun her şeyin bir ya da birden çok temel elemente (ἀρχή, arkhê) dayandırıldığı felsefe türünün kurucusu olduğunu söyler.[16]

Aristoteles'in perspektifinde önemli olan nokta Thales ve onun ardından gelen Anaksimandros ile Anaksimenes başta olmak üzere doğaya yönelen ilk filozofların "peşinde koştuğu bilgi hem hatasız hem de bütünü kapsayan bilgi, yani her şeyden önce nedenlerin bilgisi olmalıdır... Oysa mit

10 Guthrie, *Yunan Felsefesi Tarihi*, 54.
11 Diogenes Laertius 1.23.
12 Diogenes Laertius 1.24.
13 Hippolytus, *Refutatio Omnium Haeresium* 1.1.
14 Diogenes Laertius 1.34.
15 Flavius Josephus, *Apion* 1.2. Benzer açıklamalar ve Thales'in astronomik buluşlarıyla ilgili olarak bkz. *Early Greek Philosophy* 2, 248 vd.
16 Arist., *Metaphysica* 983b20-21.

kişisel terimlerle düşünür ve daha çok tikel olaylar için tikel nedenlere ihtiyaç duyar."[17] Dolayısıyla evrenin ve onu oluşturan unsurların oluşumu, değişimi ve gelişimi üzerine tümel ve genel ilkeler belirlemek, bunun için de tanrıların keyfî istek ve buyruklarından ziyade doğadaki olaylar arasındaki doğal neden-sonuç ilişkisine odaklanmak Sokrates öncesindeki felsefenin temel belirleyici niteliği olarak görülebilir.

Sokrates öncesi felsefeye dair kronolojik ve tematik bir özet oluşturmak istersek, ilk sırada bulunan Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes'in oluşturduğu eski İonya doğa filozoflarını tüm oluş, değişim ve yok oluşu sayı mistisizmi ve ruh öğretisiyle açıklayan Pythagoras ve onun peşinden giden Himeralı Petron, Metapontumlu Hippasos, Krotonlu Alkmaion gibi eski Pythagorasçılar izler. Daha sonra astronomi, meteoroloji ve coğrafya gözlemleri yapmakla birlikte göreçelilik öğretisiyle geleneksel dinî inanışları tartışmaya açan Ksenophanes gelir. Onun ardından gelen Ephesoslu Herakleitos, Elea ekolü kapsamında Parmenides, Zenon ve Empedokles yine oluş, değişim ve yok oluş konularıyla ilgili olarak hem doğal elementler hem de zaman ve hareket gibi olgular üzerine teoriler geliştirirler. Doğa gözlemleri yapan Anaksagoras maddenin kökeni, sonsuzluk ve akıl üzerine fikir yürütmüş ve bir nevi bu çalışmaya temel oluşturan Atomcu felsefenin temelini atmıştır.

Sokrates öncesi felsefe ekollerinin ortaya koyduğu düşünceler ve yürüttüğü tartışmalarla ilgili en büyük sorun o filozofların yazmış olduğu hiçbir eserin günümüze tam ulaşmamış olmasıdır. Filozofların yaşamları ve düşünceleriyle ilgili kaynaklarımız sonraki yazarların eserleri, doksografik ve ansiklopedik metinlerdir. IV. yüzyıldaki Platon'dan MS VI. yüzyıldaki Simplicius'a ve hatta John Tzetzes gibi Bizans yazarlarına kadar uzanan bu kaynakları şu şekilde özetleyebi-

17 Guthrie, *Yunan Felsefesi Tarihi 1*, 54.

liriz: Platon ve Aristoteles'in eserlerinde tartışmalarla alakalı görüldüğü ölçüde yapılan alıntılar. Platon'un alıntıları daha dağınık ve kısa olmakla birlikte, Aristoteles'in alıntıları uzun ve sistematiktir. Aristoteles'in öğrencisi olan Theophrastos erken dönem felsefe tarihi ve bazı Sokrates öncesi filozoflar üzerine eserler kaleme almış, bu eserlerden bazı fragmanlar günümüze ulaşmıştır, bunlar Sokrates öncesi felsefe için temel kaynaklarımız arasındadır. Bunlardan sonra Roma döneminde özellikle de Cicero ve Seneca başta olmak üzere farklı yazarların eserlerinde alıntılar bulunmaktadır. MS II. yüzyılda yaşamış olan tarih ve deneme yazarı Plutarkhos'un *Moralia*'sında yüzlerce alıntı yer alır. Aynı yüzyılın sonlarında yaşamış olan kuşkucu filozof Sextus Empiricus'un metinleri özellikle bilgi kaynakları ve duyuların güvenilirliği konusunda Sokrates öncesi filozofların görüşlerini aktarır. Onunla neredeyse aynı dönemde tarih sahnesine çıkan İskenderiyeli Clemens (Clemens Alexandrinus) Hristiyan olmuşsa da Yunan edebiyatı ve felsefesine ilgi duymaya devam etmiş, özellikle de *Protrepticus* ve *Stromata* adlı eserlerinde birçok alıntıya yer vermiştir. III. yüzyılda Roma'da yaşayan Hristiyan teolog Hippolytus'un durumu oldukça ironiktir, zira dokuz kitaptan oluşan *Tüm Kâfirlerin Çürütülmesi* adlı eserinde bazı Hristiyanları pagan fikirleri diriltmekle suçlarken alıntıladığı Sokrates öncesine ait fikirler bu sayede günümüze ulaşmıştır. Kuşkusuz, yine III. yüzyılda yaşayan Diogenes Laertius'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı eseri[18] Sokrates öncesi filozoflarla ilgili derli toplu bilgi veren en önemli eserlerden biridir. V. yüzyılda yaşayan antolojist John Stobaeus'un *Anthologium*'u Yunan edebiyatından ve dolayısıyla Sokrates öncesi felsefeden birçok etik deyiş barındırır. VI. yüzyılda ise Yeni Platoncu filozof Simplicius'un metinlerinde özellikle Parmenides, Empedok-

18 Bu eserin çevirisi için bkz. Diogenes Laertius, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003).

les, Anaksagoras ve Apollonialı Diogenes'ten birçok uzun alıntı bulunur.[19]

Sonraki yazarların kendi metinlerindeki bağlama, kendi düşünce ve inançlarına uygun olarak yaptığı alıntıların Sokrates öncesi filozofların düşüncelerini ne derece tahrif ettiğini her zaman belirleyebilmek zordur. Birçok durumda filozoflara atfedilen düşünceler aynı veya farklı metinlerde birbirleriyle çelişebilmektedir. Capelle'in de bildirdiği gibi, "başlangıçta, binlerce parçaya bölünmüş eserlerden artakalanları bir düzen ve bağlam içine sokmak umutsuz bir çaba olarak görünüyordu."[20] Ancak daha önce bahsettiğimiz Diels'in tüm literatürü tarayarak oluşturduğu fragman derlemesi daha sonra tek tek filozof veya felsefe ekolleriyle ilgili başka fragman derlemelerinin önünü açtı. Böylece her ne kadar fragmanları tematik olarak alt alta dizmek filozof veya felsefe ekolünün düşünce sistemini tartışmaya yer bırakmayacak bir kusursuzlukta gözler önüne sermeye yetmese de en azından farklı bağlam ve amaçla yapılan alıntılar arasındaki farkları analiz edebilmeyi kolaylaştırmaktadır. Sokrates öncesi felsefeyi anlamak zorlu bir uğraştır, çağlar adeta araya perde çekmiştir. Bununla birlikte Guthrie'nin de bildirdiği gibi, "Sokrates öncesi düşünce uzmanının temel ödevi bu perdenin ardındaki Eski Çağ Yunan zihniyetiyle ilgilenmektir."[21]

---

19 Bunlar belli başlı kaynaklarımızdır. Bunların dışında aynı ve sonraki yüzyıllara ait birçok Yunanca, Latince, Arapça ve Süryanice kaynak bulunmaktadır. Bunlarla ilgili detaylı bilgi için bkz. G. S. Kirk - J. E. Raven, *The Presocratic Philosophers* (Cambridge: Cambridge University Press, 1957), 1-7; David T. Runia, "The Sources for Presocratic Philosophy," *The Oxford Handbook of Presocratic Philosophy*, ed. Patricia Curd - Daniel W. Graham (Oxford: Oxford University Press, 2008), 27-54. Guthrie, *Yunan Felsefesi Tarihi 1*, 13-14; Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe*, 20-24; Barnes, *Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*, 25-33; Nietzsche, *Platon Öncesi Filozoflar*, 49-71.

20 Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 1*, 20.

21 Guthrie, *Yunan Felsefesi Tarihi 1*, 14.

Daha önce Türkçede yayınlanmış olan Sokrates öncesi felsefeyle ilgili bazı fragman derlemeleri şunlardır:

Walther Kranz, *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar*. Çev. Suad Y. Baydur. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1994.

Jonathan Barnes, *Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*. Çev. Hüsen Portakal. Cem Yayınevi. İstanbul: Cem Yayınevi, 2004.

Wilhelm Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 1 - 2*. Çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, (1) 1994 ve (2) 1995.

Herakleitos, *Fragmanlar*. Çev. Cengiz Çakmak. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.

B. Atomcu Felsefe Fragmanları: Leukippos ve Demokritos

"Her şey zorunluluktan ötürü meydana gelir."
(**D4** - Diog. Laert. 9.44-45)

Atomcu felsefe yukarıda genel hatlarıyla ortaya konan Sokrates öncesi felsefe ekollerinden biridir. Bu ekolün iki büyük temsilcisi vardır: Kurucu figür olarak Leukippos ve onun atom teorisini geliştiren Demokritos. Leukippos'la ilgili bildiklerimiz azdır. Gerçekten yaşayıp yaşamadığı bile antik dünyada tartışma konusu olmuştur, nitekim bir Diogenes Laertius alıntısında (**T108**) Hermarkhos gibi Epikuros'un da Leukippos adlı bir filozofun yaşamadığını düşündüğü söylenir.[22] Bununla birlikte kabul etmek gerekir

22 Kimilerine göreyse Epikuros bu cümleyi, "Leukippos diye biri yoktur," yani "Üzerine konuşulmaya değer biri değildir," anlamında sarf etmiştir. Bu konuyla ilgili olarak bkz. Wilhelm Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 2*, çev. Oğuz Özügül (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1995), 42-43; Kirk-Raven, *The Presocratic Philosophers*, 402.

ki böyle birinin yaşadığına dair alıntılar daha fazladır, hatta aynı Diogenes Laertius kaynağında (**B1**) bazılarına göre Abderalı, bazılarına göre Miletosludur, Simplicius'a göreyse (**B2**) ya Elealı ya da Miletosludur. Zenon, Melissos veya Pythagoras'ın öğrencisi olmuştur (**B2-B5**).[23]

Demokritos adlı bir filozofun yaşamadığını iddia eden yoktur. Abderalıdır (**B6-B8, B10, B12, B24**), birçok kaynakta böyle anılmıştır (**B37, B49** ve birçok yerde) ve Abderalıların onun "deli" olduğunu düşündüğüne (**B26**) veya ona "felsefe" adını verdiğine (**B28**) dair aktarımlar da mevcuttur. Demokritos Sokrates'in çağdaşıdır (**B6, B8**). Doğum yılıyla ilgili farklı görüşler vardır. Birinde Demokritos'un kendisi Anaksagoras'tan daha genç olduğunu söyler, Apollodorus'a göre Demokritos Anaksagoras'tan kırk yaş küçüktür. Bu da onun 460'ta doğduğu anlamına gelir. Thrasyllus'a göreyse, Demokritos Sokrates'ten bir yaş büyüktür, bu da onun 470 veya 469'da doğduğu ve buna göre Anaksagoras'tan otuz yaş küçük olduğu anlamına gelir.[24] Bu konuyla ilgili olarak bkz. **B6-B14**. 94. Olimpiyat'ın dördüncü yılında öldüğü söylenmektedir (**B10**). Yine Leukippos'un "yakını" (γνώριμος, gnôrimos) olan Demokritos (**B7**) birçok yere gitmiş, örneğin Mısır, Persia, Hindistan ve Babil'i ziyaret etmiş, rahiplerden, magoslardan ve Keldanilerden birçok şey öğrenmiştir. (**B13-B14, B37, T141**).[25] Felsefe tarihinde ağlayan Herakleitos'un aksine, insanların budalalıklarına gülen bir filozof olarak anılmıştır (**B27-B28**).[26] Bu iki filozofun yaşa-

23 Leukippos'un tarihsel kimliğiyle ilgili olarak bkz. Herman De Ley, "Democritus and Leucippus. Two Notes on Ancient Atomism," *L'Antiquité Classique*, T. 37, Fasc. 2 (1968): 627 vd.; W. K. C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy 2: The Presocratic Tradition from Parmenides to Democritus* (Cambridge: Cambridge University Press, 1965), 383-384; Kirk-Raven, *The Presocratic Philosophers*, 401-402.

24 Demokritos'un doğum tarihiyle ilgili detaylı bir inceleme için bkz. Ley, "Democritus and Leucippus", 621-626; Guthrie, *A History of Greek Philosophy 2*, 384.

25 Bkz. Guthrie, *A History of Greek Philosophy 2*, 386-387.

26 Bkz. Guthrie, *A History of Greek Philosophy 2*, 387.

mıyla ilgili en güvenilir antik bilgiler için **BİYOGRAFİ (B)** fragmanlarına bakılabilir.

Leukippos ile Demokritos'un atomcu felsefenin gelişimine ne derece katkıda bulundukları tartışma konusudur. Ancak fragmanlardan anladığımız kadarıyla hem çağdaşları hem de sonraki yazarlar Demokritos'un bu teorinin gelişimine katkısından daha fazla bahseder. Guthrie'nin de belirttiği gibi, Demokritos çok üretken bir yazardı (**E3-E8**), temel konularda hocası Leukippos'un izinden gitti ama onun teorisini daha kuşkucu ve daha az tümdengelimci bir yöntemle ele alıp geliştirdi.[27] Bununla birlikte Demokritos yine Leukippos'un ilgilendiğine dair kanıtımızın olmadığı etik konularına da ilgi duymuş ya da en azından sonraki yazarlar ona bazı etik yaklaşımlar atfedilmesini garipsememiştir. Etik üzerine eserleri için bkz. **E3**, etik ve politika konularındaki görüşleri için bkz. **D220-D408**.[28]

Atom teorisinin temelinde Demokritos'tan daha yaşlı ve muhtemelen onun hocası olan (**B6**, **B13**) Anaksagoras'ın öncül teorisi bulunur. Anaksagoras'a göre ilk elementler sadece sonsuz sayıda değildi, o aynı zamanda hiçbir şeyin hiçlikten doğmayacağını varsayıyordu, bu başlangıçta her şeyin, yani elementlerin bir arada olduğu düşüncesini doğurmuştur.[29] Aristoteles'in tanıklığına göre, Leukippos ile Demokritos her şeyi meydana getiren elementlerin sonsuz sayıda olduğu konusunda Anaksagoras'la aynı fikirdeydi.[30] Ancak Demokritos'un elementlerin adlandırılması ve "ilk" elementlerin başka elementlerden gelip gelmediği konusunda Anaksagoras'tan ayrıldığını biliyoruz: Demokritos elementlere "tüm tohum", Anaksagoras ise "eş parçalı" der, bununla birlikte Anaksagoras herhangi bir elementin bütün-

27 Guthrie, *A History of Greek Philosophy* 2, 382.

28 Karş. Michael Nill, *Morality and Self Interest in Protagoras Antiphon and Democritus* (Leiden: Brill, 1985), 75 vd.

29 Arist., *Phys.* 187a26 vd.

30 Arist., *GC* 314a11-25, *Metaph.* 1.3 984a11.

le aynı türden bir karışım olduğunu, her şeyin her şeyden geldiğini söylerken, Demokritos bunu reddeder, ona göre elementlerin hepsi aynıdır. Anaksagoras'ın Atomcu felsefeyle ve onun üzerindeki etkisiyle ilgili olarak bkz. **D34, D100, D196, T40-T41, T69, T103.**

Leukippos ama özellikle de Demokritos bizi atomları incelemeye davet etmektedir. "Atom" kelimesi Yunancada "kesilmez, bölünmez" anlamındaki ἄτομος (atomos) kelimesinden gelir. Leukippos ile Demokritos'un felsefesinin temelinde yer alan bu kavram var olan her şeyin en eski ve en gerçek kökenine işaret eder: Mevcut nesneler âleminde nesneleri teorik olarak bölmeye başladığımızda daha fazla bölünemeyecekleri en küçük parça olarak kalırlar, işte bu atomdur. Sonsuz sayıda olan atomlar sonsuz büyüklüktedir ve sonsuz şekle sahiptir, aksi düşünülemez (**D19, D33-D35, D43,** vb.). Demokritos atomların bölünmezlik dışında kesin olarak boyut ve şekil niteliği bulunduğunu düşünür, daha sonra Epikuros bu iki niteliğe ağırlığı da eklemiştir (**D38, T121**). Ancak Demokritos'un atomların ağırlığı olup olmadığı konusunda ne düşündüğüne dair yapılan aktarımlar birbirleriyle çelişmektedir. Onun düşüncesiyle ilgili kimi aktarımlara göre atomların ağırlığı vardır (**D36-D37**), kimi aktarımlara göreyse böyle bir ağırlıktan söz edilemez (**D38-D39**).[31]

Atomlar bir çarpma sonucu harekete geçer (**D40-D41, T64**) ve sonsuzlukta daimi bir şekilde "titreşerek" (**D39**) ilerler. Ancak bu açıklama **T68** gibi kimi aktarımlardan anladığımız kadarıyla en azından Aristoteles'e göre yetersizdir, Leukippos ile Demokritos'un atomların hareketinin kay-

31 Bu çelişkili durumla ilgili kapsamlı yorum ve analizler için bkz. Kirk-Raven, *The Presocratic Philosophers*, 414-416; Guthrie, *A History of Greek Philosophy* 2, 400-404; D. O'Brien, *Theories of Weight in the Ancient World. Four Essays on Democritus, Plato and Aristotle A Study in the Development of Ideas*, 2, *Plato, Weight and Sensation* (Leiden: Brill, 1984), 284-288 vd.

nağına ilişkin ikna edici sistematik bir açıklama yapmamış olduğu düşünülebilir.[32] Ancak şurası açık ki atomların hareketinin kaynağı ne olursa olsun bir boşlukta hareket ederler. Bu Atomcu felsefeye göre atomların başlangıçta yalnız olmadığı, aynı zamanda ilkin çelişkili gibi görünse de "var olmayan" olarak bulunan boşluğun da bulunduğu anlamına gelir (**D4-D5, D7, E8, D16-D50**). Şöyle ki boşluk atomların hareket edebilmesi için olması gereken mekândır. Demokritos'a göre bu iki unsurdan biri "bir şey", diğeri "hiçbir şey"dir (**D8**). Başka bir adlandırmaya göreyse, atomlar "bir şey", "sıkı", "var olan", buna karşılık boşluk "hiçlik", "sonsuz" ve "var olmayan"dır (**D16-D19, T36**). Kuşkusuz, boşluğun varlığının "var olmayan" olarak da olsa kabul edilmesi boşluğun kesinlikle var olmadığıyla ilgili Elea argümanlarını benimseyen Empedokles ile Anaksagoras'a bir karşı çıkıştır.[33] Diğer her şey insanların duyularıyla var olduklarını sanıp geleneksel olarak adlandırdığı farklı izlenimlerdir (**D4-D5, D7-D9, D51, T120, T129**). Dolayısıyla araştırılıp bulunması gereken her şeyin kökeniyle ilgili hakikat dipte bulunmaktadır (**D9, T129**).

Burada Atomcu felsefenin tüm varsayım, düşünce ve kanıtlarını özetlemeyi gereksiz buluyoruz. Neticede bu çeviri çalışması Atomcu felsefeye, onun temsilcilerine, daha sonraki kabul edilme ve reddedilme örneklerine dair tüm erken dönem yazılı kaynakları Türkçeye aktarma amacını taşımaktadır. Kuşkusuz, daha sonra Epikurosçu fiziğe ve materyalist felsefeye de zemin hazırlayan ve bu bağlamda çağlar boyunca ele alınan bir felsefe ekolüne dair söylenecek birçok söz ve yapılacak birçok tartışma vardır. Bu felsefe ekolüyle ilgili önerdiğimiz ileri okuma kaynakları şunlardır:

---

32 Bkz. Kirk-Raven, *The Presocratic Philosophers*, 416-418; Guthrie, *A History of Greek Philosophy* 2, 396-399; David Furley, *Cosmic Problems: Essays on Greek and Roman Philosophy of Nature* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), 78-81.

33 Kirk-Raven, *Presocratic Philosophers*, 405-406.

Capelle, Wilhelm, *Sokrates'ten Önce Felsefe 2*. Çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1994.

Denkel, Arda, *Demokritos-Aristoteles: İlkçağ'da Doğa Felsefeleri*. İstanbul: Kalamış Yayıncılık, 1986.

Marx, Karl Heinrich, *Demokritos ile Epikouros'un Doğa Felsefelerindeki Ayırım*. Çev. Saffet Babür. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001 (Tekrar baskı - İstanbul: Bilgesu Yayıncılık, 2014).

Nietzsche, Friedrich, *Platon Öncesi Filozoflar*. Çev. Nur Nirven. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018, 295-316.

Bury, R. G., "The Origin of Atomism." *The Classical Review* 30.1 (Feb., 1916): 1-4.

Edmunds, Lowell, "Necessity, Chance, and Freedom in the Early Atomists." *Phoenix* 26.4 (Winter, 1972): 342-357.

Furley, David J., *Two Studies in the Greek Atomists*. Princeton: Princeton University Press, 1967.

Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy 2*, 382-507.

Kirk, G. S. - Raven J. E., *The Presocratic Philosophers*. Cambridge: Cambridge University Press, 1957, 400-427.

van Melsen, Andrew G., *From Atomos to Atom: The History of the Concept Atom*. Mineola - New York: Dover Publications, INC, 2004.

Warren, James, "Ancient Atomists on the Plurality of Worlds." *The Classical Quarterly New Series* 54.2 (Dec., 2004): 354-365.

Democritus: Science, the Arts, and the Care of the Soul, Proceedings of the International Colloquium on Democritus (Paris, 18-20 September 2003). Ed. Aldo Brancacci - Pierre-Marie Morel. Leiden - Boston: Brill, 2007.

The Atomists: Leucippus and Democritus Fragments. Çev. ve Yorum. C. C. W. Taylor. Toronto: University of Toronto Press, 1999.

C. Yöntem Üzerine

Atomcu Felsefe Fragmanları'nın hazırlanıp çevrilmesinde kullandığımız kaynaklar şunlardır: *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Ed. H. Diels. 6. ed. rev. W. Kranz, 3 vols. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1951–1952. *Early Greek Philosophy, Volume VII: Later Ionian and Athenian Thinkers, Part 2*. Ed. ve Çev. André Laks - Glenn W. Most, Loeb Classical Library 530, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016; *The Atomists: Leucippus and Democritus Fragments*. Çev. ve Yor. C. C. W. Taylor. Toronto: University of Toronto Press, 1999. Karşılaştırma yapılabilmesi için, metnin sonunda yer alan *Derlemeler Arasındaki Fragman Koşutlukları* başlıklı bölümde bizim derlememizdeki fragmanların yukarıdaki kaynaklardan Diels-Kranz (DK) ve Laks-Most (LM) eserlerinde hangi fragmanlara denk düştüğü paylaşılmıştır.

Leukippos ve Demokritos'un kişiliği ve yaşamıyla ilgili fragmanlar **BİYOGRAFİ** (B), filozofların eserleriyle ilgili fragmanlar ESERLER (E), Atomcu felsefe doktriniyle ilgili fragmanlar **DOKTRİN** (D) ve gerek biyografi gerekse doktrinle ilgili tanıklık anlamında yorum içeren diğer fragmanlar ise **TANIKLIKLAR** (T) başlığı altında derlenmiştir. Fragmanların daha iyi anlaşılması için şu kısaltmalar kullanılmıştır:

[...]: Boşluk

< >: Daha iyi anlaşılması için yapılan ekleme

Bunların dışında fragmana ekleme yapılamayan durumlarda bir isim ya da ifadenin daha iyi anlaşılması için dipnotlarda açıklama yapılmıştır.

Fragman künyesi olarak verilen yazar ve eser isimlerinde LM metni temel alınmıştır. Kısaltmalar halindeki bu isimlerin açılımları künyeleriyle birlikte *Yazar ve Eser İsmi Kısaltmaları, Kaynaklar ve Fragmanlar Dizini*'nde verilmiştir.

Ayrıca fragmanın içinde geçen özel isimler Türkçeye yerleşmiş olduğu haliyle kabul edilmiş, eser isimleri ise Türkçeleştirilmiştir.

D. Fragman Bölümleri

Biyografi (**B1-B50**)
- Leukippos (**B1-B5**)
- Demokritos (**B6-B50**)

Eserler (**E1-E8**)

Doktrin (**D1-D408**)
- Doktrin Üzerine Genel Bilgiler (**D1-D4**)
- Bilgi Teorisi (**D5-D9**)
- Yöntem, Tanımlama ve Muhakeme (**D10-D15**)
- Atomlar ve Boşluk (**D16-D50**)
- Kavranabilir Nitelikler (**D51-D57**)
- Oluş, Zorunluluk ve Şans (**D58-D66**)
- Evren ve Yeryüzü (**D67-D119**)
- Yaşam ve Yaşamsal İşlevler (**D120-D197**)
- İnsanlığın ve Medeniyetin Gelişimi (**D198-D201**)
- Tanrı ve Tanrısallık (**D202-D207**)
- Matematik (**D208-D211**)
- Şiir ve Şair (**D212-D219**)
- İnsanlık: Etik ve Politika (**D220-D408**)

Tanıklıklar (**T1-T163**)
- Demokritos'a Atfedilen Eserler (**T1-T10**)
- Demokritos'un Dili ve Üslubu (**T11-T33**)
- Demokritos ve Diğer Filozoflar (**T34-T47**)
- Demokritos'un Teorisiyle İlgili Genel Eleştiriler (**T48-T57**)
- Atomcu İlke ve Doktrine Dönük Eleştiriler (**T58-T94**)
- Bazı Demokritosçular: Khioslu Metrodoros, Nausiphanes, Tireli Diotimos (**T95-T105**)

Epikuros ve Epikurosçuluk Açısından Demokritos (**T106-T125**)
Arkesilaos ve Demokritos (**T126-T127**)
Kuşkuculuk Açısından Demokritos (**T128-T134**)
Stoacılık açısından Demokritos (**T135-T136**)
Hristiyanlık Açısından Demokritos (**T137-T140**)
Demokritos'la İlgili Çeşitli Anlatılar (**T141-T163**)

Bu çeviriyi evrensel felsefe-bilim geleneğinin Türkçede yankı bulmasını sağlamak için binbir zorlukla uğraşarak emek harcayan çevirmenlere adıyorum.

Dr. C. Cengiz Çevik
İstanbul, Haziran 2019

Biyografi

Leukippos (B1-B5)

B1 Diog. Laert. 9.30:
Elealı Leukippos, ancak bazılarına göre Abderalı ve bazılarına göre Miletoslu [...] Zenon'la birlikte çalıştı.

B2 Simpl. *In Phys.*, p. 28.4-5:
Elealı veya Miletoslu Leukippos (zira onunla ilgili ikisi de söyleniyor).

B3 (Ps.-?) Hippol. *Ref.* 1.12.1:
Zenon'un yoldaşı olan Leukippos [...].

B4 Tzetz. *Chil.* 2.980:
Melissos'un öğrencisi [...] Leukippos [...].

B5 Iambl. *VP* 104:
[...] yaşlı Pythagoras'ın genç öğrencileri: Philolaos ve Eurutos, [...] Leukippos ve Alkmaion [...].

Demokritos (B6-B50)

B6 Diog. Laert. 9.34:
Hegesistratos'un, başkalarının söylediğine göre Athenokritos'un, bazılarına göreyse Damasippos'un oğlu Demokritos Abderalıydı veya başkalarına göre Miletosluydu. [...] [41] Kronolojiye bakarsak, *Küçük Dünya Düzeni* adlı eserinde söylediği gibi, "Anaksagoras yaşlıyken, o

gençti", ondan kırk yaş küçüktü. Yine *Küçük Dünya Düzeni*'ni Troya'nın yıkılmasından 730 yıl sonra yazdığını söylüyor. [...] En azından Apollodoros'un *Kronoloji* adlı eserinde söylediğine göre 80. Olimpiyat döneminde doğmuş olmalıdır,[1] ancak Thrasyllos'un *Demokritos'un Kitaplarını Okumaya Hazırlık* başlıklı kitabında söylediğine göre 77. Olimpiyat'ın üçüncü yılında[2] doğdu ve aynı yazar der ki Demokritos Sokrates'ten bir yaş büyüktü. Bu yüzden Arkhelaos'un çağdaşı, Oinopides'in olduğu kadar Anaksagoras'ın da öğrencisi olmalıdır, nitekim ikincisinden kendisi de bahseder [...]. Acı çekmeden yaşamdan ayrıldı, Hipparkhos'un söylediğine göre 109 yaşındaydı. [...] ve gerçekte bu ikincisinden[3] bahsediyor. Ayrıca Parmenides ve Zenon tarafından savunulan Bir öğretisinden bahsediyor, onlar Abderalı Protagoras gibi onun[4] zamanında bu öğretiden çok bahsetmişti. [...]

B7 (Ps.-?) Hippol. *Ref.* 1.13.1:

Demokritos Leukippos'un yoldaşı olur. [...] Damasippos'un oğlu, Abderalı Demokritos [...]. Hindistan'da birçok gymnosofistle, Mısır'da rahiplerle ve Babil'de astronomlar ve Magoslarla[5] buluştu.

B8 *Suda* Δ.447:

Demokritos [...] Thrake'den gelen bir Abderalıydı. [...] 77. Olimpiyat'ta, filozof Sokrates'le aynı dönemde doğdu, ancak başkaları onun 80. Olimpiyat'ta doğduğunu söyler.

B9 Cyrill. Alex. *Jul.* 1.15:

Derler ki, doğa filozofları Demokritos ile Anaksagoras 70. Olimpiyat döneminde doğmuştur. [...]

---

1 MÖ 460/456.
2 MÖ 470/469.
3 Oinopides'ten.
4 Demokritos'un.
5 Μάγος (Magos) Persia'da rüya yorumlayan rahip ve bilgeler.

B10 Hier. *Chron.*, p. 114.7:

[86. Olimpiyat'ın birinci yılı][6] Bilinen ünlü filozoflar, Abderalı Demokritos, Empedokles, hekim Hippokrates, Gorgias, Hippias, Prodikos, Zenon ve Parmenides. [...] [94. Olimpiyat'ın dördüncü yılı][7] Demokritos öldü.

B11 Diod. Sic. 14.11.5:

Neredeyse aynı tarihte[8] doksan yaşındaki filozof Demokritos öldü.

B12 Ps.-Luc. *Macr.* (Long) 18:

Abderalı Demokritos 104 yaşında öldü.

B13 Diog. Laert. 9.34, 35-36:

Herodotos'un kaydettiğine göre[9] Kral Kserkses danışmanlarını babasıyla bırakınca, o da konuklar arasındaydı ve bazı Magoslarla ve Keldanilerle çalıştı. Henüz küçük bir oğlanken, onlardan teoloji ve astronomi öğrendi. Sonra Leukippos'la ve bazılarına göre Anaksagoras'la karşılaştı [...]. Demetrios *Eşsesliler* ve Antisthenes ise *Halefler* adlı eserinde der ki, geometri öğrenmek için Mısır'daki rahipleri ziyaret etti, Persia ve Kızıldeniz'deki Keldanilerin yanına gitti. Bazıları der ki, Hindistan'daki gymnosofistlerle bir araya geldi ve Etiyopya'ya gitti. [35] [...] ailenin üçüncü erkek çocuğuydu ve ailenin mal varlığını dağıttı, birçok kişinin söylediğine göre mirastan en az alan Demokritos'tu, aldığı payda sadece para vardı, zira yapacağı seyahatler için ona ihtiyaç duyuyordu, kardeşleri ise onun böyle bir şey yapacağını önceden tahmin etmişti. [36] Demetrios onun aldığı paranın yüz talanttan fazla olduğunu ve hepsini harcadığını söyler.

---

6 MÖ 436.

7 MÖ 400.

8 MÖ 404.

9 Bkz. Herodotos 7.109, 8.120.

B14 *Suda* Δ.447:

Filozof [...] Demokritos, bazılarına göre Anaksagoras ile Leukippos'un, bazılarına göreyse Magoslar ile Persialı Keldanilerin bir öğrencisi. Zira Persia, Hindistan ve Mısır'a gitti ve her birinde bilgelik eğitimi gördü.

B15 Diod. Sic. 1.98.3:

Onlar[10] Demokritos'un da[11] kendileriyle beş yıl geçirdiğini ve astronomiyle ilgili birçok şey öğrendiğini düşünüyor.

B16 Cic. *Fin.* 5.19.50:

Niçin Pythagoras'tan bahsedeyim? Niçin Platon'dan ve Demokritos'tan bahsedeyim? Bu kişilerin öğrenme arzusuyla en uzak toprakları dolaştığını görüyoruz.

B17 Diog. Laert. 9.37-38:

Thrasyllos der ki, "*Rakipler* adlı eser Platon'unsa, orada adı söylenmeyen kişi Demokritos olabilir, o Oinopides ile Anaksagoras'tan farklı biri, Sokrates'le yaptığı konuşma boyunca felsefeden bahsediyor ve Sokrates onu kastederek, 'Filozof pentatloncuya benziyor,' diyor." Gerçekten de Demokritos felsefede pentatloncuydu, zira fizik, etik, matematik yanında genel kültürle ilgili konuları da çalışmış, sanatlarda ve zanaatlarda pratik deneyim sahibi olmuştu. [...] [38] Thrasyllos der ki, "O Pythagorasçılara öykünen biri gibi görünüyor," [...][12] "gerçekte Pythagoras'ın kendisinden bahsediyor, onun adını taşıyan çalışmasında ona hayran olduğunu ifade ediyor." Tüm düşüncesini ondan[13] almış görünüyor ve kronolojide herhangi bir engel çıkarmazsa, onunla çalışmış olmalıdır. Onunla[14] aynı dönemde yaşamış

10 Mısırlılar.

11 Lykurgos, Platon, Solon ve Pythagoras gibi.

12 Burada Thrasyllos'un sözü aktarılıyor.

13 Pythagoras'tan.

14 Demokritos'la.

olan Rhegionlu Glaukos onun Pythagorasçılardan biriyle çalıştığını söyler. Kyzikoslu Apollodoros da onun Philolaos'la birlikte vakit geçirdiğini söyler.

B18 Diog. Laert. 9.36-37:

Dediğine göre[15] o Atina'ya da gitti, ancak tanınmak istemiyordu, zira şöhreti küçümsüyordu ve Sokrates'i tanıyordu, ancak onun tarafından tanınmıyordu, bu yüzden şöyle dedi: "Atina'ya geldim ve kimse beni tanımadı." [...] Ancak Phalerumlu Demetrios *Sokrates'in Savunması* adlı metninde onun[16] Atina'ya bile gelmediğini söyler. Böyle büyük bir kenti küçümsediği doğruysa ve gerçekten bir yerden şöhret edinmeyi istemeyip, aksine ona şöhret kazandırmayı istediyse, bu çok önemli bir yaklaşımdır.[17]

B19 Cic. Tusc. 5.36.104:

"Atina'ya geldim," dedi Demokritos, "orada kimse beni tanımadı." Sebatkâr ve ağırbaşlı olan bu adam şöhretten kaçınmasıyla ünlenen biri olmuştu.

B20 Diog. Laert. 1.23:

[...] Herakleitos ve Demokritos da ona[18] tanıklık eder.

B21 Diog. Laert. 9.34-35:

Favorinus'un *Tarih Derlemesi*'nde kaydettiğine göre Demokritos Anaksagoras'la ilgili şöyle demiş: "Onun Güneş ve Ay'la ilgili açıkladığı fikirler kendisine ait değildir, daha eskidir ve o bu fikirleri çalmıştır." Onun[19] evrensel düzen ve zihinle ilgili söylediklerini ince ince parçalara ayırmış ve kendisini yoldaşı olarak kabul etmediği için ona düşmanca yaklaşmıştır. Bazılarının iddia ettiği gibi nasıl onun öğrencisi olabilir?

---

15 Magnesialı Demetrios'un.
16 Demokritos'un.
17 Bkz. P39.
18 Thales'e.
19 Anaksagoras'ın.

B22 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.53:

Demokritos'un bahsettiği Korinthoslu Kseniades [...]

B23 Athen. *Deipn.* 8.354C:

Epikuros aynı mektupta sofist Protagoras'ın hamal ve odun taşıyıcısı olarak çalışmaya başladığını, sonra ilkin Demokritos'un kişisel yazmanı olduğunu söyler. Onun[20] odun parçalarını bir araya getirme tarzına hayran olmuş ve o andan itibaren onu yanına almış ve onu bir köy okulunda eğitmiş, o da sonradan sofist olma yolunda ilerlemiştir.[21]

B24 *Suda* I.564:

Hippokrates [...], bazılarına göre Abderalı Demokritos'un öğrencisi oldu, onun peşinden gitti, biri genç, diğeri yaşlıydı.[22]

B25 Diog. Laert. 9.42:

Athenodoros'un *Yürüyüşler*'in sekizinci kitabında anlattığına göre Hippokrates kendisini ziyaret ettiğinde o süt getirmesini istedi ve sütü incelediğinde onun ilk defa doğuran, siyah bir keçiden geldiğini söyledi. Hippokrates onun dikkatine hayran oldu. Başka bir zaman da bir kız Hippokrates'e eşlik ederken, Demokritos ilk gün onu, "Selam bakire," ertesi gün ise, "Selam kadın," diyerek selamladı. Gerçekten de o geceleyin kızlığını kaybetmişti.

B26 Ps.-Hipp. *Epist.* 17 9.348 Littré:

Senin ve benim gibi Damagetos'un da tahmini şu ki, Demokritos deli değildi, sadece her şeyi hor görüyor, bizim ve bizim üzerimizden herkesin algılanmasını sağlıyordu. [...] Ancak Abderalılar bizden farklıydı, Demokritos'un deli olduğunu düşünüyorlardı, oysa o aynı dönemde

---

20 Protagoras'ın.

21 Karş. Gell. 5.3, Diog. Laert. 10.8.

22 Demokritos genç, Hippokrates yaşlıydı.

kendini en yüce felsefeye adamıştı. [...] [352] Ben geldiğimde orada oturuyordu, yanına vardığımda kendini kaptırmış bir şekilde bir şeyler yazmakta olduğunu gördüm. [...] [354] "Söyle bakalım, neyle ilgili yazıyorsun?" diye sorduğumda, bir süre durdu ve "Delilikle ilgili yazıyorum" dedi. [...] [356] "Delilikle ilgili ne yazıyorsun?" diye sorduğumda, şöyle cevap verdi: "Ne olduğunu, insanların başına nasıl geldiğini ve nasıl giderildiğini yazıyorum. Tüm bu hayvanları kesip biçmemin nedeni bu, tanrının eserlerinden nefret ettiğim için değil, kara safranın doğasını ve yerini incelediğim için bunu yapıyorum. Nitekim senin de bildiğin gibi çoğu kez insanların delirmesinin nedeni kara safranın aşırılığıdır, insanda doğal olarak bulunur ama bazısında daha az, bazısında daha fazladır. Ölçüsüz olması hastalıklara neden olur, buna karşılık özü bazen faydalı, bazen de zararlıdır." Ben de şöyle dedim: "Zeus aşkına Demokritos, çok doğru ve yerinde konuşuyorsun, böylesine dingin bir ruh halinde olduğun için mutlu olduğunu düşünüyorum. Ancak ne yazık ki, ben bu dinginlikten payımı alamadım." O, "Niye alamadın Hippokrates?" diye sorunca, şöyle cevap verdim: "Tarlalar, hane halkı, çocuklar, borçlar, hastalıklar, ölümler, uşaklar, evlilikler ve bu türden başka şeyler beni bu dinginlikten alıkoydu." Bunun üzerine bu adam her zaman yaptığı gibi kahkahalarla güldü ve benimle alay etti, ardından sessizliğe gömüldü. [360] "Şimdi dünyaya, niçin güldüğünün bir açıklamasını yapmak zorunda olduğunu bil." Bana delici bir bakış attı ve şöyle dedi: "Benim gülmemin iki nedeninin olduğunu, iyi şeylere de kötü şeylere de güldüğümü düşünüyorsun. Aslında sadece bir şeye, aptallıkla dolu, düzelme nedir bilmeyen, tüm planlarında bebek gibi olan, bir kazanç elde etmeyecekse bitimsiz zahmete katlanmayan, ölçüsüz arzularından ötürü dünyayı bir uçtan

diğer uca, köşe bucak gezen, gümüş ve altın eriten ve açgözlülüğüne bir son vermeyen, her daim daha fazlasına sahip olmak için delice bir arzu duyan, geride kalmaya katlanamayan ve kendine mutlu demekten utanmayan insana gülüyorum."

B27 Sotion *Ira* 2 in Stob. 3.20.53:
Bilgeler arasında Herakleitos gözyaşlarıyla, Demokritos ise kahkahasıyla öfkesini bastırdı.

B28 Ael. *Var. hist.* 4.20:
Abderalılar Demokritos'a "Felsefe" diyordu [...] Demokritos herkese gülüyor ve insanların deli olduğunu söylüyordu, bu yüzden hemşehrileri onu "Gülen" olarak adlandırmıştı. Aynı kişiler der ki, Hippokrates ilk karşılaştığında Demokritos'un deli olduğunu düşündü, ancak uzun bir süre birlikte olduktan sonra ona büyük bir saygı duymaya başladı.

B29 Juv. 10.29-31, 33-35:
Dolayısıyla şimdi iki filozofu da över misin,
biri gülüyordu eşiğini geçip de
ayağını dışarı attığında,
zıddı olan öbürü ise ağlıyordu hani.
...
Ciğerini titretirdi daimi kahkahasıyla Demokritos,
her ne kadar onun dönemindeki kentlerde
mor giysiler, tören giysileri, baltalar, tahtırevanlar,
yargıç kürsüleri olmasa da.

B30 Sen. *Quaest. nat.* 7.3.2:
Demokritos [...] eskilerin hepsi içinde en keskin zekâlı olan [...]

B31 Agathem. *Geogr.* 1.1.2:
[...] Büyük bir deneyim sahibi olan adam, Demokritos [...]

B32 Diog. Laert. 9.36:

[...] O[23] diyor ki, Demokritos öyle çalışkandı ki, evinin önündeki bahçede küçük bir oda ayarladı ve içine kapandı, bir gün babası kurban etmek için satın aldığı bir öküzü o odaya bağladığı halde, babası kendisini kurban için uyandırana ve öküzden bahsedene dek, Demokritos onu görmedi. [...] [38] Antisthenes'in bildirdiğine göre Demokritos kendini eğitmiş, duyu izlenimleriyle ilgili olarak birçok şekilde kendisini sınamış, bazen yalnızlığa çekilerek mezarlar arasında vakit geçirmiştir.

B33 Cic. *Tusc.* 5.39.114:

Demokritos görme yeteneğini kaybettiği için beyaz ile siyahı birbirinden ayıramıyordu, buna karşılık iyi ile kötüyü, haklı ile haksızı, ahlaken doğru ile yanlışı, faydalı ile faydasızı, büyük ile küçüğü ayırabiliyor, renklerin çeşitliliği olmadan mutlu bir şekilde yaşayabiliyordu, keza nesnelerle ilgili bir kavrayıştan yoksundu.[24] Nitekim bu adam zihnin kavrama yeteneğinin gözlerin bakışıyla engellendiğini düşünüyor ve diğer insanlar genellikle ayaklarının dibinde ne olduğunu görmezken, o herhangi bir sınır tanımaksızın tüm ebediyeti dolaşıyordu.

B34 Aul. Gell. *Noct.* 10.17.1:

Yunan tarihi kayıtlarında diğer herkesten daha fazla saygı gören ve eski bir otorite olarak kabul edilen filozof Demokritos'un kendisini görmenin cazibesinden ve gözlerin engelinden kurtardığında doğadaki akli nedenleri temaşa eden zihnin kendi düşünce ve tefekkürlerinin daha canlı ve daha kesin sonuçlar doğuracağını varsaydığından kendisini bilerek görme yeteneğinden mahrum bıraktığı yazılıdır.

---

23 Demetrios, *Eşsesliler*'de.

24 Burada kastedilen nesnelerle ilgili duyusal kavrayıştır (notio rerum). Nesnelerin hangi renkte olduğunu görmeyen Demokritos onların gerçekte ne ve nasıl olduğunu zihnen kavrayabiliyordu.

B35 Plut. *Curios.* 12 521C-D:

Demokritos'un bilerek parlak bir aynaya gözlerini dikip görme yeteneğini ortadan kaldırdığı bir uydurmadır, bu uydurmaya göre aynadaki yansıma sayesinde tıpkı bir evin dışarıya bakan pencerelerinin kapalı olması gibi, zihni artık gözleri tarafından dışarıya çağrılarak rahatsız edilmemiş, aksine içeride kalarak sadece zihnen kavranabilir olan şeylerle meşgul olabilmiş.

B36 Sen. *Prov.* 6.2:

Demokritos zihin sağlığına bir yük olarak gördüğü zenginliği reddetti.

B37 Ael. *Var. hist.* 4.20:

Abderalı Demokritos'un birçok yönden bilge olduğu ve hepsinden önemlisi meşhur olmaktan kaçınmayı isteyip bunun için çok çaba sarf ettiği söylenir. Birçok yer gezmesinin nedeni budur, nitekim Keldanileri, Babil'i, Magosları ve Hindistan bilgelerini ziyaret etmiştir.[25] Babası Damasippos'un mirası üç erkek kardeşe paylaştırılınca Demokritos seyahatlerini karşılayacak kadar parayı aldı, gerisini kardeşlerine bıraktı. Bu yüzden Theophrastos onu övmüştür, zira Menelaos ile Odysseos'un topladığından[26] daha iyi şeyler toplayarak seyahat etmiş, nitekim onlar[27] zenginlik elde ettiklerinden Fenikeli tacirlerden farksız bir şekilde seyahat etmişlerdi, zaten onca kara parçasını ve denizi dolaşmalarının nedeni de buydu.

B38 Phil. *Vita contemp.* 14:

Yunanlar Anaksagoras ile Demokritos'a övgüler düzer, zira bu adamlar felsefe arzusuyla, sahip oldukları her şeyi koyunların otlamasına bırakmıştır.

---

25 Bkz. B16-P20.

26 Karş. Homeros, *Odysseia* 3.301, 4.80, 90.

27 Menelaos ile Odysseos.

B39 Dionys. Alex. *Nat.* in Eus. *PE* 14.27.4:
Derler ki, Demokritos tek bir nedensel açıklama bulmayı Perslerin kralı olmaya tercih edeceğini söylemiştir.

B40 Plut. *Quaest. conv.* 1.10 628C-D:
Anlaşılan o ki, Demokritos yediği salatadan bal tadını almıştı, bu yüzden kendisine hizmet eden kadına onu nereden aldığını sordu. Kadın bir bahçeden aldığını söyleyince Demokritos ayağa kalktı ve kadına o bahçeyi kendisine göstermesini söyledi. Kadın şaşırdı ve ona bunu niçin istediğini sordu, Demokritos şöyle cevap verdi: "Bu tadın nedenini bulmalıyım, bahçeyi inceleyerek onu bulacağım." Kadın gülümseyerek, "O halde yerine oturabilirsin, zira salatalığı farkına varmadan içi bal dolu olan bir kavanoza koymuşum," deyince Demokritos kızarak, o tatlılığın salatalığın içinde, ona has olduğu düşüncesiyle, "Beni aptal yerine koyuyorsun, yine de söylediğimi yapacağım ve o nedeni arayacağım," diye cevap verdi.

B41 Philod. *Music.* 4.23 Col. 150.29-34:
Demokritos sadece doğa olaylarını en çok incelemiş olan filozof değildi, aynı zamanda onun kadar meraklı ikinci biri duyulmamıştır.

B42 Cic. *Acad.* 2.23.73:
Demokritos hakkında ne söyleyeceğim? Sözlerine şöyle başlamaya cüret eden bir adamı sadece zekâsının değil, cesaretinin üstünlüğü açısından kiminle kıyaslayabiliriz: "Bunu her şeyle ilgili söylüyorum."

B43 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.265:
Demokritos Zeus'un sesiyle kıyaslanabilecek şekilde, "Bunu her şeyle ilgili söylüyorum," der.

B44 Colum. *Agric.* 1 Praef. 32:
İlmin tamamına hâkimse ve nesnelerin evrensel doğasıyla ilgili Demokritos'un veya Pythagoras'ın kavrayışını edinmişse [...] kusursuz bir çiftçi [...]

B45 Clem. Alex. *Strom.* 6.32.2:

Demokritos "Bilgelik" lakabını aldı, zira gökyüzü gözlemine dayanarak birçok tahmin yaptı. Kardeşi Damasos onu konuk olarak ağırladığı sırada, o bazı gök cisimlerini inceleyerek çok yağmur yağacağını tahmin etti. Bazıları ona inandı ve ürünlerini topladı (zira mevsim yazdı ve hâlâ ekimle meşguldüler) ama diğerleri yağmur aniden şiddetli bir şekilde bastırınca her şeyini kaybetti.

B46 Diog. Laert. 9.43:

Hermippos'un söylediğine göre Demokritos şu şekilde öldü: Zaten çok yaşlıyken ölümü yaklaşmıştı. Kız kardeşi, Thesmophoria festivali sırasında öleceği için üzülüyordu ve kendisi de tanrıçayı uygun şekilde onurlandıramayacaktı. Demokritos ona neşelenmesini söyledi ve her gün sıcak ekmek somunu getirmesini istedi. Bu ekmek somunlarını burnuna tutarak festivalin sonuna dek hayatta kalmayı başardı ve festivalden günler (üç gün) geçtikten sonra hiçbir acı çekmeden son nefesini verdi.

B47 Athen. *Deipn.* 2.26 46E-F:

Abderalı Demokritos'un yaşlılığından ötürü kendini öldürmeye karar verdiği ve bu amaçla her gün yemeğini azalttığı anlatılır. Ancak Thesmophoria günleri yaklaştığında ve kadın akrabaları kutlayabilmesi için festival sırasında hayatta olmasını istediğinde ikna oldu ve yanı başına bir bal kabı konmasını istedi. Sadece balın dumanını içine çekerek yeterince uzun süre hayatta kalmayı başardı ve festivalden birkaç gün sonra bal yanından alınınca öldü.

B48 Lucr. 3.1039-41:

Sonunda Demokritos'u uyarınca olgun yaşı,
İşleyen zihnindeki anıların zayıfladığına dair,
Kendi isteğiyle hazırladı kafasını ölümle yüzleşmeye.

B49 Ps.-Luc. *Macr.* (*Long*) 18

Abderalı Demokritos [...] yemek yemeyerek öldü.

B50 Diog. Laert. 9.39-40:

Rodoslu Antisthenes'in anlattığına göre Demokritos seyahatlerinden döndükten sonra ziyadesiyle fakir bir yaşam sürdü, zira elinde avucunda ne varsa harcamıştı, hiçbir şeyi olmadığı için erkek kardeşi Damasos ona bakıyordu. Ancak gelecekteki bazı olayları öngörmesiyle büyük bir şöhret kazandı, birçok kişi onun tanrısal onura layık olduğunu düşünüyordu. Antisthenes'in söylediğine göre kendisine kalan mirası müsrifçe harcamış olanların vatanına gömülmesini yasaklayan bir yasa vardı. Bunu bilen Demokritos kendisini çekemeyip hakkında şikâyetçi olacak birilerinin eline düşmemek için insanlara tüm eserlerinin en büyüğü olan *Büyük Dünya Düzeni*'ni okudu, bunun üzerine beş yüz talantla ve sadece bu da değil, bronz heykellerle ödüllendirildi, yüz yaşını geçtikten sonra ölünce devletin parasıyla gömüldü. Ancak Demetrios'un söylediğine göre *Büyük Dünya Düzeni*'ni okuyan akrabalarıydı ve sadece yüz talantla ödüllendirilmişti, Hippobotos da aynısını söyler.

Eserler

E1 Aët. 1.25.4:

Leukippos *Zihin Üzerine* adlı eserinde der ki [...]

E2 Ps.-Arist. *MXG* 980a7:

Leukippos'un argümanları olarak yazıldığı gibi [...]

E3 Diog Laert. 9.41, 45-49:

[...] Thrasyllos'un *Demokritos'un Kitaplarını Okumaya Hazırlık* başlığını taşıyan kitabında belirttiğine göre [...] Thrasyllos tetralojilerinde Platon'un kitapları gibi Demokritos'un kitaplarını da sıralamıştır.

[46] Etik üzerine eserleri şunlardır:

[I] 1. *Pythagoras*, 2. *Bilgenin Karakteri Üzerine*, 3. *Hades'te Olanlar*[1] *Üzerine*, 4. *Tritogeneia* (zira insanla ilgili üç şeyi ortaya koyuyor).

[II] 1. *İnsanın Üstünlüğü ya da Erdem Üzerine*, 2. *Amalthea'nın Boynuzu*, 3. *Ferahlık Üzerine*, 4. *Etik İncelemeler* (zira Esenlik bulunmamaktadır).

Bunlar etik üzerine eserleridir.

Şunlar da fizik üzerine eserleridir:

[III] 1. *Büyük Dünya Düzeni* (Theophrastos bunu Leukippos'a atfeder), 2. *Küçük Dünya Düzeni*, 3. *Dünyanın Tasviri*, 4. *Gezegenler Üzerine*.

---

1 İnsanlar veya Şeyler.

[IV] 1. *Doğa Üzerine*, ilk kitap, 2. *İnsanın Doğası Üzerine* (veya Beden Üzerine), ikinci kitap, 3. *Zihin Üzerine*, 4. *Duyumsamalar Üzerine* (bazıları bu kitapları birleştirir ve hepsine *Ruh Üzerine* adını verir).

[V] 1. *Tatlar Üzerine*, 2. *Renkler Üzerine*, 3. *Farklı Biçimler Üzerine*, 4. *Biçim Değişimleri Üzerine*.

[VI] 1. *Düzeltmeler* (yani önceki çalışmaların onaylanması), 2. *Görünümler Üzerine ya da Önbilgi Üzerine*, 3. *Kanon, Mantık Meseleleri Üzerine*, 1, 2 ve 3. Kitaplar, 4. *Zorluklar*.

Bunlar doğa üzerine eserleridir.

Sınıflandırılmamış olan eserleri şunlardır:

1. *Gök Üzerine Açıklamalar*, 2. *Atmosferler Üzerine Açıklamalar*, 3. *Yeryüzü Üzerine Açıklamalar*, 4. *Ateş ve Alevli Fenomenler Üzerine Açıklamalar*, 5. *Sesler Üzerine Açıklamalar*, 6. *Tohumlar, Bitkiler ve Meyveler Üzerine Açıklamalar*, 7. *Hayvanlar Üzerine Açıklamalar*, 1, 2 ve 3. Kitaplar, 8. *Farklı Konularda Açıklamalar*, 9. *Mıknatıs Üzerine*.

Bunlar sınıflandırılmamış olan eserleridir.

Şunlar da matematik üzerine eserleridir:

[VII] 1. *Farklı Bir Kanaat Üzerine* veya *Çember ile Kürenin Teması Üzerine*, 2. *Geometri Üzerine*, 3. *Geometri Meseleleri*, 4. *Sayılar*.

[VIII] 1. *İrrasyonel Çizgiler ve Katı Cisimler Üzerine*, 1 ve 2. Kitaplar, 2. *İzdüşümler*, 3. *Büyük Yıl veya Astronomi*, bir gözlem tablosu, 4. *Çekişme*.

[IX] 1. *Gökyüzünün Tasviri*, 2. *Yeryüzünün Tasviri*, 3. *Kutupların Tasviri*, 4. *Işık Hüzmelerinin Tasviri*.

Bunlar matematik üzerine eserleridir.

Şunlar şiir ve müzik üzerine eserleridir:

[X] 1. *Ritimler ve Armoni Üzerine*, 2. *Şiir Üzerine*, 3. *Dizelerin Güzelliği Üzerine*, 4. *Güzel ve Kötü Ses Veren Harfler Üzerine*.

[XI] 1. *Homeros veya Doğru Diksiyon ve Nadir Terimler Üzerine*, 2. *Şarkı Üzerine*, 3. *Kelimeler Üzerine*, 4. *İsimlerle İlgili Meseleler.*

Bunlar şiir ve müzik üzerine eserleridir.

Şunlar zanaatlarla ilgili eserleridir:

[XII] 1. *Kehanet*, 2. *Diyet ve Diyet İhtisası Üzerine*, 3. *Tıbbi Değerlendirme*, 4. *Uygun Olan ve Olmayan Olayların Nedenleri.*

[XIII] 1. *Tarım veya Arazi Ölçümü Üzerine*, 2. *Resim Üzerine*, 3. *Taktikler*, 4. *Askerî Mücadele.*

Bu kitapların sayısı da bu kadardır.

Bazıları şu eserleri de onun çalışmaları arasında sayar:

1. *Babil'in Kutsal Yazıları Üzerine*, 2. *Meroe'da Olanlar*[2] *Üzerine*, 3. *Okyanusun Etrafında Yolculuk*, 4. *Araştırma Üzerine*, 5. *Keldani Söylevi*, 6. *Frig Söylevi*, 7. *Hastalığın Neden Olduğu Ateş ve Öksürük Üzerine*, 8. *Yasalar Üzerine Açıklamalar*, 9. *Problemler.*

Kimilerinin ona atfettiği diğer tüm eserlerden bazıları onun yazılarından derlenmiştir, diğerleri ise genel olarak onun tarafından kabul edilmemiştir. Bu şekilde anılan kitapları da, kitapların sayısı da çoktur.

E4 *Suda* Δ.447:

Onun tarafından yazılan iki kitap vardır. *Büyük Dünya Düzeni* ve *Dünyanın Doğası Üzerine*. Mektuplar da yazmıştır.

E5 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.136-138:

Doğrulamalar'da [...] [137] *Idealar Üzerine*'de [...] [138] Onun *Ölçüt*'ünde [...]

E6 Dion. Alex. *Nat.* in Eus. *PE* 14.27.5: (Karş. Stob. 2.8.16)

İlkeler'inin başlangıcında der ki [...]

2 İnsanlar veya Şeyler.

E7 Procl. *In Remp.* 2.113.8-9:
Doğa filozofu Demokritos *Hades Üzerine* yazılarında [...]

E8 Colum. *Agric.* 11.3.2:
Demokritos *Çiftçilik* adını verdiği eserinde [...]

Doktrin

Doktrin Üzerine Genel Bilgiler (D1-D4)

D1 Diog. Laert. 9.30:
Atomları ilke olarak kabul eden ilk <Leukippos'tur>.

D2 Cic. *Acad.* 2.36.118:
Leukippos doluluk ile boşluğu <ilkeler olarak varsaydı>. Demokritos bu konuda ona benziyordu, diğer her şeyde daha üretkendi.

D3 Plut. *Virt. moral.* 7 448A:
Aristoteles'in kendisi, Demokritos ve Khrysippos önceki fikirlerinin bir kısmını hiç istiflerini bozmadan, soğukkanlı bir şekilde ve memnuniyetle terk etmiştir.

D4 Diog. Laert. 9.44-45:
Onun fikirleri şunlardır. Nesnelerden oluşan bütünün ilkeleri atomlar ve boşluktur, diğer her şey var olduğu sanılan şeylerdir. Sonsuz sayıda dünya vardır, doğarlar ve yok olurlar. Hiçbir şey yoktan var olmaz ve yokluğa dönüşmez. Atomlar büyüklük ve sayı bakımından sonsuzdur ve bütün içinde dönerek hareket ederler. Tüm ateş, su, hava ve toprak bu şekilde meydana gelir, zira bu şeyler sert oldukları için etkilenmeyen ve değişmeyen belli türdeki atomların kümelenmesidir. Güneş ve Ay yumuşak ve yuvarlak kütlelerin kümelenmesinin so-

nucunda oluşmuştur, akıl ile aynı şey olan ruh da bu şekilde oluşmuştur. İmgeler göze çarptığı için görürüz. [45] Her şey zorunluluktan ötürü meydana gelir, onun zorunluluk adını verdiği girdap var olan her şeyin nedenidir. [...]

Bilgi Teorisi (D5-D9)

D5 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.135, 136-137, 139:

[135] Demokritos bazen duyu nesnesi olan görünümleri reddeder ve onlardan hiçbirinin hakikate göre görünmediğini, sadece kanaate göre göründüğünü söyler, var olduğu düşünülen şeyler içinde gerçekten var olanın sadece atomlar ve boşluk olduğunu belirtir, bu yüzden, "Tatlı geleneğe göre, acı geleneğe göre, sıcak geleneğe göre, soğuk geleneğe göre, renk geleneğe göre, oysa gerçekte olan atomlar ve boşluktur," der. Bunun anlamı şudur: İnsan duyu nesnelerinin var olduğunu kabul eder ve bu yönde bir kanaat edinir, ancak onlar gerçekte yoktur, sadece atomlar ve boşluk vardır. [136] Dahası, *Doğrulamalar*'da inancın gücünü duyumsamalara dayandıracağının sözünü verse de duyumsamaları anlamsız kılar. Zira diyor ki, "Bir şeyi gerçek haliyle değil, sadece hem cismin hem de nüfuz eden ve iten şeyin özelliğine göre değişmiş halini kavrarız." Yine diyor ki, "Bu yüzden gerçekte her bir şeyi olduğu <veya> olmadığı halde kavramadığımız sayısız şekilde kanıtlanabilir." [137] *Formlar Üzerine*'de diyor ki, "İnsanın bu ölçüte göre gerçeklikten ayrıldığını kabul etmek kaçınılmazdır." Yine diyor ki, "Kuşkusuz bu argüman gerçekte herhangi bir şey hakkında hiçbir şey bilmediğimizi, sanının her bir insan için akış halinde olduğunu açıkça ortaya koyuyor." Yine diyor ki, "Her bir şeyin gerçekte nasıl olduğunu bilmenin imkânsız olduğu anlaşılacaktır." Bu pasajlarda sadece duyumsamalara karşı çıksa da aslında tüm kavrayışı kökünden sarsmaktadır.

[138] Ancak *Ölçüt*'ünde iki tür bilgi olduğunu söylüyor, biri duyular aracılığıyla, diğeri muhakeme aracılığıyla gelirmiş. Muhakeme aracılığıyla gelen bilgiye "gerçek" diyor, onun güvenilirliğini "hakikatin kararı"nı göz önünde tutarak kanıtlıyor, duyular aracılığıyla gelen bilgiye ise "belirsiz" diyor, gerçekte olanın bilgisini göz önünde tutarak onun çürütülemez olmadığını söylüyor. [139] Ancak *Ölçüt*'ünde kelimesi kelimesine şöyle diyor: "İki kanaat türü vardır, biri özgündür, diğeri belirsiz. Şunlar belirsiz olana özgüdür: görme, işitme, koku, tat ve dokunma. Diğeri ise özgündür ve bundan ayrıdır." Sonra gerçek bilgiyi belirsiz bilginin önüne koyup şunu söyleyerek ekleme yapıyor: "Bunlardan biri, yani belirsiz olan neyin daha küçük olduğunu görmeye, işitmeye, koklamaya, tatmaya veya dokunarak kavramaya yetkin değildir, daha iyi bir değerlendirmeye <muhtaçtır.> [...]." Yine ona göre ölçüt onun gerçek muhakeme dediği akıldır.

D6 Theophr. *Sens.* 71

[...] her bir şeyin hakikate göre meydana geldiğini ve var olduğunu, ancak neyin küçük olduğu konusunun sadece kavrayışla ilgili olduğunu söylediği yerde [...]

D7 Galen. *Exper. med.* 15.7.5, Frag. graec., p. 1259.10-14 Schöne 1901:

Demokritos bunu bilerek ne zaman görünümlere suçlama getirse, "Renk geleneğe göre, tatlı geleneğe göre, acı geleneğe göre, oysa gerçekte olan atomlar ve boşluktur," dedikten sonra duyumların düşünceye şöyle cevap verdiğini kurgular: "Ah zavallı zihin, tüm kesin yargılarını bizden alıyorsun, sonra da bize üstün geliyorsun öyle mi? Bu şekilde üstün gelmen senin yenilmendir."

D8 Galen. *Elem. Hipp.* 1.2 (p. 60.12-19 De Lacy):

[...] "Geleneğe göre" ifadesini "geleneksel olarak" ve "bize göre" anlamında kullanıyor, nesnelerin kendi do-

ğasına göre değil. Bu ikincisi[1] için "gerçekte" kelimesini kullanır, zira onun kullandığı anlamda "gerçek" "hakiki" olandır. Onun söyledikleri şu anlama gelir: İnsanlar beyaz ile siyahın, keza tatlı ile acı ve bu türden diğer tüm niteliklerin bir şey olduğunu düşünüyor, oysa hakikate göre var olan sadece bir şey ve hiçbir şeydir. Nitekim yine onun "bir şey" dediği atomlar, "hiçbir şey" dediği ise boşluktur.

D9 Diog. Laert. 9.72:

Demokritos, "soğuk geleneğe göre, sıcak geleneğe göre, oysa gerçekte olan atomlar ve boşluktur," ve yine "Gerçekte hiçbir şey bilmiyoruz, zira diptedir hakikat." [= **T129**]

Yöntem, Tanımlama ve Muhakeme (D10-D15)

D10 Arist. *PA* 1.1 642a25-27:

[...] Tözün ne olduğu ve nasıl tanımlanması gerektiği konusuna ilk eğilen Demokritos'tu.[2]

D11 *Metaph.* M4 1078b19-21:

Doğa filozofları arasında Demokritos bu konuya[3] eğildi, dar bir çerçevede ve belli bir şekilde sıcak ve soğuğu tanımladı.

D12 Arist. *PA* 1.1 640b31-33:

[...] O diyor ki, şekli ve renginden bilinebileceği fikrinden hareketle, herkes insanın biçimine bakarak ne tür bir şey olduğunu rahatlıkla anlar.

D13 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.265:

Demokritos [...] <insan> kavramını açıklamaya çalıştı [...]: "İnsan tümüyle bildiğimiz bir şeydir."

---

1 "Nesnelerin kendi doğasına göre," ifadesi için.

2 Karş. Arist. *Phys.* 2.2 194a20-21.

3 "Tanım konusu".

D14 Sext. Emp. *Adv. Math.* 8.327:

Deneyciler onu[4] çürütür, dolayısıyla Demokritos da, zira Demokritos *Ölçüt*'ünde ona şiddetle karşı çıkar.

D15 Plut. *Quaest. conv.* 1.1.5 614D:

Demokritos'a göre safsatacıların ve şarlatanların söylemlerini reddetmek gerekir.

Atomlar ve Boşluk (D16-D50)

D16 Simpl. *In Cael.*, p. 294.33-295.22 (= Arist. *Dem.* Frag. 208 Rose)

Aristoteles'in *Demokritos Üzerine* adlı eserinden alıntılanan birkaç satır bu adamların düşüncesiyle ilgili fikir verecektir. Demokritos [295.1] ebedî nesnelerin doğasının sayısız küçük tözden oluştuğunu düşünür, ancak bunlar için sonsuz büyüklükte bir yer olduğunu da varsayar. Bu yer için şu terimleri uygun görür: "boşluk", "hiçlik", "sonsuz". Tözlerin her birine de "bir şey", "sıkı" ve "var olan". Ona göre tözler öyle küçüktür ki, duyu organlarımızdan kaçarlar. Her türlü şekle ve her tür biçime girerler, büyüklükleri farklı olabilir. Ayrıca belli bir sırada değilmiş gibi görünmeye ve kavranmaya müsait olan kütleleri meydana getirip birleştirirler. Birbirlerinden farklıdırlar ve birbirlerine benzemedikleri ve bahsedilen diğer farklılıklar sayesinde boşlukta taşınırlar, taşınırken çarpışırlar ve öyle şiddetli bir şekilde kenetlenirler ki, birbirlerine yapışıp bitişik hale gelirler, kendileri dışında tek bir doğa meydana getiremezler. İki ya da daha fazla şeyin birleşebileceği düşüncesi bu şekilde özetlenmiştir. Demokritos tözlerin belli bir süre birlikte kalmasının nedeninin cisimlerde iç içe girmeleri ve birbirlerine tutunmaları olduğunu söyler. Onlardan

4 Muhakemeyi.

bazıları düzensiz, bazıları kanca şeklinde, bazıları içbükey, bazıları dışbükeydir, bazıları da sayısız farklılık içerir. Bu yüzden Demokritos, çevrelerinden kaynaklanan daha güçlü bir zorunluluk onları sarsana ve dağıtana dek uzun bir süre birbirine bağlı bir şekilde ve bir arada kaldıklarını düşünüyor. Ayrıca sadece hayvanların değil, aynı zamanda bitkiler, dünyalar, kısacası algılanabilir olan her cismin oluşmasından ve bozulmasından bahsediyor.

D17 Arist. *GC* 1.8 324b35-325a3, 325a23-b5:

Leukippos ile Demokritos doğayla uyumlu bir başlangıç noktasından hareketle nesnelerin tamamı hakkında oldukça sistemli bir yöntemle ve tek bir muhakemeyle tanımlarını oluşturdu. Eski düşünürlerden bazıları da zorunlu olarak ve değişmeden "var olan" bir şeyin olduğunu düşünüyordu. [...] |325a2.3| Ancak Leukippos savlarının duyumsamayla uyumlu olduğunu ve var olan şeylerin oluşumunu, yok oluşunu, hareketini ve çokluğunu reddetmediğini düşünüyordu. Şu hususları görünümlere ve birliğin savunmasına atfeder: Boşluk olmadan hareket de olmaz, boşluk "var olmayan"dır, var olanın "yokluğu" "var olmamak"tır, zira "var olan" en dar anlamıyla "yer kaplayan"dır. Ancak o diyor ki, bu "yer kaplayan" bir tane değil, sayısız birçok şeydir ve kütlelerinin küçüklüğünden ötürü görünmezler. Boşlukta taşınırlar, zira bir boşluk vardır, bir araya geldiklerinde oluşu meydana getirirler, çözüldüklerinde ise yok oluşa neden olurlar. Birbirleriyle temasa geçtikleri yerde etkiler ve etkilenirler, zira onlar bir tane değildir, aynı yerde birleşme ve yapışma yoluyla bir şey meydana getirirler. Ancak ne gerçekte bir olandan çokluk ne de gerçekte birçok şeyden bir meydana gelebilir, bu imkânsızdır. Bununla birlikte Empedokles ve başka bazı filozofların "tesir |325b| gözenekler üzerinden olur" demesi gibi her

değişim ve her tesir bu şekilde meydana gelir, çözülme ve yok oluş boşluk sayesinde gerçekleşir, aynı şekilde büyüme de katı nesnelerin boşluklara nüfuz etmesiyle olur.

D18 Arist. *Metaph.* A4 985b4-20:

Leukippos ve onun yoldaşı olan Demokritos elementlerin doluluk ve boşluk olduğunu söyler, bununla kastettikleri, birinin olduğu, diğerinin olmadığıdır, yine bunlardan ilki dolu ve katı olarak "var olan"dır, diğeri ise boş ve seyrek olarak "var olmayan"dır, "var olan"ın "var olmayan"dan daha fazla olmadığını, zira boşluğun cisimden daha fazla olmadığını söylemelerinin nedeni de budur. Bunlar nesnelerin özdek olarak nedenleridir. Öz olarak tek bir tözün tesirleri aracılığıyla diğer her şeyi meydana getirdiğine inanan, tesir ilkelerini seyrek ve yoğun olarak görenler gibi bu kişiler de farklılıkların diğer her şeyin nedenleri olduğunu söylüyor. Ancak bunların sayıca üç tane olduğunu söylüyorlar: şekil, düzen ve konum. Diyorlar ki, farklılık biçime, karşılıklı temasa ve dönüşe göredir. Bunlardan biçim idea, karşılıklı temas düzen, dönüş ise konumdur. A ideası bakımından N'den, AN düzeni bakımından NA'dan ve Z konumu bakımından N'den farklıdır. Diğerleri gibi hareketin doğası, nereden kaynaklandığı ve var olan şeyler için nasıl oluştuğu konularını özensiz bir şekilde es geçmişlerdir.

D19 Simpl. *In Phys.*, p.28.4-27:

Felsefede Parmenides'le aynı gerekçeyi sunmuş olan Leukippos [...] var olan nesnelerle ilgili olarak Parmenides ve Ksenophanes'le aynı yolda yürümeyi sürdürmüş, ancak göründüğü kadarıyla ters yönde gitmiştir. Onlar[5] bütünün bir, hareketsiz, yaratılmamış ve sınırlı olduğunu iddia edip var olmayanın inceleme konusu bile olamayacağını söylerken, diğeri[6] elementlerin sonsuz sayıda,

5 Parmenides ile Ksenophanes.

6 Leukippos.

hareketli, bölünmez olduğunu, keza onların sınırsız şekli olduğunu, hiçbir şeyin bu türden daha fazla olmadığını savunmuştur, zira var olan şeyler arasında durmayan bir yaratım ve değişim süreci yaşandığını gözlemlemiştir. Dahası, ona göre "var olan", "var olmayan"dan daha fazla olmaz, bununla birlikte ikisi de nesnelerin meydana gelmesinin aynı şekilde nedenidir. Bölünmez olan tözün sıkı ve dolu olduğunu belirterek onun "var olan" olduğunu, dahası onun "var olmayan" adını verdiği ve "var olan"dan daha az olmadığını söylediği boşlukta hareket ettiğini söylemiştir.

Aynı şekilde, yoldaşı Abderalı Demokritos da doluluk ile boşluğu ilkeler olarak görür, ilkine "var olan", ikincisine "var olmayan" der. Nitekim bölünmez olanı varlıkların özdeği olarak görür, onlar farklılıkları sayesinde her şeyi meydana getirmiştir. Üç farklılık türü vardır: biçim, dönüş ve karşılıklı temas. Bunlar şekil, konum ve düzene eştir. Zira doğası gereği, bir şey benzeri tarafından hareket ettirilir ve birbirine benzeyen şeyler birbirine doğru hareket eder, farklı yığınlarda toplanan şekillerin her biri farklı bir karşılıklı temas yaratır. Dolayısıyla elementler sonsuz sayıda olduğu için tüm özellikleri ve tözleri var olan bir şeyden ve var oluş tarzından hareketle açıkladıklarını söylemeleri akla uygun bir davranıştır. Her şeyin akla uygun olarak oluşmasını sağlayan elementlerin de sonsuz sayıda olduğunu söylemelerinin nedeni budur. Dahası, dediklerine göre hiçbir şey bu türden daha fazla olmadığı için bölünmez olanın sonsuz sayıda şekli vardır. Savundukları sonsuzluğun nedeni de budur.

D20 Plut. *Adv. Col.* 4 1108F-1109A:

<Kolotes> onu öncelikle "her şey göründüğünden çok farklı" diyerek yaşamı tümden karmaşaya sürüklemekle itham ediyor. Ancak Demokritos, her şeyin göründüğünden çok farklı olduğu düşüncesinden uzaklaşarak bu

sözün asıl sahibi olan sofist Protagoras'a karşı mücadele verdi ve ona karşı birçok ikna edici itirazda bulundu. Ancak bu metinleri rüyalarında okumayan Kolotes, bu adamın cümle kurgusu hakkında yanılıyor, Demokritos "bir şey" ile cismi, "hiçbir şey" ile boşluğu kastederek "şey hiçbir şeyden daha fazla değildir" tanımını yapar ve bu <boşluğun da> belli bir doğası ve kendi varlığı olduğu düşüncesine dayanır.

D21 Plut. *Adv. Col.* 8 1111A:

Onun "idea"lar dediği bölünemeyen [...]

D22 Hesych. *Lex.* I.171:

Idea: benzerlik, şekil, form ve en küçük cisim.

D23 Simpl. *In Cael.*, p. 609.24-25:

Abderalılar "kenetlenme"ye "iç içe geçme" diyor, tıpkı Demokritos gibi [...]

D24 Simpl. *In Phys.*, pp. 1318.31-1319.2:

Demokritos gibi etkin nedenden bahsetmeyen, ancak hareket üzerine konuşanlar doğanın, yani ilk ve bölünmeyen doğal cisimlerin boşlukta yer değiştirerek hareket ettirildiğini söylüyor. Bu yüzden bunlara "doğa" adını verdiler ve ağırlıkları yüzünden hareket ettiklerini, kendilerini salıp direnemeyen bu şeylerin boşluğun içinden geçerek yer değiştirdiğini söylediler. Nitekim onların "saçıldıklarını" da söylediler.

D25 Aët. 1.12.6:

Demokritos ilk cisimlerin (bunlar sıkı olanlardır) [...]

D26 Hesych. *Lex.* A.3563:

Şekil değiştirmek: yığını dönüştürmek veya biçim değiştirmek.

D27 Arist. *Phys.* 4.6 213b3-b7, 213b15-16, 213b18-19, 213b 21-22:

Onların söylediğine göre kanıtlardan biri yerel hareketin (yani bulunduğu yerde değişim ve büyüme) olama-

yacağıdır. Zira boşluk olmasaydı bir hareket olduğu da görünmezdi, dolu olan başka bir şey alamaz. [...] Diğer kanıt, bazı şeylerin geri çekilip kendilerini sıkıştırdıklarının görünmesidir. [...] Yine her insan inanır ki, büyüme de boşluğa bağlıdır. [...] Ayrıca külün suyu boş bir kap kadar emmesini de kanıt olarak gösterirler.

D28 Arist. *Cael.* 4.2 308b30-32, 309a2-11:

[308b30] [...] çağ bakımından daha eski olmalarına rağmen şimdi konuştuğumuz konuda[7] daha günümüze uygun düşünüyorlardı. [...] [309a2] Bileşik cisimler arasında, [...] yüne kıyasla bronz gibi birçok ağır nesnenin kütlece daha küçük olduğunu gördüğümüzden, [...] bazıları nedenin farklı olduğunu[8] düşünüp söylemiştir, zira onların söylediğine göre daha içte bulunan boşluk cisimleri hafifleştirir ve bazen de daha hafif olan cisimleri daha büyük hale getirir, bunun nedeni o cisimlerin daha fazla boşluk içermesidir. Bu, cisimler aynı sayıda ve hatta daha az sayıda katı bileşenlerden oluştuğunda yığının niye çoğunlukla kütlece daha büyük olduğunu da açıklamaktadır. Genellikle söylendiği gibi bir cismin daha hafif olmasının nedeni içinde daha fazla boşluk bulunmasıdır. [...]

D29 Arist. *GC* 1.2 316a13-17:

Demokritos uygun düşen ve fiziksel kanıtlarıyla ikna olmuş görünüyor. [...] Zira birisi bir cismin var olduğunu ve büyüklüğüne göre her yerde bölünebildiğini, bunun mümkün olduğunu savunursa, burada bir zorluk ortaya çıkar. Zira bölünmekten kurtulan nerede olacak?

D30 Aët. 1.16.2:

Atomların varlığını savunanlar: Bölünme, cismin parçalanabilecek bir kısmı kalmadığı yerde durur, sonsuza dek sürmez.

---

7 Platon'un *Timaeus*'undaki ağırlık ve hafiflik konusu.

8 Başka deyişle, asıl neden bileşenlerin boyutu değildir.

D31 Galen. *Elem. Hipp.* 1.2 (p. 62.6-7 De Lacy):
İlk cisimlerin hiçbir şeyden etkilenmediğini iddia ediyorlar. [...] zira Leukippos ile öğrencilerine göre bu cisimler küçük oldukları için bölünmez niteliklidir.

D32 Simpl. *In Cael.*, p. 609.17-18:
Leukippos ile Demokritos [...] diyor ki, elementler küçük ve sıkı oldukları için bölünmez niteliklidir.

D33 Arist. *Cael.* 3.4 303a5-8, 10-12:
Onların söylediğine göre ilk büyüklükler sayıca sonsuz, büyüklük bakımından ise bölünmez niteliklidir, ne bir olandan çok, ne de çoktan bir oluşur, aksine her şey onların kenetlenmesi ve iç içe geçmesiyle meydana gelir. [...] Dahası, cisimler şekillerine göre birbirinden farklı olduğu ve şekiller de sonsuz sayıda olduğu için basit cisimlerin de sonsuz sayıda olduğunu söylüyorlar.

D34 Arist. *Phys.* 3.4 203a19-23:
Elementlerin sonsuz sayıda olduğunu söyleyenler var, örneğin onları eş parçalı[9] öğeler olarak gören Anaksagoras ile şekillerin tüm tohumu[10] olarak gören Demokritos; bunlar büyüklükteki sonsuzluğun temastan ötürü daimi olduğunu söylerler.

D35 Aët. 1.18.3:
Leukippos, Demokritos [...]: atomlar sonsuz sayıda, boşluk sonsuz büyüklüktedir.

D36 Arist. *GC* 1.8 326a9-10:
Bununla birlikte Demokritos bölünmez elementlerden her birinin en azından kütlesinin hacim işlevi olarak daha ağır olduğunu söyler.

D37 Simpl. *In Cael.*, p. 569.5-9:
Demokritos, onun öğrencileri ve sonra Epikuros hepsi aynı doğaya sahip olan bölünmez elementlerin ağırlığı

9 Eş parçalı: ὁμοιομερής (homoiomerês).
10 Tüm tohum veya tüm tohumların karışımı: πανσπερμία (panspermia).

olduğunu, ancak bazılarının daha ağır, bazılarının ise daha hafif olmakla birlikte diğerleri tarafından itilerek yukarıya çıktığını söyler. Onların yaptığı bu açıklamaya göre bazılarının hafif, bazılarının ağır olduğu görülmektedir.

D38 Aët. 1.3.18; 1.12.6:

[...] Leukippos ile Demokritos, etkilenmezliğin ilk cisimlerin bölünmezliğinin tek nedeni olduğunu düşünüyor, ayrıca küçüklüğünün ve parçalarının olmamasının da. Ancak sonra Epikuros onların parçaları olmadığı düşüncesine katılmamış, onların etkilenmez niteliğinden ötürü bölünmez olduğunu söylemiştir. Aristoteles birçok paragrafta Leukippos ile Demokritos'un bu düşüncesini çürütmüştür. Parçaların olmadığı düşüncesine yapılan itirazların nedeni, belki de Epikuros'un daha sonra doğmuş olmakla birlikte ilk cisimler konusunda Leukippos ile Demokritos'un düşüncesine olumlu bakması, ilk cisimleri etkilenmeyen şeyler olarak düşünmeyi sürdürmesi, ancak Aristoteles tarafından çürütüldüğü için onların parçaları olduğu düşüncesini terk etmesidir. [...] [12.6] Demokritos ilk cisimlerin [...] ağırlığı olmadığını söyler.

D39 Aët. 1.23.3:

Demokritos hareket tarzının titreşim olduğunu söyledi.

D40 Aët. 1.12.6:

Demokritos [...] ilk cisimlerin birbirleriyle sonsuz sayıdaki çarpışmasından ötürü hareket ettiğini söyler. [...] dünya kadar büyük bir atomun olması mümkündür.

D41 Simpl. *In Phys.*, p. 42.10-11:

Atomların doğaları gereği hareketsiz olduğunu söyleyen Demokritos onların bir darbenin etkisiyle harekete geçtiğini belirtir.

D42 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.117-118:

Demokritos canlı ve cansız varlıklarla ilgili şu değerlendirmeyi yapıyor: "Zira canlılar aynı türdeki diğer canlılarla sürü oluşturuyor, güvercinler güvercinlerle, turnalar turnalarla ve diğer akılsız yaratıklar da aynı şekilde. Bu durum elenmiş tohumlarda ve sahillerdeki çakıl taşları gibi cansız nesnelerde de görülür. Birinci durumda eleğin dairesel hareketinden dolayı mercimek ayrılır ve diğer mercimeklerle düzenli bir yığın oluşturur, arpa diğer arpalarla ve buğday taneleri ise diğer buğday taneleriyle. [118] İkinci durumdaysa dalganın hareketinden dolayı dikdörtgen çakıl taşları diğer dikdörtgen çakıl taşlarıyla, yuvarlak çakıl taşları ise diğer yuvarlak çakıl taşlarıyla aynı yere sürülür. Onlardaki benzerliğin onları bir araya getirme gücü vardır." Demokritos'la ilgili yeterince uzun [...]

D43 Arist. *GC* 1.2 315b6-15:

Demokritos ile Leukippos şekillere dikkat çekerek değişimi ve oluşu şu ilkelere dayandırır: Oluş ve yok oluş ayrışma ve birleşme yoluyla, değişim düzen ve konum yoluyla gerçekleşir. Ancak görünümde de gerçekliğin bulunduğunu ve görünümlerin zıt ve sonsuz sayıda olduğunu da düşündüklerinden, şekillerin sonsuz sayıda olduğuna ve buna bağlı olarak toplamdaki değişimlerden ötürü aynı şeyin farklı insanlara zıt göründüğüne dikkat çektiler, buna göre karışıma küçük bir element eklendiğinde değişim gerçekleşmiş olur ve tek bir değişim gerçekleştiğinde genel olarak farklı bir görünüm ortaya çıkar. Nitekim tragedya da, komedya da aynı harflerle oluşturulur.

D44 Theophr. in Simpl. *In Cael.*, p. 564.24-29:

Zira Theophrastos'un *Fizik* kitabında söylediği gibi Demokritos sıcak, soğuk ve bu türden diğer şeyleri neden olarak görenlerin özel bir duruma ilişkin açıklama yap-

tığını düşünüyor ve kendisi de bölünmez elementlere değiniyordu. [...] Zira onlar[11] sıcak ile soğuğun nedenlerinin şekiller ve büyüklükler olduğunu düşünüyordu. Onlara göre ayıran ve bölen şeyler sıcak hissini, birleştiren ve yoğunlaştıran şeyler ise soğuk hissini yaratıyormuş.

D45 *Theophr. Metaph.* 11b20-23:

Zira toplamda bir düzen olmasa da[12] en azından biri Demokritos'un atomlar için geçerli olduğunu varsaydığı formları kavrayana dek bu alanda düzen daha büyüktür.

D46 Cic. *Nat. deor.* 1.24.66:

Demokritos'un ve hatta ondan önce Leukippos'un şöyle rezil düşünceleri vardı: Parçacıklardan bazıları pürüzsüz, bazıları sert, bazıları yuvarlak, bir kısmı köşeli veya kancalı, bazıları kavisli ve neredeyse eğridir, gökyüzü ve yeryüzü herhangi bir zorlama olmaksızın, sadece bir rastlantı eseri bu şeylerden oluşmuştur [...]

D47 Arist. *Cael.* 3.4 303a12-16:

Elementlerin her birinin ne türden ve ne olduğunu tanımlamadılar, sadece ateşe küre niteliğini atfettiler. Doğalarını tüm elementlerin tüm tohumu gibi varsaydıkları için hava, su ve diğer elementleri genişliklerine ve küçüklüklerine göre ayırdılar.

D48 Arist. *Cael.* 3.8 306b32-307a3:

Dolayısıyla ateş çok hareketli olup ısıttığı ve yaktığı için birileri onu küre, başkaları ise piramit şeklinde düşündü.[13] Bunlar en hareketli olanlarmış, zira temas en küçük parçalar arasında gerçekleşirmiş, en az durağan olanlar ve en sıcak olanlar da bunlarmış, en fazla bunlar yakarmış, zira biri tümüyle bir açıyken, diğeri dar

11 Demokritos ve Pythagorasçılar.

12 Matematiksel nesnelerde.

13 Karş. Pl., *Tim.* 56b.

açılara sahipmiş ve bu açılar sayesinde bir şeyi yakar ve ısıtırlarmış, böyle anlatıyorlar.

D49 Arist. *Cael.* 3.8 307a16-17:
Demokritos'a göre küre de bir tür açı olarak çok hareketli olduğu için keser.

D50 Simpl. *In Phys.*, p. 36.1-7:
En küçük ilk cisimleri "atom" olarak adlandıran Leukippos ile Demokritos'a göre şekillerin, konum ve düzenin bir işlevi olarak bazı cisimler sıcak ve ateşlidir, ilk cisimlerden oluşanlar daha keskin ve incedir, benzer bir konumda bulunur, buna karşılık diğerleri soğuk ve suludur, zıt nitelikteki cisimlerden oluşan bazı cisimler açık renkli ve parlakken, diğerleri koyu renkli ve mattır.

Kavranabilir Nitelikler (D51-D57)

D51 Galen. *Elem. Hipp.* 1.2 (p. 60 De Lacy):
Bütün bu yazarlar[14] ilk elementin niteliksiz olduğu, beyaz, siyah veya hangisi olursa olsun, herhangi bir renkte olmadığı, tatlı veya acı, sıcak veya soğuk gibi herhangi bir niteliğe sahip olmadığı konusunda hemfikirdir. Zira Demokritos, "Renk geleneğe göre, tatlı geleneğe göre, acı geleneğe göre, oysa gerçekte olan atomlar ve boşluktur," der ve duyumsanabilir olan niteliklerin oluşmasının nedeninin atomların bir araya gelmesi olduğunu düşünür, zira onların bizimle ilişkisi bizim onları duyumsamamıza bağlıdır, oysa kendi doğasına göre hiçbir şey beyaz, siyah, sarı, kırmızı, tatlı veya acı değildir. [... = D8].

D52 Theophr. *Sens.* 63-64:
[...] [63] Diğer kavranabilir niteliklerden[15] hiçbirinin cismin doğasında bir yeri yoktur, onlar tümüyle değişen

14 Epikuros, Demokritos ve onların öğrencileri.
15 Ağır ve hafif, sert ve yumuşak.

duyumsamanın etkileridir ve tasavvur[16] da buradan doğar. Zira soğuğun veya sıcağın doğası yoktur, sadece bizdeki değişikliği de yaratan şekil değişimleri vardır. Şu anda yoğunlaşılan herhangi bir şey her bir insanı ikna etse de yaygın olarak dağılmış olan bir şey kavranabilir değildir. Bu niteliklerin doğal olarak olmadığının kanıtı her insana belli bir tarzda görünmüyor olmalarında bulunabilir, bize tatlı gelen bazılarına acı, bazılarına keskin, bazılarına mayhoş, bazılarına ekşi gelir, bu diğer nitelikler için de geçerlidir. |64| Dahası insanların yargısı etkilenmelerine ve yaşlarına bağlı olarak da değişir, buradan açıkça anlaşılıyor ki, insanın yapısı tasavvurun nedenidir. Dolayısıyla kavranabilir niteliklerle ilgili olarak insan bu şekilde düşünmelidir.[17]

Bununla birlikte diğer herkes gibi o da bunları şekillere atfediyor, sadece onların hepsinin biçimlerine dikkat çekmiyor, tat ve renk biçimlerine odaklanıyor ve bunların içinde en çok tatla ilgili olanları ayırıyor, onların insan tasavvurundaki yerinden bahsederek [...]

D53 Theophr. *Sens.* 65-68:

[...] |65| Keskin tadı olan açılı, kıvrımlı, küçük ve ince şekilli şeylerden oluşur. Keskinliği sayesinde her yere hızla nüfuz eder, kaba ve açılı şeylerden oluştuğu için sıkıştırır ve büzer. Bu aynı zamanda içinde boşluklar üreterek bedeni ısıtmasının da nedenidir. Zira en fazla boşluğu olan en fazla ısınır. Buna karşılık tatlı olan yuvarlak ve küçük olmayan şeylerden oluşur, bedeni tümüyle sıvılaştırmasının nedeni de budur, şiddet uygulamadan ve acele etmeden her şeyi başarır. Diğer tatları bozar, zira nüfuz ederek onları şaşırtır ve nemlendirir. Nemlenip

16 Burada φαντασία (phantasia) nitelikleri duyumsanan bir şeyin belli bir görünümle zihinde tasavvur edilmesi anlamındadır.

17 Elbette Demokritos'a göre.

bozulduklarında bağırsakların içine akarlar, zira bunlar en fazla boşluğu barındırdıkları için en iyi geçiş imkânı sağlar.

[66] Ekşi olan çok açılı, geniş şekilli ve yuvarlaklığı az olan şeylerden oluşur. Nitekim bunlar bedene girdiğinde damarları kapatarak tıkar ve akışı önler, bağırsakları tıkamalarının nedeni de budur. Acı olan küçük, pürüzsüz, yuvarlak şekilli ve eğri bir yüzeye sahip olan şeylerden oluşur, yapışkan ve ağdalı olmasının nedeni de budur. Tuzlu olan büyük ve yuvarlak olmayan, bazı durumlarda düzensiz olan (burada düzensiz ile kastedilen iç içe geçmiş ve örülü olmalarıdır), bu nedenle çok kavisi olmayan büyük şeylerden oluşur, çünkü tuzlu olan yüzeyde olur (küçük olsalardı ve kendilerini çevreleyen şeyler onlara çarpsaydı, bütüne karışırlardı), yuvarlak şeylerden oluşmazlar, çünkü tuzlu olan pürüzlüdür, yuvarlak olansa pürüzsüz, keza düzensiz şeylerden oluşurlar, çünkü onlara biçim verilemez, ufalanabilir olmalarının nedeni de budur.

[67] Keskin olan küçük, yuvarlak ve açılıdır, ancak düzensiz değildir. Zira birçok açısı olduğundan pürüzlü yapısıyla sıcaklığa neden olur ve küçük, yuvarlak ve açılı olduğu için sıvılaştırır, nitekim açılı olan da böyle bir şeydir. Aynı şekilde her bir tadın diğer güçlerini de açıklar, onları şekillerle yorumlar. Ancak tüm şekiller içinde diğerlerine bulaşmamış ve onlarla karışmamış olan yoktur, buna karşılık her birinde birçok şekil vardır, aynı şekil pürüzsüz, kaba, pürüzlü, keskin ve diğer niteliklere sahiptir. Bu niteliklerden en fazla olan duyumsama ve etki bakımından en fazla yayılandır, aynı zamanda tadın nüfuz ettiği durum için farklılık göz ardı edilemez, bu bazen aynı şeyin farklı etkilere ve zıt şeylerin de aynı etkiye neden olmasının nedenidir. [68] Onun tatlarla ilgili tanımları böyledir.

D54 Theophr. *Sens.* 73-78:

[...] [73] Dört temel renk olduğunu söylüyor. Beyaz pürüzsüz olandır, zira pürüzlü olmayanın gölgesi olmaz, içinden geçmek zor değildir, bu türden her şey parlaktır. Geniş delikleri vardır, aynı zamanda saydamdır. Sert olan beyaz şeyler aynı türdeki şekillerden oluşmuştur, örneğin kabukların iç yüzeyi gibi. Nitekim bu şekilde gölgesiz ve parlaktır, düz delikleri bulunur. Kolayca ufalanabilen ve parçalanabilen şeyler yuvarlak, ancak çift olarak birbirine eğik pozisyonda duran, buna karşılık genel yapısı oldukça düzenli olan şeylerden oluşur. Bu yapılarından ötürü ufalanabilir nitelikte olurlar, zira aralarında ufak bir temas vardır. Kolayca parçalanırlar, zira düzenli bir yapı oluşturacak şekilde dizilmişlerdir, gölgesiz olurlar, zira pürüzsüz ve düzdürler. Bazıları diğerlerinden daha beyazdır, zira bahsedilen şekiller daha kesin ve daha az karışmıştır, daha büyük ölçekte düzene ve konuma sahipler. [74] Beyaz bu tür şekillerden oluşur. Siyah zıt, yani pürüzlü, düzensiz ve birbirine benzemeyen şekillerden oluşur, zira bu yüzden bir gölgesi olur ve delikleri düz değildir, içlerinden kolayca geçilmez. Ayrıca akışları yavaş ve çalkantılıdır. Akış, görünüş türüne göre bir miktar farklılık gösterir, hava içerdiğinde farklı olur.

[75] Kırmızı sıcak ve daha büyük olan aynı türdeki şeylerden oluşur, yığınlar daha geniş olduğunda şekiller birbirine benzer, sonuç daha kırmızı olur. Kırmızının bu tür şekillerden oluştuğunun kanıtı ısındığımızda kızarmamızdır, yakılan diğer şeyler de alev alana dek böyle kızarır. Geniş atomlardan oluşan alev ve kömür gibi şeyler yeşil ve kuru odundan daha kırmızı olur. Demir ve diğer şeyler de yakıldığında böyle olur, en parlak olanlar en fazla ve en ince ateşe sahip olanlardır, daha kırmızı olanların ateşi daha kalın ve daha azdır. Bu daha kırmı-

zı olan şeylerin daha az ısınmasının da nedenidir, zira ince olan sıcaktır. Yeşile çalan sarı katılığın ve boşluğun karışımından oluşur, konumuna ve düzenine göre rengi farklılık gösterir.

[76] Dolayısıyla basit renkler bu şekillere dayanır, her biri daha az karışmış şeylerden oluştuğunda daha saf olur. Diğer renkler bu renklerin karışımına bağlı olarak ortaya çıkar. Nitekim altın rengi bronzun da rengidir, buna benzer olan her şey beyaz ile kırmızıdan gelir. Parlaklıklarını beyaz olana borçlulardır, kırmızılıkları ise sıcak olandan gelir. Karıştıklarında kırmızı beyazın boşluklarına düşer. Bunlara yeşile çalan sarı eklendiğinde en güzel renk ortaya çıkar, ancak yeşile çalan sarının miktarı az olmalıdır, zira beyaz ve kırmızının bu şekilde düzenlenmesi koşuluyla, hepsinin çok miktarda olmaması gerekir. Renklerin daha fazla ve daha az miktarda alınmalarına bağlı olarak tonları farklı olacaktır. [77] Mor beyaz, siyah ve kırmızının karışımından ortaya çıkar, kırmızının oranı daha fazla, siyah daha çok, beyaz ise ortalama miktarda olmalıdır. Göze hoş görünmesini sağlayan budur. Onda göze görünecek şekilde siyah da vardır, kırmızı da, beyaz içerdiği ise parlaklığından ve şeffaflığından anlaşılır, zira bunları meydana getiren beyazdır. Çivit rengi ise koyu siyah ile yeşile çalan sarıdan gelir, ancak içindeki siyah oranı daha fazladır. Pırasa yeşili mor ile çivit renginden veya yeşile çalan sarı ile morumsu renkten gelir. Zira sülfür de bu şekildedir ve onda da parlak renk bulunur. Koyu mavi çivit ile kızıldan gelir, şeklen yuvarlak ve noktalıdır, siyahında parıltı bulunur. [78] Fındık kahverengi yeşile çalan sarı ile koyu maviden gelir, ancak yeşile çalan sarı karışıksa, kızıla dönüşür, nitekim bu şekilde gölgesiz olup siyahı dışarıda bırakır. Beyazla karıştırılan kırmızı da siyah olmadan açık yeşil meydana getirebilir ve bu bitki tomurcukla-

rının başta ısınmadan ve filizlenmeden önce açık yeşil görünmesinin de nedenidir.

Sayısına gelince, o bahsettiği kadar renk olduğunu düşünüyor, oysa renkler ve tatlar sonsuz sayıdadır, karışımlarına bağlı olarak kimini ekler, kimini çıkarabilir, kimini az, kimini çok miktarda karıştırabilirsiniz. Hiçbiri bir diğerine benzemeyecektir. [...]

D55 Theophr. *Sens.* 82:

[...] kokuya neden olan ağır cisimlerden hafif bir akıntı geldiği [...]

D56 Arist. *Cael.* 4.2 309a1-2:

[...] Temel elementlerin katı olduğunu söyleyen başkalarına göre onların arasında daha geniş olanların daha ağır olduğunu söylemek daha kolaydır.

D57 Theophr. *Sens.* 61-62

[...] [61] Demokritos ağır ile hafifi büyüklüğe göre ayırıyor. Biri her bir şeyin, şekil farklılığına rağmen, hangi kaynaktan geldiğini inceleseydi, büyüklük doğanın ağırlık birimi olacaktı. Ancak en azından karma cisimler arasında daha fazla boşluk içereni daha hafif olandır, daha az boşluk içerense daha ağır olan. Onun bazı metinlerde söylediği budur. [62] Başka metinlerde ise sadece ince olanın hafif olduğunu söyler. Sert ve yumuşakla ilgili de benzer bir yaklaşım sergiler, sert yoğun olandır, yumuşaksa seyrek olan. Yoğunluk ve seyreklik daha fazla, daha az ve en fazla oranda olmasına göre değişiklik gösterir. Ancak şekillerin konumu, sert ile yumuşak ve ağır ile hafif arasındaki boşluklar da belli bir farklılık yaratır. Demirin daha sert, buna karşılık gümüşün daha ağır olmasının nedeni budur. Demirin bileşimi düzensizdir, birçok yerde ve geniş alanlarda boşluk içerir, bazı yerlerde yoğunlaşır, genel olarak ise daha fazla boşluk içerir. Buna karşılık daha az boşluk içeren gümüşün bileşimi

her yerde aynıdır. Bu da onun demirden daha yumuşak olsa da yine ondan daha ağır olmasının nedenidir.

Oluş, Zorunluluk ve Şans (D58-D66)

D58 Arist. *GC* 1.7 323b10-15:

Başkalarıyla kıyaslandığında Demokritos'un söylediğini söyleyen başka biri yoktur. Zira onun söylediğine göre etkileyen ve etkilenen aynı ve benzermiş. Başka ve farklı nesnelerin birbirlerinden etkilenebileceğini kabul etmiyor, başka nesneler olsalar bile, birbirlerini tek bir şekilde etkilerler, bunun nedeni de başka türlü olmaları değil, özdeş bir şeye sahip olmalarıdır.

D59 Arist. *GC* 1.2 315a34-b9:

Genel olarak yüzeysel fikirleri bir yana koyarsak kimse bu süreçlerin herhangi biriyle ilgili düşünmeyi bırakmamıştır, Demokritos'un durumu istisnadır, zira o kendine bunların birbirinden nasıl ayrıştığını sorarak hepsi üzerine düşünmüş görünüyor. Söylediğimiz gibi kimse büyümeyle ilgili tesadüfen dile getirilebilecek bir iddiada bulunmadı, keza etkileme ve etkilenme gibi karışımla ve diğer süreçlerden herhangi biriyle ilgili de bir iddiada bulunmadı, buna göre doğal eylemler sırasında bir şey aynı şekilde etkiler ve etkilenir. Ancak Demokritos ile Leukippos değişimi ve oluşumu şekillerden söz edip şunları temel alarak açıklar: çözülme ve bir araya gelme açısından oluş ve yok oluş, düzen ve konum açısından değişim. [...]

D60 Arist. *GC* 1.2 315b33-316a2:

[...] Bunların[18] değişim ve oluşla ilgili yapabildikleri açıklamaların hepsi aynıydı. [...] Demokritos'un yaptığı, aynı şeyi dönüşe, eğime ve şekil farklılıklarına göre

18 Demokritos ile Leukippos.

dönüştürerek açıklamaktır. Rengin olmadığını söylemesinin nedeni budur, bir şeyin renkli görünmesinin nedeni dönüşmüş.

D61 Aët. 1.25.4:

Leukippos'a göre her şey zorunluluktan dolayı meydana gelir ve bu durum kaderle aynıdır. *Zihin Üzerine* adlı eserinde şöyle diyor: "Hiçbir şey rastgele meydana gelmez, aksine her şeyin bir nedeni vardır ve her şey zorunluluğun bir sonucudur."

D62 Arist. *GA* 5.8 789b2-4:

Nihai amacı es geçen Demokritos, doğanın tüm eserlerini zorunlulukla açıklıyor. [...]

D63 Aët. 1.26.2 (Ps.-Plut., Karş. Ps.-Galen.):

Demokritos'a göre zorunluluk, özdeğin direnci, yer değiştirmesi ve çarpışmasıdır.

D64 Arist. *Phys.* 2.4 195b36-196a3:

Bazıları şansın olup olmadığı konusunu zorlaştırıyor. Zira hiçbir şeyin şans eseri olmadığını, aksine kendiliğinden veya şans eseri olduğunu söylediğimiz her şeyin belli bir nedeni olduğunu söylüyorlar. [...]

D65 Arist. *Phys.* 2.4 196a11-16:

Zira birçok şey şans eseri ve kendiliğinden olur ve gerçekleşir, bu konuyla ilgili olarak insanların hepsi gerçekleşen her olayı bir nedenle ilişkilendirebileceklerinin farkında olsa da (bu şans faktörünü ortadan kaldıran eski bir argümandır) yine de olaylardan bazılarının şans eseri meydana geldiğini, bazılarının ise öyle olmadığını söyler.

D66 Simpl. *In Phys.*, p. 330.14-20:

"Şans faktörünü ortadan kaldıran eski bir argüman gibi" deyişi Demokritos'a atıfta bulunmak için kullanılmış gibi görünüyor. Zira dünyanın oluşumuyla ilgili şansa başvurmuş gibi görünse de tek tek olaylarla ilgili

açıklamalarında hiçbir şeyin şans eseri meydana gelmediğini söylüyor, örneğin toprağı kazma veya zeytin ağacı dikme hazine keşfetmenin nedenidir ya da kartal kel adamın kafatasını kırmak için kaplumbağayı düşürmüştür. Eudemos'un anlattığı budur. [Frag. 54a Wehrli]

Evren ve Yeryüzü (D67-D119)

D67 Ps.-Plut. *Strom.* 7 in Eus. *PE* 1.8.7:

Abderalı Demokritos bütünün sonsuz olduğunu varsayıyordu, zira ona göre biri tarafından herhangi bir şekilde biçimlendirilmemişti. Bununla birlikte bütünün hareketsiz olduğunu söyler ve bütünle ilgili olarak şu anda var olan nesnelerin nedenlerinin bir başlangıcı olmadığını açıkça dile getirir, ona göre sonsuz zamandan ötürü ve en eski başlangıçtan bu yana, önceden olmuş olan, şu anda olan ve olacak olan her şey zorunluluktan ötürü vardır [...]

D68 Arist. *Phys.* 8.1 251b14-17:

Onların[19] söylediğine göre zaman yaratılmamıştır. Demokritos hiçbir şeyin yaratılmamış olduğunu bu şekilde kanıtlar: Zira zaman yaratılmamıştır.

D69 Arist. *GA* 2.6 742b20-23

Abderalı Demokritos'un söylediğine göre daima ve sonsuz olanın başlangıç ilkesi yoktur, neden bir başlangıç ilkesidir ve daima olan sonsuzdur, dolayısıyla böyle bir şeyin nedenini sormak sonsuzun başlangıç ilkesini aramak anlamına gelir.

D70 Diog. Laert. 9.30:

Onun[20] düşüncesine göre nesnelerin toplamı sonsuzdur ve hepsi birbirine dönüşür, bütünde boşluk ve cisimler

19 Platon hariç herkes.

20 Leukippos.

bulunur. Cisimler boşluğa düştüğünde ve iç içe geçtiğinde dünyalar oluşur. Cisimlerin büyümesini sağlayan hareketten göksel cisimlerin doğası meydana gelir. [...] Genel bir özet için bu kadarı yeter. [...] Ayrıntıları şöyledir: [31] Daha önce de dediğim gibi o bütünün sonsuz olduğunu söylüyor. Bütünün bir kısmı dolu, diğer kısmı boşmuş, bunların elementler olduğunu söylüyor. Bunlardan gelen dünyalar da sonsuz sayıdaymış ve bunların içinde çözülüyormuş. Dünyalar şu şekilde meydana geliyormuş: Sonsuzdan kaynaklanan bir kesit içinde, her türden birçok cisim büyük bir boşluğun içine doğar, bir araya toplandıklarında bir girdap oluştururlar, bu girdap yüzünden birbirlerine çarparlar ve farklı yönlere doğru dönerek savrulurlar, benzer olanlar diğerlerinden ayrılarak bir araya gelir. Aynı ağırlığa sahip cisimler sayıları nedeniyle artık geri döndürülemedikleri için hafif olanlar savrulurcasına dıştaki boşluğa gider, diğerleri ise oldukları yerde kalır, iç içe geçer ve çarpışacak kadar birbirlerine yaklaşırlar, sonunda da küre şeklindeki ilk sabit yığını oluştururlar. [32] Bu kendi içinde her türden cismi barındıran bir zar gibi ayrı bir katman olur, cisimler girdap yüzünden dönerken merkez onlara karşı bir direnç uygular, bitişmiş cisimler girdabın temas etmesiyle birlikte akmaya devam ederken, çevreyi saran zar incelir. Bu yaşadığımız yeryüzünün nasıl oluştuğunu da açıklar, zira merkezin içine doğru doğan cisimler orada bir arada kalır. Ancak bir zar gibi olan dış kabuk dışarıdan gelen cisimlerin akışı nedeniyle büyür. Bu arada girdap tarafından taşındığı için kendisine temas eden her cismi de bünyesine alır. Bunlardan bazıları iç içe girer ve sabit bir yığın oluşturur, ilkin akışkan ve çamurlu olsa da daha sonra kurur ve bütünün girdabıyla birlikte dönerek alev alır, göksel cisimlerin doğasını meydana getirir. [...] [33] Dünyadaki kuşaklar gibi büyür, zayıflar ve

yıkıma uğrar, bunlar hep zorunluluktan ötürü meydana gelir, ancak o zorunluluğun nasıl olduğunu açıklamaz.

D71 (Ps.-?) Hippol. *Ref.* 1.12 ve 13.2-4:

Leukippos [...] dünyaların şu şekilde oluştuğunu söyler: Çevreden gelen birçok cisim bir araya toplanıp büyük bir boşluğa doğru yöneldiğinde birbirlerine çarparlar, şekilleri birbirine benzeyen ve birbirini andıran bu cisimler iç içe geçer, bu iç içe geçişten göksel cisimler doğar, zorunluluktan ötürü artar ve azalırlar, ancak o zorunluluğun ne olduğunu anlatmaz. [...] [13.2] O[21] der ki, sonsuz sayıda dünya vardır ve hepsinin büyüklüğü farklıdır. Bazılarında Güneş veya Ay yoktur, bazılarında bizimkilerden daha büyük Güneş ve Ay vardır, bazılarında ise birden fazla Güneş ve Ay vardır. [3] Dünyalar arasındaki mesafeler eşit değildir, kimisi daha uzun, kimisi daha kısadır, kimisi en yüksek noktaya ulaşır, kimisi düşer, kimisi bir yerde doğarken, kimisi bir yerde ölür. Birbirleriyle çarpıştıklarında yok olurlar. Bazı dünyalarda hayvan, bitki ve nem bulunmaz. [...] [4] Dünya dışarıdan gelen fazladan bir şeyi alamayacak duruma gelene dek en büyük seviyede kalır.

D72 Simpl. *In Phys.*, p. 327.24-25:

Her tür biçimden oluşan girdap bütünden ayrılmıştır.

D73 Simpl. *In Cael.*, p. 310.15-17:

Demokritos'un başka dünyalara dönüşen dünyaları aynı atomlardan gelir ve ayrı olmadığında bile tür olarak özdeştir.

D74 Hesych. *Lex.* A.3562:

Dünyanın değişimi: Dünyanın dönüşümü.

D75 Aët. 2.4.9:

Demokritos'a göre büyük dünya küçük dünyaya üstün geldiğinde bir dünya yok olmuş olur.

---

21 Demokritos.

D76 Cic. *Acad.* 2.17.55:

Senin[22] dediğine göre Demokritos sayısız dünya olduğunu söylemiş, onlardan bazıları birbirine benzemekle kalmıyormuş, aynı zamanda aralarında herhangi bir fark bulunmayacak kadar kusursuz ve mutlak bir şekilde aynılarmış, bu yüzden sayısız dünya ve insan varmış.[23]

D77 Aët. 2.7.2:

Leukippos ile Demokritos dünyanın kanca şeklindeki atomların iç içe geçmesinden oluşmuş olan bir yer kabuğu ve bir zar ile çevrili olduğunu düşünüyor.

D78 Ps.-Plut. *Strom.* 7 in Eus. *PE* 1.8.7:

[...] O[24] Güneş ile Ay'ın oluşumundan bahsediyor. Bunlar kendi yörüngelerinde hareket ediyordu, henüz tümüyle sıcak olmayan ve genel olarak parlamayan bir doğaları vardı, bununla birlikte doğaları tümüyle yeryüzünün doğasına benziyordu. Zira bunlardan her biri daha önce ayrı bir dünya oluşurken meydana gelmiş, daha sonra Güneş'in yörüngesi genişledikçe içindeki ateş de buna uygun olarak oluşmuştur.

D79 Aët. 3.13.1-4:

[...] [1] Leukippos'a göre güney bölgelerindeki basınç azlığından ötürü güney kısmı basık olan yeryüzünün kuzey bölgeleri buzla donarak katılaşmış, aksi bölgeleri ise yanmıştır. [2] Demokritos'a göre dış kenarın güney kısımları daha zayıf olduğu için yeryüzü büyüdükçe bu yöne doğru eğimli olmuştur. Nitekim güney bölgeleri ısınmışken, kuzey bölgeleri ısınmamıştır. Ürünleri ve büyümesi daha fazla olan güney yönünde ağırlaşmasının

22 Burada konuşan Lucullus'tur, "sen" diye seslenilen kişi ise Cicero'dur.

23 Fragmanın son kısmı belirsiz olsa da sayısız dünyadaki sayısız insandan bahsedildiği düşünülebilir, ancak bu insanların da dünyalar gibi birbirlerine kusursuz ve mutlak bir şekilde benzeyip benzemediği metinden anlaşılamamaktadır.

24 Demokritos.

nedeni de budur. [...] [4] Demokritos diyor ki, yeryüzü başta küçüklüğünden ve hafifliğinden ötürü düzensiz bir hareketle dönüyordu, ancak zamanla yoğunlaşıp ağırlaşınca hareketsiz kaldı.

D80 Ach. Tat. *Introd. Arat.* 1.13:

Ne Anaksagoras ne de *Büyük Dünya Sistemi* adlı eserinde Demokritos göksel cisimlerin canlı varlıklar olduğunu düşünmüştür. [...]

D81 Aët. 2.13.4:

Demokritos'a göre göksel cisimler taştır.

D82 (Ps.-?) Hippol. *Ref.* 1.13.4:

[...] Evrenimizde göksel cisimlerden önce dünya oluşmuştur. Ay bize en yakın olandır, sonra Güneş gelir, ondan sonra da sabit yıldızlar. Gezegenler aynı yükseklikte değildir. [...]

D83 Diog. Laert. 9.30, 33:

[...] Güneş Ay'ın etrafında daha geniş bir yörüngede döner. Dünyamız ise merkezde girdap tarafından döndürülür ve davul şeklindedir. [...] [33] Yeryüzüne en uzakta olan Güneş'in yörüngesidir, en yakın olansa Ay'ın yörüngesi, diğerleri bunların ortasında yer alır. Tüm göksel cisimler dönüş hızlarından ötürü alev alır, Güneş'in yanmasına ise diğer göksel cisimler yardım eder.

D84 Aët. 2.15.3:

Demokritos'a göre sabit yıldızlar önce gelir, onların ardından da gezegenler.

D85 Cens. *Die nat.* 18.8:

[...] ve Demokritos bir evren yılının seksen iki yıl yirmi sekiz artık aydan oluştuğunu düşünüyor.

D86 Arist. *Meteor.* 1.8 345a25-31:

Demokritos'un [...] takipçilerinin dediğine göre Samanyolu belli göksel cisimlerin ışığıymış, zira Güneş yeryü-

zünün altına geçince göksel cisimlerden bazılarını görmez. Güneş'in gördüğü cisimlerin ışığı belirgin olmaz, zira Güneş'in ışınları tarafından engellenir, ancak onların dediğine göre yeryüzü Güneş gezegenleri göremeyecek şekilde araya girdiğinde bu cisimlerden yayılan ışık Samanyolu'nu oluşturur.

D87 Aët. 3.1.6:

Demokritos'a göre <Samanyolu> birçok küçük ve bitişik göksel cisimden yayılan ışıkların toplamıdır, bu cisimler yoğunluklarıyla birbirlerini aydınlatır.

D88 Ach. Tat. *Introd. Arat.* 24:

Diğerleri diyor ki <Samanyolu> aşırı küçük olan, yoğunlaşmış göksel cisimler tarafından meydana getirilir, bunlar bize gökyüzü ile yeryüzü arasındaki mesafeden ötürü birleşmiş görünür, onların durumu birisinin birçok tuz kristalini saçması gibidir.

D89 Arist. *Meteor.* 1.6 342b27-29:

[...] ve Demokritos der ki, kuyruklu yıldızlar gezegenlerin kavuşumudur, yakınlaştıklarında birbirine dokunuyormuş gibi görünürler.

D90 Sen. *Quaest. nat.* 7.3.2:

Demokritos [...] çoğu yıldızın hareket halinde olmasından kuşkulanıyorum demiş, ancak ne yıldızların sayısını ne de isimlerini verebilmiştir, zira onun döneminde beş yıldızın rotası henüz anlaşılmamıştı.[25]

D91 Aët. 2.20.7:

[...] Demokritos'a göre [...] <Güneş> yanan bir yığın veya taştır.

D92 Cic. *Fin.* 1.6.20:

Güneş, Demokritos'a büyük görünür.

---

25 Bu eserin çevirisi için bkz. Seneca, *Doğa Araştırmaları*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Jaguar Kitap, 2014).

D93 Diog. Laert. 9.33:

[...] Güneş ve Ay tutulması olur <zira yeryüzü güneye doğru eğiktir, kuzey bölgeleri her daim karlı, aşırı soğuk ve buzludur.>[26] [...]. Güneş tutulmaları nadiren, Ay tutulmaları ise sürekli olur, bunun nedeni yörüngelerinin eşitsizliğidir.

D94 Aët. 2.23.7:

Demokritos'a göre [...] <Güneş'in> geri dönmesinin nedeni onu döndüren girdaptır.

D95 Lucr. 5.620-24:

Bu şeylerin[27] basit bir nedeni olduğunu söylemiyorum.
Zira ilk elementlerle birlikte şunun gerçekleşebileceği görülüyor,
O büyük adam, Demokritos'un ortaya koyduğu düşünceyle:
Bir göksel cisim ne kadar yakınsa toprağa,
O kadar az taşınabilir göğün girdabıyla.

D96 Plut. *Fac. orb. lun.* 16 929C:

[...] ancak Demokritos diyor ki, o[28] kendisini aydınlatan cisimle aynı hizada durunca Güneş'in ışığını alıp tutuyor. Böylece kendisi parlarken, öbürü[29] de onun aracılığıyla parlamış olur.[30]

D97 Aët. 2.30.3:

Demokritos'a göre <Ay'ın yeryüzüne benzer görünmesinin nedeni> ondaki yükseltilerin gölgeleridir, nitekim onun çukurları ve vadileri vardır.

D98 Clod. Tusc. *Calend.* in Io. Lyd. Ost., pp. 157.18-158.1:

[...] Bu, Klodios'un <*Gök Günlükleri* derlemesinde söy-

---

26 Bu kısım farklı bir konuya değindiği için fragmana dâhil edilmemiş, sadece dipnotta verilmiştir.

27 Güneş'in dönüşlerinin.

28 Ay.

29 Güneş.

30 Başka deyişle Ay'ın parlaklığı Güneş'ten kaynaklanır.

lediği şeydir> [...] ama sadece o da değil, ünlü Eudoksos ve hepsinin öncüsü olan Demokritos da. [...]

D99 Gemin. *Isag.*, p. 218.14-17:

<Akrep'le ilgili olarak> Demokritos'a göre Ülker dördüncü günde şafakta batar, fırtınalı rüzgârlar esmeye başlar ve birçok yerde soğuk hava ve don görülür, ağaçlar yapraklarını büyük ölçüde dökmeye başlar.

D100 Arist. *Cael.* 2.13 294b13-23:

[...] <Anaksimenes, Anaksagoras> ve Demokritos'un söylediğine göre yeryüzünün hareketsiz olmasının nedeni şeklinin düz olmasıdır. Altındaki havayı kesmez, düz cisimlerin yaptığı gibi onu bir kapak gibi örter. Nitekim rüzgârlar bu tür cisimleri gösterdikleri dirençten ötürü zorlukla hareket ettirir. Onların söylediğine göre aynı durum yeryüzünün altındaki havayla ilişkisinde de geçerlidir, o da düzdür ve hava onu hareket ettirebileceği imkânı bulamadığından yeryüzü su saatindeki su gibi aşağıda yoğun bir kütle halinde hareketsiz kalır. Dahası sıkıştırılmış ve durgun havanın büyük bir ağırlığı taşıyabileceğiyle ilgili de birçok kanıt sunarlar.

D101 Aët. 3.10.4-5:

[4] Leukippos'a göre <yeryüzü> davul şeklindedir.

[5] Demokritos'a göre <yeryüzü> ortası çökük, geniş bir disk şeklindedir.

D102 Agathem. *Geogr.* 1.1.2:

Demokritos [...] yeryüzünün dikdörtgen şeklinde olup boyunun eninden bir buçuk kat daha uzun olduğunu anlayan ilk kişiydi.

D103 Agathem. *Geogr.* 1.1.2:

Ondan sonra[31] [...] Demokritos, Eudoksos ve başkaları karada ve denizdeki seyahatlerini yazmıştır.

---

31 Sigeumlu Damastes'ten sonra.

D104 Eustath. *In Dion. Perieg.*:

Bu zorlu konuya[32] [...] ilkin Anaksimandros'un başladığı söylenir, ondan sonra Hekataios kendini bu zorlu konuya adamıştır, ondan sonra Demokritos ve dördüncü olarak Eudoksos.

D105 Strab. 15, p. 703:

Dağlık bölgede[33] Sila adlı bir nehir vardır, hiçbir şey yüzmez üzerinde. Asya'nın büyük bir bölümünü dolaşmış olan Demokritos buna inanmaz [...].

D106 Plut. *Quaest. conv.* 4.2.4 665F:

Demokritos'un söylediği gibi, "Zeus Aither'den[34] kaynaklanan saf parlaklığı korumak için hiçbir şey göndermez."

D107 Aët. 3.3.10-11:

[10] Leukippos yoğun bulutlarda sıkışan ateşin güçlü bir şekilde fırlatılmasının gök gürültüsüne neden olduğunu iddia eder. [11] Demokritos'a göre gök gürültüsü farklı türlerdeki unsurlardan oluşan bir yığından kaynaklanır, bu yığın kendisini çevreleyen bulutu şiddetli bir şekilde aşağıya gitmeye zorlar. Yıldırım, ateş tohumlarının etkisiyle, sürtünmeden ötürü birçok boşluk içeren yarıklardan geçerek aynı noktaya yönelen bulutların kaynaşmasından oluşur. Şimşek, bir hareket daha saf, daha ince, daha benzer nitelikli ve onun yazdığı gibi daha sıkı bir şekilde yoğunlaşmış ateş tohumlarından ötürü bir geçidi şiddetli bir şekilde zorladığında oluşur. Şimşek fırtınası ise daha fazla boşluk içeren ateş yığını, bolca boşluğun bulunduğu yerlerde tutulduğunda ve kendi zar katmanları sayesinde cisimlerle kaynaşıp karışım kütlesinin bir sonucu olarak ağırlığına dayanan bir itici güce maruz kaldığında oluşur.

---

32 Coğrafya.

33 Hindistan'ın dağlık bölgesinde.

34 Tanrıların da yaşadığına inanılan göğün en yüksek kısmı.

D108 Sen. *Quaest. nat.* 5.2.1:

Demokritos dar bir boşluktaki atom adını verdiği parçacıkların sayısı çok olduğunda rüzgârın oluştuğunu, buna karşılık geniş bir boşluktaki parçacıkların sayısı az olduğunda havanın durgun olduğunu söylüyor. Zira nasıl forumda veyahut sokakta az kişi olduğunda ona buna çarpmadan yürünürse, buna karşılık kalabalık dar bir alana sıkıştığında adeta üst üste çıkan insanlar birbirleriyle çarpışırsa, aynı şekilde etrafımızı çevreleyen boşlukta birçok parçacık küçük bir bölgeyi doldurduğunda kaçınılmaz olarak üst üste biner, birbirini ileri ve geri iter, birbiriyle iç içe geçer ve birlikte bir güç oluştururlar. Birbiriyle çarpışan parçacıklar uzun süren bir kargaşadan ve duraksamadan sonra bir yön seçince rüzgâr oluşur. Ancak büyük bir boşlukta çok az sayıda parçacık varsa, parçacıklar birbiri tarafından itilip kakılamazlar.

D109 Arist. *Meteor.* 2.7 365b1-6:

Demokritos'un söylediğine göre yeryüzü suyla dolu olduğunda ve yağmurdan büyük miktarda su aldığında hareket etmeye başlar: Bunun bir nedeni oyuklarından ötürü daha fazla su alamamasıdır, içinde aşırı miktarda su bulunduğundan su geri püskürtülür, bu da depreme neden olur, diğer bir neden ise toprak kuruduğunda ve toprak suyu dolu kısımlardan boş kısımlara çekerken hareket ettikçe hem su dökülür hem de yer sarsılır.

D110 Sen. *Quaest. nat.* 6.20.1, 4:

[1] Demokritos <depremin> birçok <nedeni> olduğunu düşünüyor. Onun söylediğine göre hareketin nedeni bazen esinti, bazen su, bazen her ikisidir ve bunu şu şekilde açıklar: "Toprağın bir kısmı oyuktur, buraya çok miktarda su akar. Bu yüzden daha yumuşak ve diğer yerlerden daha cıvık bir kısım oluşur. Toprağın bu kısmı üzerine akan ağır su kütlesiyle yerinden edilince toprağa çarpar ve onu hareket ettirir, zira kendisine çarpanın ha-

reketi olmadan toprağın sallanması mümkün değildir. [2] [...] Su bir noktada biriktiğinde ve daha fazla yer kalmadığında başka bir yere baskı uygular ve önce ağırlığıyla, sonra da itme gücüyle bir yol açar. Uzun bir süre kapalı olduğu için sadece aşağı yönde kaçabilir, dikey olarak ölçülü bir şekilde ve içinden geçtiği ya da üzerine baskı uyguladığı yerleri sarsmadan dökülemez. [3] Bir noktada engelle karşılaşırsa, kudurmaya başlayarak güçlü bir akıntı halinde geri döner, yani kendisini çevreleyen toprağa doğru hızla gider ve en ağır haliyle onun üzerine baskı uygular. Dahası, bazen derinine sızan sıvıyla yumuşayan toprak daha dipten sarsılır ve kaynağı zarar görür. Bu olduğunda akan suların en ağır haliyle baskı uyguladığı toprak çöker. [4] Ancak esintiye gelirsek, o bazen dalgaları vurur ve şiddetli bir şekilde iterse, toprağın birikmiş suları sürüklediği tarafını sallar. Bazen de topraktaki farklı yönlerde toplanan ve bir çıkış arayan esinti her şeyi sallar. Toprağa esintiler sızabilir ve hareket halindeki hava <toprağın> dışında tutulabilecek kadar ince ve coşup azdığında kendisine karşı konulabilecek kadar şiddetli olur."

D111 Aët. 4.1.4:

Demokritos'a göre kuzey bölgelerindeki kar yaz gün dönümünde eriyip yayıldığında buharların yoğunlaşmasından bulutlar oluşur. Bu bulutlar Etesia rüzgârlarıyla güneye ve Mısır'a doğru sürülür, bataklıkları ve Nil Nehri'ni dolduran şiddetli yağmurlara neden olur.

D112 Diod. Sic. 1.39.1-4:

[1] Abderalı Demokritos'un söylediğine göre Euripides ile Anaksagoras'ın dediği gibi güney bölgesine değil, kuzey bölgesine kar yağar ve bu herkesin açıkça gördüğü bir durumdur. [2] Karın çoğu kuzey bölgelerinde birikir, <kış> gün dönümü sırasında donar, buna karşılık yazın sıcaktan ötürü don çözülür ve büyük bir bölümü

erir, bu yüzden aşırı miktarda buharlaşma yükseltilere doğru yükseldiği için daha yüksek bölgelerin etrafında birçok yoğun bulut meydana gelir. [3] Bu bulutlar Etesia rüzgârları tarafından, onun[35] Etiyopya'da olduğunu söylediği yerleşim bölgesinin en yüksek dağlarıyla karşılaşana dek sürülür. Aşırı yüksek olan bu dağlara şiddetli bir şekilde çarptıklarında parçalanırlar, bu şekilde Etesia rüzgârlarının mevsiminde[36] nehri dolduran aşırı miktarda yağmur fırtınalarına neden olurlar.

D113 Schol. in Apoll. Rhod. 4.269-71a:

Doğa filozofu olan Demokritos'un söylediğine göre Nil güneye uzanan denizden bir akıntı alır ve bu su aradaki mesafeden, rotanın uzunluğundan ve sıcak havayla ısınmış olduğundan tatlılaşır. Onun söylediğine göre Nil'in farklı bir tadı olmasının nedeni budur.

D114 Arist. *Meteor.* 2.3 356b9-11:

Deniz hacimce azalır ve Demokritos'un dediği gibi sonunda varlığını sürdüremez hale gelir. [...]

D115 Theophr. (?) *Aqua* (?) in P. Hib. 16 Col. 1.9-16, 2.1-22, 3.1:

[Col. 1] [...] Demokritos [...] meydana getiriyor [...] Beş satır eksiktir [...]

[Col. 2] [...] Sıvıda da [...] evrendekine benzer şeyler olduğunu söylüyor, deniz ve diğer tuzlu özdekler nesnelerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Denizin benzer şeylerden oluştuğu başka unsurlardan da anlaşılmaktadır. Ne buhur, ne sülfür, ne silfium, ne soda, ne şap, ne bitüm ne de diğer tüm önemli ve harika şeyler yeryüzünün birçok bölgesinde ortaya çıkar. <Demokritos> denizi dünyanın bir parçası olarak düşündüğünden yeryüzünde çok büyük farklılıklar olmadığı için denizin de doğadaki diğer

35 Demokritos'un.

36 Yaz mevsiminde.

harika ve şaşırtıcı şeylerle aynı şekilde oluştuğunu söylediği açıkça görülebilir, zira tadı şekillerle, tuzluluğu geniş ve açılı şekillerle açıklayan biri için bu hiç de mantıksız değildir [...]

D116 Theophr. *Ign.* 52:

Bir alevin piramit şeklinde olmasının nedenini açıklamak zordur. Demokritos'un söylediğine göre uç kısımlar soğuduğunda küçük bir alanda toplanır ve keskin bir şekil oluştururlar.

D117 Arist. *Cael.* 4.6 313a22-b5:

[...] Onun söylediğine göre sudan yükselen sıcaklık düz olan ağır nesneleri yukarıda tutar, dar olanlar ise kendilerine karşı koyan çok az şey olduğundan suya batar. Bununla birlikte kendisinin de karşı çıktığı gibi bunun havada daha fazla olması gerekirdi. Ancak onun bu karşı çıkışa cevabı zayıftır. Zira basıncın tek bir noktaya yönelmediğini söyler, onun basınç dediği yukarı hareket eden nesnelerin hareketidir.

D118 Alex. (?) *Quaest.* 2.23, pp. 72.28-73.7:

Demokritos da akışların meydana getirildiğini ve benzer şeylerin benzer şeylere doğru hareket ettiğini, ancak her şeyin boşluğa doğru hareket ettiğini belirtir. Bu iddiasından sonra, mıknatıs ile demirin benzer atomlardan oluştuğunu, ancak mıknatısın daha ince olmakla birlikte demirden daha seyrek bir yoğunluğa ve daha fazla boşluğa sahip olduğunu, bu nedenle daha hareketli olup demirin ona doğru daha hızlı hareket ettiğini (bu hareket de benzer olana doğru gerçekleşmiş olur) varsayar, buna göre mıknatısın atomları demirin içindeki geçitlere nüfuz ederek nüfuz ettiği yerde atomları harekete geçirir, zaten hareket halinde olan hafif atomlar dışa ve mıknatısa doğru akış hareketinde bulunur, bunun nedeni <demirin ve mıknatısın atomları arasındaki> benzer-

lik ve <mıknatısın> daha fazla boşluk içermesidir, demir bu kütlesel dışa akışları takip ederek mıknatısa doğru hareket eder. [5] Mıknatıs demire doğru hareket etmez, çünkü demirin mıknatısta olduğu kadar boşluk içeren yeri yoktur.

D119 Sen. *Quaest. nat.* 4b.9:

Demokritos bunlara şu açıklamayı ekler: "Daha katı olan her cisim ısıyı daha hızlı alır, daha uzun süre muhafaza eder. Bu yüzden bronz, cam ve gümüş kapları Güneş'in altına koyarsan, ısı bronz kaba daha hızlı nüfuz edecek ve onda daha uzun süre kalacaktır." Sonra onun düşüncesine göre neden böyle olduğunun gerekçesini de sunar: "Daha sert ve yoğun olan bu cisimler kaçınılmaz olarak daha küçük geçitlere sahip olmalı ve her birinde daha seyrelmiş bir hava bulunmalıdır, nasıl ki daha küçük banyolar ve daha küçük su ısıtıcıları daha hızlı ısınırsa, aynı şekilde gözlerimizden kaçarak görünmeyen bu geçitler de hem daha hızlı ısınır hem de aynı dar yollarından ötürü aldığı ısıyı daha yavaş geri verir."

Yaşam ve Yaşamsal İşlevler (D120-D197)

D120 Cens. *Die nat.* 4.9:

Gerçekten de Abderalı Demokritos'un düşüncesine göre insanlar ilkin su ve çamurdan yaratılmıştır.

D121 Diod. Sic. 1.7.2-6:

[2] <Demokritos'a göre> bu madde[37] sürekli kendi etrafında dönerek büzülünce nemli kısımlarından denizi, daha katı kısımlarından ise çamurlu ve tümüyle yumuşak olan toprağı çıkarmış. [3] Bu katı kısım başta Güneş'in ateşiyle yandıktan sonra, yüzeyi ısıdan ötürü

37 Çamurlu ve tortulu madde.

kaynamış, birçok yerde bazı nemli kısımlar kabarmış ve bunların etrafında ince zarlarla çevrili küflü sıvılar oluşmuş. Bunun zeminin soğumasına ve havanın aşamalı bir şekilde değil de aniden aşırı ısınmasına bağlı olarak bataklıklarda ve çamurlu alanlarda da olduğu görülebilirmiş. [4] Nemli kısımlar tarif ettiğim ısıdan ötürü canlıları meydana getirmiş, bu canlılar besinini geceleyin atmosferden inen sisten almış ve gündüzleri ısıdan ötürü daha da katılaşmışlar, sonunda embriyolar büyümelerini tamamlayınca ve zarlar tümüyle ısınıp yarılınca tüm canlı türleri ortaya çıkmış. [5] Bu canlılardan ısıyı en fazla alanlar en yüksek bölgelere doğru yükselmiş ve kanatlanmış, topraksı bir yapıda olanlar ise sürüngenler ve yerdeki diğer canlılar olarak ortaya çıkmıştır, bunların içinde daha fazla nemli element içerenler ise kendilerine uygun olan bölgelerde toplanmış ve su canlıları olarak anılmıştır. [6] Dahası, toprak Güneş'in ateşinden ve rüzgârlardan ötürü sürekli olarak daha da katılaştığı için sonunda daha büyük canlılar meydana getiremez hale gelmiş, ancak bundan sonra canlılar birbirleriyle çiftleşerek tüm canlı türlerini meydana getirmiş.[38]

D122 Arist. *An.* 1.2 405a8-13:

Demokritos ruhun bunların ikisine de[39] sahip olduğunu söylerken, düşüncesini daha açık bir şekilde ifade etmiştir:[40] Ona göre ruh ile zihin aynıdır, zihin ilk ve bölünmez cisimlere aittir, hareketliliğinin nedeni ise parçalarının küçüklüğü ve şeklidir. Bu yüzden diyor ki, şekillerin en hareketli olanı küredir, zihin ve ateş de küre şeklindeki atomlardan oluşmuştur.

---

38 Diodorus kaynak vermez, ancak Laks-Most'a (191) göre bu fikirler muhtemelen Abderalı Hecataeus'un *Aegyptica* adlı eserinden alınmıştır.

39 Düşünme kabiliyeti ve hareketlilik.

40 Burada Demokritos'un düşüncesini ruhu ateş olarak gören filozoflardan daha açık bir şekilde ifade ettiği söylenmektedir.

D123 Arist. *An.* 1.3 406b19-22:

Demokritos onun[41] gibi konuşuyor. Zira diyor ki, hareket halindeki bölünemeyen küreler (doğaları gereği hareketsiz olamazlar) tüm bedeni sürükler ve harekete geçirir.

D124 Arist. *An.* 1.2 403b31-404a10:

Demokritos şöyle diyor: <ruh> belli bir ateş ve ısı türüdür. Şekiller ve atomlar sınırsız olduğu için küresel olanların ateş ve ruh olduğunu (pencerelerden sızan Güneş ışığında görülebilir olan ξύσματα [Ksusmata] adlı zerrecikler gibi) söyler, dahası bunlarla ilgili olarak (Demokritos gibi) tüm tohumun da tüm doğanın elementi olduğunu, onun içindeki küre şeklinde olan elementlerin de ruh olduğunu belirtir, zira bu tür yapılar her şeye en iyi şekilde nüfuz edebilir ve her şeyi kendi hareketine uygun bir şekilde hareketlendirebilir, bu yüzden onlar canlıları hareketlendirenin de ruh olduğunu düşünüyor. Yaşamı sınırlayan şeyin solunum olmasının nedeni de budur. [...]

D125 Arist. *An.* 1.2 404a27-30:

O[42] açıkça ruh ile zihnin aynı şey olduğunu söylüyor. Görünen şey gerçekmiş. Homeros şöyle derken haklıymış: "Hektor orada yatıyor, düşünceleri başka bir yerde."[43]

D126 Theophr. *Sens.* 58:

[...] Düşünceyle ilgili olarak söylediği sadece şudur: Düşünce ruhun hareketten sonra doğru ölçüde kalmasıyla oluşur. Ancak birisi aşırı ısındığında veya aşırı soğuduğunda düşüncenin de değiştiğini söylüyor. Bu eskilerin

41 Mucit Daedalus'un odunların üzerine cıva dökerek ahşap heykeller yaptığını söyleyen komedi yazarı Philippos.

42 Demokritos.

43 Bu cümle Homeros'un günümüze ulaşan metinlerinde geçmez.

doğru bir şekilde "düşünceleri başka bir yerde" demesinin de nedenidir. Onun düşünceyi cisim karışımıyla açıkladığı ortadadır, kuşkusuz bu, ruhu da bir cisim olarak gördüğü için muhakemesiyle tutarlı bir yaklaşımdır.

D127 Aët. 4.5.1:

[...] Demokritos'a göre <insanın yönetici zihni> sadece kafasındadır.

D128 Arist. *An.* 1.2 404a10-15:

[...] Cisimleri çevreleyen <atmosfer> onları sıkıştırdığı ve canlılara hareket imkânı veren bu şekilleri dışarı attığı için (zira bu şekiller hareketsiz kalmaz), aynı türdeki diğer şekiller solunum sırasında içeri girince dışarıdan yardım gelmiş olur. Nitekim bunlar, kasan ve sertleştiren şeylere karşı koymalarını sağlayarak canlılarda mevcut olan cisimlerin dışarı atılmasını engeller.

D129 Tert. *An.* 43:

Demokritos'a göre uyku soluk yokluğudur.

D130 Aët. 5.25.3:

Leukippos'a göre uyku sadece bedene ait değildir, aynı zamanda ruhtaki ısının azaltılmasına oranla daha büyük miktarda olan ince parçanın karışımından oluşur, aşırısı ölüme neden olur.

D131 Aët. 4.7.4:

Demokritos'a göre ruh tahrip edilebilir ve bedenle birlikte yok olabilir.

D132 Aët. 4.4.7:

Ancak Demokritos diyor ki[44] her şeyde bir tür ruh bulunur, hatta ceset olan şu bedenlerin bile ruhu vardır, bu nedenle, soluğun çoğu dışarı atılmış olsa bile, her daim bir ölçüde sıcaklığa ve algıya sahip görünürler.

---

44 Epikuros'tan farklı olarak.

D133 Cels. *Medic.* 2.6:

Nitekim haklı bir şekilde şöhretli bir isme sahip olan Demokritos, yaşamın sonuna dair hekimlerin de inanacağı türden yeterince kesin işaretler olmadığını savundu, keza gelecekteki ölümün kesin işaretlerinin olduğunu da kabul etmedi.

D134 Tert. *An.* 51:

Bu konuyla[45] ilgili olarak Demokritos da mezardayken tırnakların ve saçların bir süre daha uzadığını kaydeder.

D135 Procl. *In Remp.* 2.113.6-9:

Birçok eski düşünür gibi doğa filozofu Demokritos da *Hades Üzerine* adlı eserinde öldüğü düşünülmesine rağmen yaşama geri dönen insanlar hakkında bilgileri derlemiştir.

D136 Aët. 4.10.4:

Demokritos'a göre akılsız hayvanlar, bilgeler ve tanrılar göz önünde bulundurulursa, duyuların sayısı daha fazla olmalıdır.[46]

D137 Aët. 4.13.1:

Leukippos ile Demokritos'a göre [...] görmenin kaynağı görüntülerin nüfuz etmesidir.

D138 *Etym. Gen.*:

Resim [...] Demokritos'a göre türlerdeki nesnelere doğru benzerlik akışıdır.

D139 Theophr. *Sens.* 50

[...] O[47] görmenin izlenim nedeniyle gerçekleştiğini söyler, ancak bu konuda ayrı bir açıklama yapar. Buna göre izlenim doğrudan göz bebeklerinde meydana gelmez, aksine görme organı ile görülen arasında bulunan

45 Ölümden sonra bazı yaşamsal işlevlerin devam etmesi.

46 Burada beşten fazla duyu olduğu savunulmaktadır.

47 Demokritos.

hava izlenimi oluşturur, zira izlenim görülen ile görenin eylem birliğinden meydana gelir. Keza her şeyden her daim bir akış olur. Katı ve farklı bir renkte olan bu hava nemli gözlere yansıtılır: Katı olan onu almaz, buna karşılık nemli olan ona geçebileceği bir geçit sunar. Dış zar olabildiğince ince ve sık, iç kısım ise gözenekli olmakla birlikte sık ve sert etli olmadığı, aksine kalın ve yağlı bir nem içerdiği, gözlerin yakınındaki kan damarları düzgün ve nemsiz olduğu sürece, nemli gözlerin kuru gözlerden daha iyi görmesinin nedeni budur [...] izlenim bırakan nesnelerin durumu budur, zira birbirini en iyi tanıyanlar birbirine benzer olanlardır. [...]

D140 Arist. *Sens.* 2 438a5-7:

Demokritos görmemizi sağlayan şeyin su olduğunu söylerken doğru söylemiş oluyor, ancak görmenin yansıma olduğunu düşünürken doğru söylemiş olmuyor.

D141 Arist. *An.* 2.7 419a15-17:

[...] Onun[48] düşüncesine göre arası[49] boş olsaydı, biri gökyüzünde bir karınca olduğunda onu bile görürdü [...]

D142 Aët. 4.14.2:

Leukippos ile Demokritos'a göre [...] aynadaki yansımalar bizden gelen, ancak sonra aksi yönde hareket edebilmek için aynada şekillenen görüntülerin araya girmesiyle oluşmaktadır.

D143 Aët. 5.2.1:

Demokritos'a göre rüyalar imgelerin tezahürüyle oluşur.

D144 Plut. *Quaest. conv.* 5.7.6 682F-683A, 8.10.2 735A-B:

[...] Bu adamın[50] söylediğine göre imgeler kıskanç insan-

48 Demokritos'un.

49 Gören ile görülen şeyin arası.

50 Demokritos.

lar tarafından yayılıyor, duyumsama veya dürtüden hiç pay almamış değiller, ancak kendilerini yayan insanların art niyeti ve kötülüğüyle dolular, biçimleri buna göre belirleniyor, kötülük tarafından büyülenmiş insanlarla kalıp yaşıyorlar, onları kışkırtıyor ve hem bedenlerine hem de düşüncelerine zarar veriyorlar. [...] |8.10.2 735A-B| Demokritos imgelerin gözenekler sayesinde cisimlere derinlemesine nüfuz ettiğini ve yeniden yükseldiklerinde rüyadaki görüntüleri meydana getirdiklerini söyler. Bunlar ortada dolanır, her yerden, örneğin aletlerden, kıyafetlerden, bitkilerden ama özellikle de coşkun titreşim ve ısıdan ötürü canlı varlıklardan gelir, sadece biçimini aldıkları cisme benzemezler [...] aynı zamanda her bir kişinin ruhunun hareketlerinin ve arzularının, onlarla birlikte taşınan karakterin niteliklerinin ve tutkularının izlenimlerini de edinirler. İnsanlarla karşılaştıklarında, bu şeylerin eşliğinde canlı varlıklarmış gibi konuşurlar ve kendilerini edinen kişilere onları yollayan kişilerin fikirlerini ve dürtülerini iletirler.

D145 Sext. Emp. *Adv. Math.* 9.19:

Demokritos diyor ki, bazı imgeler insanlara yaklaşır ve bunlardan bazıları iyi, bazıları kötüdür. Uygun imgeler elde etme arzusuyla ilgili açıklamasını buna dayandırıyor. Bu imgeler geniş ve normalden daha büyüktür, ortadan kaldırılması zordur ama yenilmez değildirler, iyice analiz edildiklerinde insanlara geleceği gösterip kelimelere dökülürler. Bu nedenle, eskiler bu tür bir imgenin tezahürüyle karşılaşınca, onun dışında alt edilemez bir karaktere sahip olan başka bir tanrı olamaz diye, onun bir tanrı olduğunu sanmıştır.

D146 Porph. *In Ptol. Harm.*, p. 32.9-11:

[...] ancak Demokritos'un dediği gibi kelimeler için bir hazne olan duyma, bir kap gibi sesi bekler, sonra ses gelir ve bu kabın içine girer. [...]

D147 Aët. 4.19.3:

Demokritos diyor ki, hava da benzer şekildeki cisimlere dağılır ve sesten gelen parçalarla birlikte döner durur. Zira "karga karganın yanına tüner"[51] ve "bir tanrı bir insanı her zaman benzerinin yanına gönderir".[52] Sahillerde de benzer çakıl taşlarının aynı yerlerde toplandığı görülür, yuvarlak olanlar bir tarafta, köşeli uzun olanlar diğer tarafta. İnsanlar elek kullandığında da benzer şekildeki cisimler[53] aynı yerde toplanır, fasulyeler ve nohutlar birbirinden ayrılır. [...]

D148 Theophr. *Sens.* 55-56:

[...] [55] Ancak duymayı da diğer <filozoflarla> aynı şekilde açıklar: Boşluğa düşen hava, aynı şekilde bedenin tüm yüzeyine nüfuz etmesinin dışında, özellikle de ve büyük ölçüde kulaklar arasında bir harekete neden olur, zira en büyük boşluktan geçer ve en az orada kalır. Bu, havanın bedenin diğer taraflarında değil, sadece bu yerde duyumsanmasının nedenidir. İçeriye girdiğinde de hızından ötürü dağılır, zira bir ses yoğunlaşmış ve hızlıca nüfuz etmiş havadan gelir. Duyumsamayı bu şekilde, dıştaki temasla olduğu gibi içteki temasla da açıklar. [56] En keskin duyma, dış zarın yoğun, kan damarlarının boş, kafada ve kulaklarda olduğu gibi vücudun geri kalanında da başka bir sıvının hiç olmayacak kadar az, dahası kemiklerin kalın, beynin iyi ve onu çevreleyen zarın olabildiğince kuru olduğu durumda gerçekleşir. Çünkü ses bu şekilde sıvı içermeyen ve iyi açılmış olan birçok boş yerden geçtiği, çabucak ve çıkış yolu bulamayacak şekilde bedene dağıldığı için her şeye aynı anda nüfuz eder. [...]

---

51 Bir atasözü.

52 Homeros, *Odysseia* 17.218.

53 Tohumlar.

D149 Theophr. *Sens.* 57:

[...] Görme ve duymayı bu şekilde açıklar, diğer duyuları ise üç aşağı beş yukarı birçok kişi gibi açıklar. [...].

D150 Theophr. *Sens.* 72:

[...] Tatlara gelince, o[54] her birine bir şekil atfediyor ve şekillerin tatların etkisiyle benzerlik gösterdiğini düşünüyor [...].

D151 Theophr. *CP* 6.1.2.1-10:

Her şeyden önce birinin <farklı türdeki tatlarla ilgili olarak> duyuların etkileri bağlamında veya Demokritos gibi her birinin kökeninde bulunan şekiller bağlamında bir açıklama yapıp yapmaması gerektiğini incelemesi gerekiyor.

D152 Theophr. *CP* 6.1.6.1-11:

<Tatların> her birine bir şekil atfeden Demokritos tatlıyı yuvarlak ve iyi şekilli bir tat, ekşiyi geniş, kaba, çok köşeli ve yuvarlaklığı olmayan bir şekil olarak düşünüyor, keskin tadı adından da anlaşıldığı gibi kütlesiyle keskin, açılı, kancalı, ince ve yuvarlaklığı olmayan bir şekil olarak düşünüyor. Mayhoş tadın yuvarlak, hafif, açılı ve kancalı, tuzlu tadın açılı, iyi şekilli, bükümlü ve eş kenarlı, acı tadın yuvarlak ve yumuşak, kancalı ve küçük, yağlı tadın ise ince, yuvarlak ve küçük olduğunu düşünüyor.

D153 Theophr. *CP* 6.2.1:

<Şekillerle ilgili> bu açıklamayı yaparak tatların etkilerinin nedenlerini de açıklamış olduğunu düşünüyor, buna göre bir tat ekşitir, kurutur ve sertleştirir, diğeri yumuşatır, pürüzsüzleştirir ve düzenler, bir diğeri ise dışarı atar, dağıtır ve bu türden başka sonuçlara neden olur. [...]

D154 Aët. 5.4.1 et 3:

[1] Leukippos'a göre [...] <tohum> bir cisimdir, zira ruhun bir parçasıdır.

---

54 Demokritos.

[3] [...] Demokritos'a göre <tohumun ve hatta özünün> gücü de bir cisimdir, zira havanın doğasına aittir.

D155 Stob. 3.6.28:

Cinsel birleşme küçük bir felç nöbetidir, zira <sonunda> bir insan başka bir insandan çıkıyor.

D156 Clem. Alex. *Paed.* 2.10.94.3-4:

Abderalı sofist cinsel birleşmeyi küçük bir epilepsi nöbeti olarak adlandırmış ve onun çaresi olmayan bir hastalık olduğunu söylemişti. Zira cinsel birleşmeye, kaybedilen şeyin[55] büyüklüğüyle kıyaslanamayacak bir yorgunluk duygusu eşlik etmez mi? Nitekim <sonunda> bir insandan başka bir insan doğuyor ve biri diğerinden koparılıyor.

D157 Ps.-Galen. *An animal sit* 5 (vol. 19, p. 176 Kühn):

Demokritos bu konuyla ilgili olarak bir insanın başka bir insandan, bir köpeğin başka bir köpekten ve bir boğanın başka bir boğadan çıktığını söylüyor.

D158 (Ps.-?) Hippol. *Ref.* 8.14.4:

"Bir insan başka bir insandan çıkar," böyle diyor <Demokritos>, "biri diğerinden koparılır, bir tür patlamayla ayrılır."

D159 Ps.-Galen. *Def. med.* 439:

[...] ve Demokritos'un [...][56] dediğine göre <tohum> tüm bedenden <ayrılır>. Demokritos der ki, "Bir 'insanlar' olacak ve bir insan 'herkes' olacak."[57]

---

55 Muhtemelen tohum kastedilmektedir.

56 "Demokritos ile Hippokrates'in". Bkz. Taylor, D9.

57 Son cümlenin anlamı belirsizdir. Diels'e göre buradaki bazı kelimeler yanlış aktarılmış olabilir, kastedilen "bir insan tüm insandan çıkar" önermesi olabilir (Taylor, D9). Ayrıca yine Taylor D9'da Seneca, *Epistulae Morales* 7.10"dan alıntı ("Bana göre bir insan tüm insanlık ve tüm insanlık bir insan içindir.") yapılarak bu fragmanın fizyolojik değil, etik görüş bildirdiği konusu tartışmaya açılır.

D160 Aët. 5.3.6:

Demokritos'a göre <tohum> bedenin tamamından, kemik, et ve kas gibi temel parçalarından <gelir>.

D161 Aët. 5.5.1:

[...] Demokritos'a göre dişi de bir tohum üretir, zira onun <erkeğinkinden farklı> tohum kanalları vardır. Onun da cinsel ilişkiyi arzulamasının nedeni budur.

D162 *Etym. Gen.*

Kadın [...], Demokritos'un dediği gibi bir tür tohumdur ve tohumu alandır.

D163 Arist. *GA* 4.4 769b30-36:

Demokritos çirkin yaratıkların oluşumunu da bu şekilde açıklamıştır: Önce biri, sonra da diğeri içeri girmeye çalışır, ikincisi atıldığında rahme düşer, bunun sonucunda vücudun organları oluşmaya ve birbirine karışmaya başlar. Yine onun dediğine göre kuşlarda çiftleşme hızlı olduğu için yumurtalarındaki renkler iç içe geçmiş haldedir.

D164 Arist. *GA* 2.4 740a35-37:

[...] Demokritos'un dediğine göre <canlı rahimde kalır>, bu yüzden organları onu taşıyan dişinin organlarına göre şekillenebilir.

D165 Arist. *GAA* 2.4 740a13-15:

[...] Demokritos <'un dediğine göre>, canlıların önce dış organları, sonra iç organları farklılaşarak oluşur [...].

D166 Cens. *Die nat.* 6.1:

Demokritos'a göre <embriyoda önce> içi büyük ölçüde boş olan kafayla birlikte karın oluşur.

D167 Plut. *Am. prol.* 3 495E:

Zira Demokritos'un dediğine göre rahimde gelişen ilk şey göbek kordonudur, tıpkı dalgalanmayı ve savrul-

mayı önleyen demir, oluşan ve varlığını sürdürecek olan meyvenin bağlantı noktası ve sapı gibi.

D168 Arist. *GA* 4.1 764a6-10:

Abderalı Demokritos'un söylediğine göre doğacak olan yavrunun cinsiyetinin erkek mi dişi mi olacağı annede belirlenir, ancak cinsiyetin erkek veya dişi olmasının nedeni sıcak veya soğuk değildir, <cinsiyet belirlenimi> erkek ve dişinin birbirinden farklılaştığı organlardan gelen şu veya bu babanın tohumunun hangi yönde baskın olduğuyla alakalıdır.

D169 Aët. 5.7.5 et 6 (Ps.-Plut.):

[5] Leukippos'a göre <erkekler ve dişiler> erkeğin penis, dişinin de vajina edinmesini sağlayan organların gelişimiyle meydana gelir. Söylediği sadece budur.

[6] Demokritos'a göre <iki cinsiyetteki> ortak organlar şans eseri şu veya bu babadan gelir, bir cinse ait organlar ise bir babanın baskınlığına göre belirlenir.

D170 Aët. 5.16.1 (Ps.-Plut.):

Demokritos'a göre [...] embriyo rahimde ağız yoluyla beslenir. Doğar doğmaz ağzıyla memeye doğru hareket etmesinin nedeni budur. Zira rahimde de beslenmeyi sağlayan meme uçları ve delikler bulunur.

D171 Ael. *Nat. anim.* 12.17:

Demokritos kuzeye kıyasla güneyde daha fazla embriyo doğduğunu söyler ve bu akla yatkın bir açıklamadır. Zira hamile kalan dişilerin bedenleri gözenekli olur ve güney rüzgârıyla şişirilir. Beden gevşediğinden ve neredeyse durağan olmadığından embriyolar da bir oraya bir buraya gider, ısınarak kayar ve daha kolay doğar. Ancak don varsa ve kuzey rüzgârı esiyorsa, embriyo katılaşır ve daha az hareketli olur, adeta dalgalarla hareket etmeden, batmadan ve sakin denizin yüzeyinde kalır,

sağlam ve güçlü yapısıyla doğal doğum vaktine kadar direnç gösterebilir. Bu yüzden Abderalı sıcakta daha sık tükürülürken, soğukta tükürüğün içeride tutulduğunu söyler. Dahası, çok sıcak olduğunda damarların ve eklemlerin de şiştiğini söyler.

D172 Cens. *Die nat.* 6.5:

Nitekim Demokritos önce babanın ilkesinin yer edindiğini, sonra onun doğasının yeniden üretildiğini düşünmüştür.

D173 Arist. *GA* 2.8 747a29-31:

Zira Demokritos katırın rahmindeki kanalların, başta aynı türdeki hayvanlardan doğmadıkları için zarar gördüğünü söyler.

D174 Ael. *Nat. anim.* 12.16:

Demokritos, domuz ve köpeğin doğurgan olduğunu söyler, rahmi ve tohumları tutan birçok kısımları olduğunu söyleyerek bunun nedenini açıklar. Bu yüzden onlarda tek bir birleşme tohumun yerleştirilmesi için yeterli değildir, bu hayvanlar tohum keselerinin dolması için fazladan iki veya üç defa çiftleşir. Katırlara gelince, onların doğurmadığını söyler. Zira onların diğer hayvanlarınki gibi rahimleri yoktur, farklı bir türde olup tohum alma yetileri bulunmaz. Katır doğanın değil, yapay bir birleşmenin bir ürünü, insan ilhamından ve cüretkârlığından hareketle zina olarak adlandırılabilecek bir hırsızlık örneğidir. Bu konuyla ilgili olarak şöyle der: "Bana öyle geliyor ki, bir eşek bir kısrağa tecavüz edince kısrak şans eseri hamile kalır ve insanlar bu tecavüzü öğrenir ve bunu düzenli bir üretim alışkanlığına dönüştürür." Gerçekten de Libyalıların, türünün en büyüğü olan katırlarının çoğu, uzun yeleli olmayan, yelesi kırpılmış kısraklarla birleşmedendir, zira bu kısraklar yelesinden kaynaklanan kendisine ait bir görkeme sa-

hip olsaydı, eşlerini kabul etmezdi, çiftleşmeyle ilgili uzmanların söylediği budur.

D175 Soran. *Gyn.* 3.17:

Kızarık tümör[58] sözcüğü yanmak, kızarmak[59] sözcüğünden gelir, Demokritos'un söylediği gibi balgama[60] sebep olmasından değil.

D176 Erot. *Lex. Hipp.*, p. 90.18:

[...] ve Demokritos atardamarların hareketine "nabız atışı" diyor.

D177 Hesych. *Lex.*:

İçeri alanlar:[61] Demokritos'a göre sıvı keseleri ve bedendeki damarlar.

D178 Stob. 3.6.27:

Gündüz uyumak bedendeki bir rahatsızlığın veya ruhtaki huzursuzluğun, miskinliğin ya da eğitim yoksunluğunun göstergesidir.

D179 Porph. *Abst.* 3.6.7:

[...] Demokritos ve [...] onların da[62] aklı olduğunu düşünüyordu.

D180 Arist. *GA* 5.8 788b9 et 12-14:

Demokritos da bunlarla[63] ilgili konuşmuştur [...] Onun söylediğine göre bunlar hayvanlarda vaktinden önce belirdikleri için düşer. Hayvanlar tam güçlerine kavuştuklarında dişleri de doğalarına uygun olarak büyür. Yine onun söylediğine göre vaktinden önce belirmelerinin nedeni meme emmeleridir.

---

58 Kızarık tümör: φλεγμονὴ (phlegmonê).
59 Yanmak, kızarmak: φλέγειν (phlegein).
60 Balgam, salgı: φλέγμα (phlegma).
61 İçeri alanlar: δεξαμεναί (deksamenai).
62 Hayvanların da.
63 Süt dişleriyle.

D181 Arist. *GA* 5.8 788b24-25 et 28:

Demokritos'un söylediğine göre <kalıcı dişler> ergenlikte çıkıyorsa [...] O[64] dişlerin zorlamadan ötürü oluştuğunu söyler.

D182 Arist. *PA* 3.4 665a28-33:

Demokritos [...] kanı olmayan hayvanların küçüklüğünden ötürü bunların da[65] görülmediğini düşünür.

D183 Ael. *Nat. anim.* 5.39:

Demokritos hayvanlar içinde sadece aslanın gözleri açık doğduğunu, doğduğu andan itibaren vahşilikle dolu olup ve soylu bir şey yapmak istediğini söyler.

D184 Eustath. *In Il.* 11.554, vol. 3, p. 252.7-8:

[...] o[66] uyurken bile gözlerini kapatmaz, Demokritos'un söylediğine göre doğduğunda bile gözleri kapalı değildir [...]

D185 *Etym. Mag.* s.v. γλαύξ (p. 233.12-18 Gaisford):

Demokritos'un bildirdiğine göre pençeli ve etçil olanların[67] arasında sadece o[68] kör yavru doğurmaz, zira onun gözlerinde fazla miktarda ateş ve ısı bulunur, bakışı çok sert ve keskindir, <görüş nesnesini> böler ve görüşü <nesneyle> karıştırır. Bu yüzden gözlerindeki ateş sayesinde Ay'ın olmadığı gecelerde bile görür.

D186 Ael. *Nat. anim.* 12.18:

Aynı kişi[69] geyiklerin boynuzlarının büyümesinin nedenini şöyle açıklıyor: Onların midesi çok sıcaktır ve yine onun dediğine göre geyiğin tüm bedenine yayılan kan damarları oldukça narindir ve beyinlerini taşıyan

64 Demokritos.
65 İç organların.
66 Aslan.
67 Kuşların.
68 Baykuş.
69 Demokritos.

kemikleri de çok incedir, tıpkı örtü ve gözenek gibi çok kalın kan damarları da buradan doğar ve kafanın tepe noktasına kadar gider. Besinin en verimli kısmı çok hızlı bir şekilde yayılır, yine onun söylediğine göre besinin en güçlü kısmı kan damarları aracılığıyla kafaya yükselince yumuşak yağ dışarı çıkar, zira yoğun bir salgıyla nemlendirilmiş olurlar. Bu daimi ve aynı türde bir akış olduğundan iç kısımları da dışarı çıkarır. Aşırı salgı bedenin dışında sertleşir, hava onu katılaştırır ve boynuza dönüştürür, içteki diğer kısım ise yumuşak kalır. Bir kısım dışarıdaki soğuğun etkisiyle sertleşirken, diğer kısım içerideki sıcaklıktan ötürü yumuşak kalır. Yeni boynuzun büyümesi eskisinin yabancı bir cisim gibi dışarı doğru itilmesine neden olur, iç kısım baskı uygular ve bu büyümeyi destekler, acıya neden olur ve doğup ayrılmak ister gibi zonklar. Katılaşan ve aşağıdan büyüyen salgı hareketsiz kalamaz, zira fazlasıyla sertleşir ve daha önceki kısımlar tarafından itilir. Çoğunlukla boynuzun büyümesini durduran içteki nemin baskısıdır, ancak bazısı da hızlıca hareket etmekten alıkoyan dallara takılınca hayvanın uyguladığı baskıyla kırılır, bazısı düşer ve görünmeye hazır hale gelince doğa tarafından çıkarılır.

D187 Ael. *Nat. anim.* 12.19-20:

İğdiş edilen boğalara gelince, Demokritos diyor ki, onların boynuzları kıvrık, ince ve uzun olur, iğdiş edilmemiş boğaların boynuzları ise dibi kalın, düz ve daha kısa olur. Zira burada birçok damar bulunur, kemikler de onlardan ötürü genişler. Boynuz çıkıntıları da kalınlaşırken hayvanın bu kısmı daha da enlileşir. Buna karşılık iğdiş edilmiş olan boğalarda, boynuzların bulunduğu çevre daha küçük ve daha dar olur, onun[70] söylediği budur. [20]

70 Demokritos'un.

Boynuzsuz boğalar, kafalarının petekli[71] (muhtemelen gözenekli olduğu için Demokritos tarafından böyle adlandırılmıştır) ön kısmı olmadığından ve bu şekilde tüm kafa kemiği direnç gösterip karışık sıvı akışına izin vermediğinden savunmasız ve korumadan yoksundur. Bu kemiği besleyen damarlar daha az beslenir, daha ince ve daha zayıftır. Kaçınılmaz olarak boynuzsuz hayvanların boynu da daha kurudur, zira bu tür hayvanların damarları daha ince ve dolayısıyla daha az sağlamdır. Ancak Arabistan'daki tüm boynuzlu hayvanlar dişidir, ancak doğaları gereği ince boynuzları vardır, bu boynuzların arasında bolca sıvı akıntısı olur, onun[72] dediğine göre bunlar da boynuzların görkemli bir şekilde büyümesine neden olur. Ancak bütün bu boynuzsuz hayvanların sıvı alan kemiği aşırı serttir ve sıvı akışına daha az izin verir. Özetle boynuzların büyümesinin nedeni akıntıdır. Bunun nedeni de çok sayıdaki kalın damarlardan kaynaklanan ıslanmadır, olabilecek en fazla nem de döllenme döneminde görülür.

D188 Arist. *HA* 9.39 623a30-33:

Örümcekler ağlarını kendileri üretebiliyor [...] ama Demokritos'un dediği gibi tortu halindeki içinden değil [...]

D189 Plin. *Nat. hist.* 11.80:

[...] onun[73] karnı böyle böyle büyük bir iş için gerekli materyali sağlar, <bunun nedeni> Demokritos'un düşündüğü gibi belli bir anda rahminin bozulan yapısı veya [...] <olabilir>.

D190 Cic. *Div.* 2.26.57:

Demokritos horozların niçin gün doğumundan önce öttüğünü en iyi sözcüklerle açıklar: Buna göre besinleri

71 Petekli: τενθρηνώδης (tenthrêniôdês).

72 Demokritos'un.

73 Üçüncü örümcek türü.

midelerinden ayrılıp vücutlarının her yerine dağılınca ve sindirilince onlar da doyduklarını hissedip ötüyor.

D191 Porph. *Quaest. Hom.* 1.274.9-12 in *Il.* 21.252:

[...] Demokritos kartalın kemiklerinin siyah olduğunu söyler. [...]

D192 Galen. *Diff. puls.* 1.25:

[...] Demokritos'un bu tür hayvanları incelerken söylediği gibi bunlar bir nevi dalga hareketiyle ilerler.

D193 Ael. *Nat. anim.* 9.64:

[...] Demokritos [...] der ki, balık tuzlu suyla değil denizin yanında bulunan tatlı suyla beslenir.

D194 Theophr. *Pisc.* 12:

[...] Bu, kendini <kuma> gömen balıklar söz konusu olduğunda daha akla yatkındır. Diğerleriyle ilgili olaraksa, Demokritos'a göre ilk gruptakiler saf ve basit yapılıdır, öbürleri ise iki yaşamlı,[74] bu başkaları için de geçerli bir husustur. [...]

D195 Plut. *Quaest. nat.* 911D:

Zira Demokritos ve [...] onların öğrencileri bitkinin bir toprak hayvanı olduğunu düşünüyor.

D196 Nic. Dam. *Plant.* 1.10, p. 129 Drossaart Lulofs (karş. Ps.-Arist. *Plant.* 1.1 815b17-18):

Anaksagoras, Empedokles ve Demokritos bitkilerde akıl ve anlama yeteneğinin olduğunu savunmuştur.[75]

D197 Theophr. *CP* 2.11.7-8:

[1.8.2] [...] birinin <ağaçların hızlı mı yoksa yavaş mı büyüyeceğiyle ilgili olarak> kanalların doğru olup olmadığına bakmaması, Demokritos gibi (zira onun dediği gibi

74 İki yaşamlı, hem karada hem suda yaşayabilen canlı: ἀμφίβιος (amphibios).

75 Bu fragmanda H. J. Drossaart Lulofs'un çevirisi temel alınmıştır.

kolayca ve engele takılmadan hareket edebilir) [...] |2.11.7| Demokritos <gövdesi> düz olan <ağaçların>, <gövdesi> kıvrık olan <ağaçlardan> daha kısa olup daha erken tomurcuklanmasını da aynı zorunlu koşullarla açıklar, yani ilkinde yaprakları ve meyveleri meydana getiren beslenme hızlı, ikincisinde ise yavaş olur, zira ikincisinin toprağın üstündeki kısmında kolay geçilebilir bir kanal yoktur, aksine kökler besini tüketir (kökleri uzun ve kalındır), ancak bu doğru görünmüyor. |8| Çünkü dediğine göre düz gövdeli ağaçların kökleri aynı zamanda zayıftır. Her iki nedenden[76] ötürü hızlıca çürürler. Nitekim hem soğuk hem de sıcak, kanalların düzlüğünden ötürü daha üst kısımlardan köklere hızlıca geçer ve kökler zayıf olduğu için direnç gösteremez. Genel olarak bu türlerin çoğu, köklerinin zayıflığından ötürü alttan büyümeye başlar. Dahası, toprağın üzerindeki kısmı inceliğinden ötürü rüzgâr tarafından eğilince kökleri de sallar ve bu olduğunda kökler bozulup parçalanır, böylece tüm ağacın çürümesi buradan başlamış olur. Onun[77] söylediği budur.

İnsanlığın ve Medeniyetin Gelişimi (D198-D201)

D198 Diod. Sic. 1.8.1-9

[...] |1| ilk doğan insanların düzensiz ve vahşi bir yaşam sürdüğünü, dağılıp çayırlara gittiğini, en sağlıklı otlarla ve ağaçlarda kendiliğinden yetişen meyvelerle beslendiğini söylüyorlar. |2| Vahşi hayvanların saldırısına uğradıklarında birbirlerine yardım etmek için toplandılar, faydanın ne olduğunu öğrendiler, korkudan ötürü bir araya geldiler ve yavaş yavaş birbirlerinin özelliklerini fark etmeye başladılar. |3| Sesleri anlamsız ve karışıktı, zamanla sözcükler buldular ve her bir nesneyi ayrı bir

76 Kanalların kolaylığı ve köklerin zayıflığı.

77 Demokritos'un.

işaretle göstermeye başladılar, böylece her şeyi birbirlerine anlatabilir hale geldiler. [4] Bu tür insan grupları yaşanılan dünyanın her yerinde ortaya çıktığından hepsinin dili aynı değildi, zira her biri kendi koşullarına uygun sözcükler buldu. Farklı dillerdeki harflerin bu kadar farklı olmasının nedeni budur, ortaya çıkan ilk gruplar tüm soyların ilk ataları olmuştur. [5] Sonra, ilk insanlar zor bir yaşam sürdü, zira yaşam için faydalı olan şeylerin hiçbiri keşfedilmemişti. Giysileri yoktu, barınak ve ateşten habersizdiler, ev yiyeceklerini hiç bilmiyorlardı. [6] Gerçekten de vahşi ortamdaki yiyecekleri birbirleriyle paylaşmayı bilmediklerinden, meyvelerini acil durumlar için saklamıyorlardı. Çoğunun kışın ölmesinin nedeni budur, yani soğuktan ve yiyecek kıtlığından ötürü. [7] Ancak zamanla tecrübe ederek öğrendiler, kışın mağaralara sığındılar ve saklayabilecekleri meyveleri orada biriktirdiler. [8] Ateş ve diğer faydalı şeyler bilinmeye başlayınca, zamanla el becerileri ve ortak yaşama yardımcı olan diğer her şey keşfedildi. [9] Zira genel olarak bakıldığında insanlara her şeyi öğreten ihtiyaçtı, bu ihtiyaç doğayla, sahip olunan ellerle, akılla ve zihnin her konuda yarar sağlayan ince duyuşuyla canlılara her koşulda en uygun durumun ne olduğunun bilgisini verdi.

D199 Plut. *Soll. anim.* 20 974A:

[...] hayvanlar [...] Demokritos en önemli konularda onların öğrencisi olduğumuzu söylüyor. Dokuma ve onarımda örümceği, ev inşasında kırlangıcı, şarkı söylemede kuşları, kuğuyu ve bülbülü taklit ederek <onların öğrencisi olduk>.

D200 Philod. *Music.* 4.23 (Col. 150.29-39 Delattre):

Demokritos [...] müziğin çok yeni olduğunu söyler ve bunun nedeni olarak da bir zorunluluktan doğmamış olmasını gösterir, aksine ona göre müzik bolluktan doğmuştur.

D201 Procl. *In Crat.* 16, pp. 6.20-7.6:

İsimlerin keyfî olduğunu söyleyen Demokritos bunu dört kanıtla temellendirmiştir: (1) Aynı isme sahip olma[78] kanıtı: Zira farklı şeyler aynı isimle çağrılır, dolayısıyla isim doğadan kaynaklanmaz. (2) İsimlerin çokluğu[79] kanıtı: Zira bir şeye ve aynısına farklı isimler veriliyorsa, bu ikisi için de mümkün olamaz.[80] (3) İsimlerin değişmesi[81] kanıtı: Zira isimler doğadan kaynaklanıyorsa, niye Aristokles ismini Platon, Tytamos ismini de Theophrastos olarak değiştirdik? (4) Benzerlik yokluğu[82] kanıtı: Düşünceden[83] türeyen düşünmek[84] fiilini kullandığımız halde niçin adaletten[85] türemiş bir kelimemiz yok? Dolayısıyla isimler şans eseri oluşur, doğaya göre değil. Aynı yazar ilk kanıta "çok anlamlılık", ikinci kanıta "eşit eğilim", <üçüncü kanıta "isim değiştirme">, dördüncü kanıta da "terim yokluğu" der.

Tanrı ve Tanrısallık (D202-D207)

D202 Damasc. *In Phil.* 22 (24 Westerink):

[...] Demokritos'a göre [...] tanrıların isimleri <ile ilgili olarak> [...] onlar da tanrıların görünümlerinden bahsediyorlar.

D203 Sext. Emp. *Adv. Math.* 9.24:

Dünyada beklenmedik olaylardan ötürü tanrı kavrayışını edindiğimizi düşünen bazı insanlar var, Demokritos'un da bu düşüncede olduğu görülüyor, zira dediğine göre eskiler gökyüzünde şimşek, yıldırım, gök gü-

78 Aynı isme sahip olma: ὁμωνυμία (homônumia).
79 İsimlerin çokluğu: πολυωνυμία (poluônumia)
80 Laks-Most 257'ye (n1) göre bu kanıtın anlamı belirsizdir.
81 İsimlerin değişmesi: τῶν ὀνομάτων μετάθεσις (tôn onomatôn metathesis).
82 Benzerlik yokluğu: τῶν ὁμοίων ἔλλειψις (tôn homoiôn elleipsis).
83 Düşünce: φρόνησις (phronêsis).
84 Düşünmek: φρονεῖν (phronein).
85 Adalet: δικαιοσύνη (dikaiosunê).

rültüsü, yıldız kavuşumu, Güneş ve Ay tutulması gibi bir olay gerçekleştiğini görünce korkarmış ve bunların nedeninin tanrılar olduğunu düşünürmüş.

D204 Plin. *Nat. hist.* 2.14:

<tanrıların> sayısız olduğuna inanmak [...] veya Demokritos'un düşündüğü gibi sadece Ceza ve Ödül olarak iki tane olduğuna [...]

D205 Cic. *Nat. deor.* 1.12.29, 1.43.120:

[...] Demokritos [...] bazen tanrılarla ilgili olarak onların görüntülerinden ve ortalıkta dolaştığından, bazen görüntüleri ortaya çıkarıp yayan doğadan, bazen de bizim yargımızdan ve zekâmızdan bahseder. [...] [1.43.120] Demokritos'un [...] tanrıların doğası hakkında kararsız olduğu görülüyor. Bazen tanrısallıkla donatılmış olan görüntülerin tüm nesneler âleminde bulunduğunu düşünür, bazen aynı âlemde bulunan aklın kaynağının tanrılar olduğunu söyler, bazen bize yararlı olan veya zarar veren görüntülerin canlı olduğunu, bazen de devasa ve tüm evreni kapsayacak büyüklükte görüntüler olduğunu <söyler> [...]

D206 Clem. Alex. *Protr.* 68.5 (et *Strom.* 5.102.1 = Eus. *PE* 13.13):

[...] Demokritos, inanılması zor bir şey söyledi: "Birkaç bilge ellerini Yunanların şimdi 'hava' dediği yere doğru uzatarak dedi ki, 'Her şeyi Zeus tasarlıyor ve o her şeyi biliyor, her şeyi veriyor ve geri alıyor, o her şeyin kralıdır.'"

D207 Cic. *Div.* 1.3.5, 1.57.131:

[...] büyük bir otorite olan Demokritos birçok yerde gelecekteki olaylarla ilgili önsezinin olduğunu kabul eder. [...] [1.57.131] Demokritos eskilerin kurban edilen hayvanların iç organlarını incelemek konusunda bilgece bir yöntem geliştirdiğini düşünür, organların durumundan

ve renginden bazen sağlık bazen hastalık işareti, hatta bazen tarlaların gelecekte verimsiz mi yoksa verimli mi olacağı anlaşılabiliyormuş.

Matematik (D208-D211)

D208 Plut. *Comm. not.* 39 1079E:

[...] Demokritos fizik terimlerindeki şu zorlukları oldukça etkili bir dille ortaya koyar: Bir koni tabanına paralel bir yüzey tarafından kesilirse, kesitlerin yüzeyleri nasıl düşünülmeli? Eşit olacaklar mı, olmayacaklar mı? Eşit olmayacaklarsa, koniyi birçok kesik ve pürüzlü yüzey çeşitliliğiyle dolu olan düzensiz bir şekil yapacaklar, yok eşit olacaklarsa, kesitler ve koni eşit olacak, eşit olan ve olmayan çemberlerin bir birleşimi olarak açıkça bir silindirle aynı olacaktır, oysa bu saçmadır. [...]

D209 Archim. *Meth.* 2.430.1-9:

[...] koni ve piramitle ilgili ilk Eudoksos'un kanıtladığı gibi tabanları aynı ve yükseklikleri eşit olursa, koni silindirin üçüncü parçası, piramit de prizmanın üçüncü parçası olur, önemli bir parça ise Demokritos'a atfedilmelidir, o yukarıda belirtilen şekille ilgili kanıtını gösteremese de bu tür bir iddiada bulunan ilk kişiydi.

D210 Schol. AB in *Il.* 13.137b:

Demokritos silindir şeklini "dönen kütle" olarak adlandırıyor.

D211 Vitruv. 7 *Praef.* 11:

[...] Demokritos da [...] aynı konuda[86] yazdı: Belli bir noktayı merkez olarak kabul ettikten sonra çizgilerin nasıl doğal bir ölçüyle görüş açısı ve ışınların yansımasına karşılık geleceğini, nasıl bu şekilde gerçek görüntülerin manzara resmindeki binaların görünümünü

86 Agatharkhos'un da hakkında yazdığı manzara resmi konusunda.

gerçekliği olmayan bir nesnenin yardımıyla meydana getireceğini, nasıl dikey ve düz yüzeylerin bazı durumlarda geri, bazı durumlarda da ileri doğru yansıyacağını anlattı.

Şiir ve Şair (D212-D219)

D212 Clem. Alex. *Strom.* 6.168.2:

ve Demokritos da benzer şekilde, "öte yandan bir şairin tanrısal esinle ve kutsal bir nefesle yazdığı bir şiir fazlasıyla güzel olur," <demiştir>.[87]

D213 *Etym. Gen.* s.v. νένωται ex Hdn. Affect. (Frag. 120 Lentz):

Demokritos'a göre tanrısal bir esinle düşünüldüler.[88]

D214 Cic. *Div.* 1.38.80:

Demokritos çılgınlık olmadan büyük bir şair olunamayacağını söyler [...]

D215 Flav. Manl. Theod. *Metr.*, p. 19.13-14 Romanini:

Demokritos'un söylediğine göre [...] daktylikos heksametron ölçüsünü ilk bulan Musaios'tur. [...]

D216 Dio, *Homer.* 1 (*Oratio* 36 = 53 Arnim, vol. 2, p. 109.21-24):

Kutsal bir doğadan nasiplenen Homeros destana özgü dizelerin her türünden düzenli bir evren inşa etti.

D217 Schol. A *in Il.* 7.390:

Haberci, "keşke daha önce ölseydi!"[89] deyişini kullanır [...] kendisine ve yumuşak bir dille, [...] bunun açıkça söylenmesini doğru bulmayan Demokritos'un düşüncesine göre [...]

---

87 Karş. Pl., *Ion* 534b.

88 Laks-Most 257'ye (n1) göre metnin anlamı ve bağlamı belirsizdir.

89 Homeros, *Ilias* 7.390.

D218 Eustath. *In Od.* 15.376, p. 1784.58-60:
Herkes bilmeli ki, eskiler Eumaios adlı bu iyi niyetli köleye ona bir anne uyduracak kadar saygı göstermiştir. Zira Demokritos'a göre [...] fakirlikti.

D219 Eustath. *In Od.* 12.65, p. 1713.14, 15-16:
Diğer insanlar Zeus'un Güneş [...] ambrosianın[90] da Güneş'in besin kaynağı olan buharlar olduğunu düşünür, Demokritos da böyle olduğunu varsayar.[91]

İnsanlık: Etik ve Politika (D220-D408)

D220 David. *Proleg.* 38.18:
[...] Demokritos'a göre küçük bir evren olan insanda [...]

D221 Stob. 3.1.210:
İnsanın sevinci neşesindeki ölçülülükten ve yaşamındaki dengeden gelir. Eksiklikler ve fazlalıklar değişir ve ruhta güçlü dalgalanmalara neden olur. Ruhların büyük değişim yaşayanları ne dengeli ne de tatmin olur. Dolayısıyla düşünceni mümkün olana yönlendirmeli ve mevcut olanla yetinmelisin, zihninde kıskançlık ve hayranlık uyandıran şeylere fazla yer ayırmamalı, oturup onları düşünmemeli ve huzursuz insanların yaşamlarını gözlemlemeli, onların çektiği büyük acıları düşünmelisin, böylece sana sunulan ve sana ait olan şey büyük ve kıskanılası görünecek, daha fazlasını istemediğin için ruhunda bir acı hissetmemiş olacaksın. İnsan zengin olan ve başkaları tarafından mutlu sayılan kişilere hayran olunca ve oturup onları her saat düşününce, her daim yeni bir şey icat etme ve yasaların yasakladığı şeylerden biri olan, düzeltemeyeceği bir şeyi arzulamak zorunda

90 ἀμβροσία (ambrosia) tanrıların yiyeceğidir.
91 Laks-Most 261'de (n1) belirtildiği gibi, bazı yorumculara göre Demokritos'un varsayımı sadece Güneş'in besini için geçerlidir.

kalır. Bu yüzden insanın kendi yaşamını daha az başarılı olan insanların yaşamıyla kıyaslayarak bazı şeylerin peşinden koşmaması ve başka şeylerle mutlu olmayı bilmesi, kendisini mutlu sayması, yine insanların neler çektiğini, kendisinin de başkalarının becerdiğinden daha fazlasını yapıp ömrünü daha iyi geçirdiğini göz önünde bulundurması gerekir. Bu düşünceyi yürekten benimsersen, yaşamını daha büyük bir sevinçle geçirecek ve kıskançlık, rekabet ve düşmanlık gibi yaşamdaki birkaç yıkım kaynağından olabildiğince uzaklaşmış olacaksın. [...] [3.1.47] Bir insan için en iyisi olabildiğince sevinçli bir şekilde ve en az kaygıyla yaşamdan göçüp gitmektir. Geçici şeylerden haz duyulmazsa, bu gerçekleşecektir. [...] [4.39.25] Sevinç içinde bir yaşam sürmek isteyen birçok şey yapmamalı, ya kendi işiyle ya da başkalarıyla ortak yaptığı işle meşgul olmalı, ayrıca ne yaparsa yapsın kendi kapasitesini ve doğasını aşan bir işi üstlenmemeli, aksine talih saldırsa ve kendisini yapılması gereken şeye yönlendirse bile önce güvenliğini düşünmeli, işini güvenle tamamlamalı ve mümkün olandan fazlasını elde etmeye uğraşmamalı. Uygun miktar, fazla miktardan daha güvenlidir.

D222 Diog. Laert. 9.45:

Hedef [...] sevinçtir, [...] onun sayesinde ruh korku, batıl inanç veya başka bir duygunun etkisiyle kaygıya kapılmadan, huzurlu ve dengeli bir duruma gelir. O bu duruma esenlik ve başka birçok isim verir.

D223 Cic. *Fin.* 5.29.87:

Nitekim o[92] en yüce iyiyi sevinç ve çoğunlukla sakinlik[93] olarak tanımlar, yani dehşet içinde olmayan ruh hali.

92 Demokritos.

93 Sakinlik: ἀθαμβία (athambia).

D224 Stob. 2.7.3i:

Demokritos ve Platon mutluluğu ruha yerleştirir. İlki şöyle yazar: "[...]" Bunu[94] sevinç, esenlik, uyum, denge ve dinginlik[95] olarak da adlandırır. Bu hazların sınırlanmasının ve onlardan ayrılmanın sonucu olmakla beraber insanlar için en iyi ve en faydalı şeydir.

D225 Hesych. *Lex.* E.6809:

Esenlik: [...] "evin iyi durumda olmasından" doğan mutluluk.

D226 Plut. *Libid. et aegrit.* 2:

Tutkularla ilgili olarak bedenin ruhtan davacı olmasının eski bir düşünce olduğu görülüyor. Mutsuzluğun nedenini ruhta arayan Demokritos'un dediğine göre bedene çektiği acılardan ve tüm yaşamı boyunca kötü davranışlar sergilemesinden ötürü ruhtan davacı olma hakkı tanınsaydı, dahası bu davayı gören yargıç insanın kendisi olsaydı, o ihmalkârlığıyla bedenin bazı kısımlarını bozduğu, içki âlemleriyle zayıf düşürdüğü, bedenin başka kısımlarını ise şehvet dolu arzularıyla hırpalayıp parçaladığı için ruhu suçlu bulurdu, tıpkı bir alet veya aracın şekli bozulduğunda onu dikkatli bir şekilde kullanmamış olan insanı suçlu bulacağı gibi.

D227 Plut. *Sanit. praec.* 24 135E:

[...] İnancım o ki, <topluma zarar veren> bu kişilerle ilgili olarak, Demokritos'un söylediği gibi beden ruhtan kötü davranmasına neden olduğu suçlamasıyla davacı olursa, ruh beraat etmeyecektir.

D228 Stob. 3.10.65:

Bedenin ihtiyaç duyduğu şey, her şeye hiçbir acı veya sıkıntı duymadan kolayca ulaşabilmektir, oysa acı ve sı-

---

94 Mutluluk.

95 Sırasıyla εὐθυμία (euthumia), εὐεστώ (euestô), ἁρμονία (harmonia), συμμετρία (summetria) ve ἀταραξία (ataraksia).

kıntı gerektiren, yaşamı acılı kılan şey beden değil, kötü düşünce yapısı tarafından arzulanır.

D229 Clem. Alex. *Paed.* 1.2.6.2:
Demokritos'a göre tıp bedendeki hastalıkları iyileştirir, ancak bilgelik ruhu tutkulardan kurtarır.

D230 Stob. 3.1.27 (karş. Democrat. *Sent.* 2):
İnsanların bedenden ziyade ruhu göz önünde bulundurması daha uygundur. Zira ruhun kusursuzlaşması bedenin yüzeyindeki kötü durumu da düzeltir, akıldan yoksun olan bedenin gücü ise ruhu daha iyi yapmaz.

D231 Stob. 2.7.3i:
Mutluluk ruha aittir, mutsuzluk da.

D232 Stob. 2.7.3i:
Mutluluk ne sürülerde ne altında bulunur. Ruh kutsallığın ikâmet ettiği yerdir.

D233 Stob. 4.44.67:
Sersemlemiş ruhunun dizginsiz kederini muhakemeyle kov.

D234 Stob. 3.18.30:
İnsanlar dualarında tanrılardan sağlık istiyor, bunun kendi ellerinde olduğunu bilmiyorlar. Ölçüsüzlüklerinden ötürü tersini yapıyor, arzularıyla kendi sağlıklarına ihanet ediyorlar.

D235 Stob. 3.1.46:
Yararlı olan ile yararsız olanı birbirinden ayıran tatmin ve tatminsizliktir.

D236 Stob. 3.5.22:
Her hazzı değil, sadece iyiye dayanan hazzı seçmek gerekir.

D237 Stob. 3.3.46:
İyi eylemlerin gözlemlenmesi büyük tatminler verir.

D238 Stob. 3.5.27:

Ölçülülük tatmini artırır, hatta hazzı bile büyütür.

D239 Plut. *Quis suos* 10 81A:

[...] akıl [...] Demokritos'a göre kendinden tatmin olmaya alışkındır.

D240 Stob. 3.17.38:

İnsan ölçüyü kaçırırsa, en büyük tatmin en büyük tatminsizliğe dönüşür.

D241 Stob. 3.17.37:

Hazlar içinde en nadir olanlar en fazla tatmin edenlerdir.

D242 Stob. 3.18.35 (karş. 3.6.65):

Karnıyla haz duyan herkesin yerken, içerken veya cinsel ilişkide ölçüyü kaçırdıklarında hazları da azalır, kısa sürer, sadece yedikleri ve içtikleri süre kadar haz duyarlar, çektikleri acılar ise artar. Zira bu arzu her zaman aynı şeyler için geçerlidir ve bu tür kişilerin arzuları her gerçekleştiğinde hazlar onları çabucak terk eder, geriye kısa süreli bir tatminden başka bir şey kalmaz ve aynı şeylere bir kez daha ihtiyaç duyarlar.

D243 Hdn. *Prosod. cath.* in Eustath. *In Od.* 11.428, p. 1766.7-8:

Ve Demokritos'a göre: İnsanlar kendilerini okşadıklarında[96] haz duyarlar ve cinsel ilişkiye girmiş gibi hissederler.

D244 Clem. Alex. *Protr.* 92.4:

Demokritos'a göre [...] "domuz çöpü çılgınca arzular."

D245 Stob. 3.10.68:

Daha fazlasını arzulamak elde olanın da kaybedilmesine neden olur, insana kendisini Aisopos'taki köpekmiş gibi hissettirir.[97]

---

96 Mastürbasyon yaptıklarında.

97 Bkz. Aisopos 233 Halın, 185 Chambry.

D246 Stob. 2.9.5:

Talih büyük ama kalıcı olmayan armağanlar bahşeder, buna karşılık doğa kendine yeter, bu yüzden o daha büyük ve umuda bağlı olana karşı az ve kalıcı olanla zafer kazanır.

D247 Stob. 3.17.25:

Sahip olmadığı şey için acı çekmeyen ve sahip olduğu şeyden memnun olanın iyi bir yargısı vardır.

D248 Stob. 3.40.6:

Yurt dışında yaşamak yaşamda kendine yetmeyi öğretir. Zira bir somun ekmek ile bir hasır, açlık ile yorgunluğun en tatlı çareleridir.

D249 Stob. 3.5.25:

Yemekte kendine yetmek için gece asla kısa değildir.[98]

D250 Stob. 4.34.65:

İnsan yaşamının kırılgan ve kısa süreli olup birçok yıkım ve zorluk nedeniyle dolu olduğunu bilmek gerekir, bu yüzden insan ölçülü bir mal varlığına sahip olmaya dikkat etmeli ve sadece temel ihtiyaçları ölçüsünde sıkıntı çekmelidir.

D251 Stob. 3.10. 43:

Toklukla sınırlı olmayan zenginlik arzusuna katlanmak, en ağır fakirliğe katlanmaktan daha zordur. Zira daha büyük arzular daha büyük ihtiyaçlar doğurur.

D252 Stob. 4.33.23:

Fakirlik ve zenginlik: Bunlar ihtiyaç ve tokluğa verilen isimlerdir. Dolayısıyla ihtiyaç duyan insan zengin, hiçbir şeye ihtiyaç duymayan insan da fakir değildir.

D253 Stob. 4.33.24 et 25:

Çok şey arzulamıyorsan, az sana çok görünecektir. Zira az arzu fakirliği zenginlik kadar güçlü yapar.

---

98 Anlamı belirsizdir.

D254 Stob. 3.4.72:

İhtiyaç duyan <hayvan> ne kadar çok şeye ihtiyaç duyduğunu bilir, ancak <insan> ne kadar çok şeye ihtiyaç duyduğunu bilmez.[99]

D255 Stob. 4.31.121 (= Democrat. *Sent.* 43):

Mal mülk edinmek faydasız değildir, ancak bunu haksız bir şekilde yapmak dünyanın en kötü şeyidir.

D256 Stob. 4.31.120:

Zenginlikten aklı kullanarak yararlanmak, cömert ve topluma yararlı biri olmak açısından faydalıdır. Buna karşılık akılsız bir şekilde yararlanmak toplumun ortak çıkarına katkı sağlamada [...][100]

D257 Stob. 3.10.36:

Ahlaksız bir tutumla zenginlik elde etmek daha açık bir suçlamaya neden olur.

D258 Stob. 4.31.49

Nasıl ülserler arasında en kötüsü kanserse, aynı şekilde zenginlikler arasında en kötüsü uygunsuz ve daimi olandır.

D259 Stob. 4.20.33:

Âşık olunan kadın cinsel arzu suçlamasını ortadan kaldırır.[101]

D260 Stob. 3.5.23 (= Democrat. *Sent.* 38):

Haklı arzu güzel şeyleri haddini aşmadan istemektir.

D261 Plut. *Anim. an corp. aff.* 2 500D:

İçini açarsan, Demokritos'un dediği gibi dışarıdan gel-

---

99 Anlamı belirsizdir. Cinssiz ve eril zamirler hayvan ve insan olarak yorumlandığında hayvanla insan kıyaslaması yapıldığı düşünülebilir.

100 Anlamı belirsizdir.

101 Bu fragmanın anlamı belirsizdir, muhtemelen erkeğin âşık olduğu kadına cinsel arzuyla yaklaşmasının onun suçlanmasını gerektirecek bir durum olmadığı anlatılmaktadır.

meyen, tutkularla dolu, rengârenk bir kötülük hazinesi ve mahzeni bulacaksın.

D262 Stob. 2.9.1:

İyi şeylerin kaynağı kötülükler de çıkarabildiğimiz ama kötülüklerin dışında kalan yerle aynıdır. Örneğin derin suyun birçok faydası vardır, bununla birlikte kötüdür de, zira boğulma tehlikesi vardır. Dolayısıyla böyle bir kaynak keşfedildiğinde insanlara nasıl yüzeceklerini de öğretmek gerek.

D263 Stob. 2.9.2:

Biri iyi şeyleri nasıl yönlendireceğini ve nasıl kolayca yöneteceğini bilmediğinde kötülükler doğal olarak iyi şeylerden doğmuş olur. Doğru olan, bu tür şeyleri kötü değil, iyi şeyler arasında saymaktır. Ayrıca iyi şeylerden kötülüklere karşı bir savunma olarak yararlanmak da mümkündür.

D264 Stob. 3.10.58:

Kötü kazanç umudu kaybın[102] başlangıcıdır.

D265 Stob. 3.10.44:

Kötü kazançlar erdem kaybına neden olur.

D266 Stob. 3.4.70:

Kendi kötülüklerini unutması insanı arsız yapar.

D267 Stob. 4.34.58 (= Democrat. *Sent.* 75):

İyi şeyler onları arayanlara zorluklarla gelir, oysa kötülükler onları aramayanlara bile gelir.

D268 Dion. Alex. *Nat.* in Eus. *PE* 14.27.5 (karş. Stob. 2.8.16):

[...] O *İlkeler*'inin başında diyor ki, "İnsanlar bir talih imgesi yarattı kendi ihtiyatsızlıklarını perdelesin diye. Zira talih nadiren sağduyuyla çatışır, yaşamdaki şeylerin çoğunu akla dayanan keskin görüşlülük düzeltir."

---

102 Kaybın, cezanın: Ζημίης (zêmiês).

D269 Stob. 4.10.28:

Ataklık bir eylemle başlar, ancak son sözü talih söyler.

D270 Stob. 4.41.59:

Talih fırsatının açmadığı güvenli bir zenginlik kapısı yoktur.

D271 Stob. 3.5.26:

Talih şatafatlı, ölçülülük ise kişiye yetecek kadar sofra hazırlar.

D272 Stob. 4.39.17:

Asıl talihli olan kişi ölçülü bir zenginlikle yetinir, asıl talihsiz olan kişiye ise birçok şeye sahip olması bile yetmez.

D273 Stob. 4.48.10:

Komşularının başına gelen felaketlerden keyif duyanlar hem talihten kaynaklanan şeylerin herkesin başına gelebileceğini bilmez, hem de kendilerine ait keyiften yoksundur.

D274 Porph. *Abst.* 4.21.6:

Demokritos'un söylediğine göre kötü, bilgelikten uzak, ölçüsüz ve hiçbir şeye bağlanmadan yaşamak, kötü yaşamak bile değildir, uzun bir yaşam süresi boyunca ölmektir.

D275 Philod. *Mort.* 28.27-33:

[27] Demokritos'a göre [...] çirkinlikten kaynaklanan [...] iğrenme hissi aynı acı hissiyle (?) alakalıdır. [...] Zira insanlar vücudu iyi ve güzel durumda öldüklerinde [...] bu duyusal etkiye neden olurlar. [...]

D276 Philod. *Mort.* 39.9-15:

[9] Sonra, ölüm açıkça görünür olduğunda onları beklenmedik bir şekilde şaşırtır. Vasiyetlerini yazmaya bile dayanamamalarının nedeni budur, Demokritos'a göre şaşkınlığa kapılır ve çifte acı yaşamak durumunda kalırlar.

D277 Stob. 3.4.74:
Akılsız insanlar yaşamın tadını çıkarmadan yaşar.

D278 Stob. 3.4.75:
Akılsız insanlar uzun yaşamı arzular ama uzun yaşamdan keyif almadan.

D279 Stob. 3.4.79:
Akılsız insanlar ölümden korktukları için yaşamı arzular.

D280 Stob. 3.4.73:
Akılsız insanlar var olmaktan nefret etseler bile, Hades'ten korktukları için var olmak isterler.

D281 Stob. 3.4.80:
Akılsız insanlar ölümden korktukları için yaşlanmayı ister.

D282 Stob. 3.4.77:
Ölümden kaçan insanlar onun peşinden gider.[103]

D283 Stob. 4.52.40 (karş. 4.34.62):
Ölümlü doğasının bozulduğundan habersiz olup yaşamı etkileyen felaketlerin farkında olan bazıları yaşamlarını sıkıntılar ve korkular içinde geçirir, ölümden sonrasıyla ilgili gerçek olmayan efsaneler uydurur.

D284 Stob. 4.50.22:
Yaşlı bir zamanlar gençti, ancak gencin yaşlılığa varıp varamayacağı belli değildir. Dolayısıyla gerçekleşmiş iyi, gerçekleşmeyi bekleyen ve gerçekleşeceği belli olmayan iyiden daha iyidir.

D285 Stob. 4.50.76:
Yaşlılık her yerin bozulmadığı bir sakatlanma halidir: Yaşlı her şeye sahiptir ama hiçbir şeyi yoktur.

---

103 "Ölümden kaçarken bile ölüme giderler," anlamında.

D286 Stob. 3.16.22:

Tatillerin olmadığı bir yaşam, dinlenme yerlerinin olmadığı uzun bir yol gibidir.

D287 "Tritogeneia" *Etym. Orion.*, p. 153.5:

Tritogeneia.[104] Athena. Demokritos'a göre Athena'nın bilgelik olduğuna inanılır. Zira bilgece düşünmekten şu üç şey doğar: Doğru karar vermek, hatasız konuşmak ve yapılması gerekeni yapmak.

D288 *Schol. BT in Il.* 8.39:

Demokritos bu adın[105] kökenini açıklarken, bilgelikten şu üç şeyin doğduğunu söyler: Doğru akıl etmek, doğru konuşmak ve yapılması gerekeni yapmak.

D289 Stob. 4.44.64:

Yaşamın dayattığı zorunlulukları kabullenmemek bir idrak yoksunluğu örneğidir.

D290 Stob. 3.7.74:

Hiçbir şeye şaşırmama bilgeliği en değerli şeydir.

D291 Stob. 3.20.56:

Gönüle karşı koymak zordur, ona hükmetmek ise bilge insana özgüdür.

D292 Stob. 3.4.71:

Akılsız insanlar talihin armağanlarıyla, bu tür şeylerin ne olduğunu bilenler ise bilgeliğin armağanlarıyla şekillenir.

D293 Stob. 3.4.76:

Akılsız insanlar sahip olmadıkları şeyleri ister, sahip oldukları şeyleri ise, yitirdikleri şeylerden daha yararlı olsalar bile umursamazlar.

---

104 Τριτογένεια (Tritogeneia) "Trito doğumlu" anlamında olup tanrıça Athena'nın bir adıdır. Trito adı da Athena'nın doğduğu yer olduğuna inanılan Libya'daki Τριτωνίς (Tritônis) Gölü'nden gelir.

105 Tritogeneia.

D294 Stob. 3.4.78:
Akılsız insanlar tüm yaşamları boyunca mutlu olamaz.

D295 Stob. 4.44.68 (= Democrat. *Sent.* 8):
Zor durumlarda düşünülmesi gerektiği gibi düşünmek önemli bir şeydir.

D296 Stob. 4.46.18 (= Democrat. *Sent.* 23a):
Doğru düşünen insanların umutları gerçekleşebilir, anlayıştan yoksun insanların umutları ise asla gerçekleşmez.

D297 Stob. 4.46.19:
Akıldan yoksun insanların umutları da akıl dışıdır.

D298 Stob. 2.9.4:
Tanrılar insanlara eskiden olduğu gibi bugün de tüm iyi şeyleri veriyor. Tanrılar insanlara ne eskiden ne de şimdi kötü, zararlı ve faydasız şeyler vermiştir, insan zihnindeki körlükten ve muhakeme eksikliğinden ötürü bunlara yaklaşır.

D299 Stob. 3.37.25 (= Democrat. *Sent.* 26):
Düzgün karakterli insanların yaşamı düzenli olur.

D300 Stob. 4.29.18 (= Democrat. *Sent.* 23):
Hayvanlar için değerli olan bedenin sağlamlığıdır, insanlar için değerli olansa karakterin iyiye dönüştürülmesidir.

D301 Stob. 3.3.43:
Sağduyunun işi insanı gelecekteki bir yanlışa karşı korumaktır, buna karşılık hissizliğin işi yapılan haksızlığın intikamını almamaktır.

D302 Stob. 3.4.81 (= Democrat. *Sent.* 29):
Çok şey bilen birçok insan akıldan yoksundur.

D303 Stob. 3.10.42 (= Democrat. *Sent.* 18):
Bir insanın akıllı olduğunu düşünen birini uyarması boşunadır.

D304 Stob. 2.1.12:
Her şeyi bilmeyi isteme, hiçbir şey bilmeyen biri olma.

D305 Plut. *Lat. viv.* 5 1129E (et al.):
[...] Demokritos'un dediği gibi "her gün yeni şeyler öğrenen insanlar" [...]

D306 Stob. 3.37.22 (= Democrat. *Sent.* 15):
Ya iyi bir insan olmalı ya da iyi bir insanı taklit etmeliyiz.

D307 Stob. 2.31.90:
İnsanın sürekli değersiz insanlarla vakit geçirmesi kötülük eğiliminin artmasına neden olur.

D308 Philod. *Ira* 29.25-29 Indelli:
Demokritos'un söylediği gibi, akla gelen tüm kötülüklerin aşırı öfkenin örneklerinden kaynaklandığı açıktır.

D309 Stob. 3.29.63:
Gönüllü çaba gönüllü girişilen işleri kolaylaştırır.

D310 Stob. 3.29.64:
Daimi çaba alışkanlık sayesinde kolaylaşır.

D311 Stob. 3.29.88:
İnsan çabasının karşılığını aldığında veya ne yapacağını bildiğinde ona çaba göstermek dinlenmekten daha tatlı gelir. Buna karşılık talihsizlik anındaki bir çözüm de aynı şekilde tümüyle rahatsız edici ve üzücüdür.

D312 Stob. 4.50.20:
Güç ve güzellik gençliğin iyi şeyleridir, ölçülülük ise yaşlılıkta açan çiçektir.

D313 Stob. 4.44.70:
Yoksulluğa gerektiği gibi katlanmak ölçülü insanın göstergesidir.

D314 Stob. 4.2.14:
Adalet gerekli olanı yapmak, adaletsizlik ise gerekli olanı yapmamak, aksine ondan yüz çevirmektir.

D315 Stob. 2.9.3:

Adil ve meşru işlere yönelmiş, halinden memnun olan insan gece ve gündüz mutlu, güçlü ve kaygıdan uzaktır. Ancak adalete saygı göstermeyen ve gerekli olanı yapmayan insan bu şeyler tarafından çağrılmaktan hoşlanmaz, korkuya kapılır ve kendini suçlu hisseder.[106]

D316 Stob. 3.9.30:

Tanrılar sadece adaletsizlikten nefret edenleri sever.

D317 Stob. 3.7.31:

Adaletten doğan şeref, cesaret ve yargı kesinliğidir, adaletsizliğin sonu ise yıkıma uğrama korkusudur.

D318 Stob. 3.9.29 (= Democrat. *Sent.* 27):

İyi olan haksızlık yapmamak, hatta onu aklından bile geçirmemektir.

D319 Stob. 4.5.45:

Adalet ve erdemden en büyük payı alan, en büyük ödüllerin sahibi olur.

D320 Stob. 3.7.25 (et al.):

Sadece düşmanlardan değil, hazlardan da güçlü olan cesurdur. Bazı adamlar kentlere egemenken, kadınlara köledir.

D321 Stob. 3.7.21:

Cesaret felaketleri küçültür.

D322 Stob. 4.4.69 (= Democrat. *Sent.* 12):

Yüce gönüllülük insanın hatasını zorlanmadan kabullenmesidir.

D323 Stob. 4.22.199:

Kadın kötü düşüncelere erkekten daha yatkındır.

---

106 Burada kastedilen adalete saygı göstermeyen ve yasalara uymayan insanların cezalandırılma korkusuyla huzursuz olmasıdır.

D324 Stob. 4.23.38:

Kadının süsü az konuşmaktır, ancak süsün sadeliği de iyi bir şeydir.[107]

D325 Stob. 3.10.64:

Bir insanın çocukları için servet biriktirmesi de kendi karakterini ortaya çıkaran bir açgözlülük bahanesidir.

D326 Stob. 3.16.17:

Tutumlu insanların kaderi arınınkiyle aynıdır: Sonsuza dek yaşayacaklarmış gibi çalışırlar.

D327 Stob. 3.16.18:

Tutumlu insanların çocukları eğitimli olmadıklarında kılıçların arasında zıplayan dansçılar gibi ölür. Zira nasıl ki dansçılar yere inerken ayaklarıyla basmaları gereken noktalardan birini kaçırınca (ayaklarına uygun sadece bir boşluk olduğundan yere basmaları zordur) ölürse, cimri insanların çocukları da aynı şekilde, babalarının özeni ve cimriliğini bire bir uygulayamazlarsa yıkıma sürüklenirler.

D328 Stob. 3.16.19:

Tutumluluk ve açlık faydalıdır, ancak bazı koşullarda aşırı masraflı olur. Bunu bilmek iyi insanın göstergesidir.

D329 Stob. 3.38.47 (= Democrat. *Sent.* 54):

Kıskanç insan, düşmanmış gibi kendine acı çektirir.

D330 Stob. 3.20.62:

Her tür kavgacı tavır düşüncesizliktir, zira sadece düşmanına zarar vermeyi düşünen insan kendisi için neyin yararlı olduğunu gözden kaçırır.

D331 Stob. 3.31.7:

Yalnız olsan bile sözün ve davranışın kaba olmamalı, başkalarından önce kendinden utanmayı öğren.

---

107 Cümlenin ikinci kısmında kadınların taktığı süsler kastediliyor olmalıdır.

D332 Stob. 3.13.46 (= Democrat. *Sent.* 25)
İnsanın başkalarının hatalarındansa, kendi hatalarından utanması daha iyidir.

D333 Plut. *De lib. ed.* 14 9F:
Zira Demokritos'a göre söz işin gölgesidir.

D334 Stob. 2.15.33 (= Democrat. *Sent.* 19b):
En utanç verici işleri yapan birçok insan en iyi lafları eder.

D335 Stob. 2.15.36 (= Democrat. *Sent.* 21):
İnsan erdemin işlerine ve eylemlerine özenmeli, lafına değil.

D336 Stob. 2.15.40:
Ne güzel sözler değersiz bir işin üstünü örter ne de iyi bir iş sözlerin çirkinliğinden ötürü değersiz olur.

D337 Stob. 3.1.91:
İnsan değersiz işlerden söz etmekten bile kaçınmalı.

D338 Stob. 3.2.36:
Övülmemesi ve suçlanmaması gereken bir insanı övmek ve suçlamak çok kolaydır: İkisi de kötü bir karaktere yakışır.

D339 Stob. 3.13.47:
Açık sözlü olmak özgürlüğün göstergesidir, ancak doğru zamanı kollamak risklidir.[108]

D340 Stob. 3.14.8 (= Democrat. *Sent.* 28)
Güzel işlerden iyi bir şekile bahsetmek güzel bir şeydir, değersiz işlerden iyi bir şekilde bahsetmek ise bir yalancının ve sahtekârın yapabileceği bir şeydir.

D341 Stob. 2.4.12 (= Democrat. *Sent.* 17)
Sözcükler ikna etmede çoğunlukla altından daha güçlüdür.

---

108 Anlaşılması zor bir cümle gibi duruyor, burada kastedilen muhtemelen açık sözlü olmak için doğru zamanı kollamanın kolay olmadığıdır.

D342 Stob. 3.12.13:
İnsan doğruyu söylemelidir, bu çok daha iyidir.

D343 Democrat. *Sent.* 10:
İnsan doğruyu söyleyen biri olmalı, çok konuşan değil.

D344 Stob. 2.31.73 (= Democrat. *Sent.* 51):
Sürekli karşılık veren ve gevezelik yapan biri doğal olarak gerekli olanı öğrenmeye uygun değildir.

D345 Stob. 3.36.24 (= Democrat. *Sent.* 52):
Her şeyi söylemeyi, buna karşılık dinlememeyi istemek açgözlülüktür.

D346 Stob. 3.28.13:
Değersiz insanlar ettikleri yemine sadık kalmaz, baskı altında yeminlerini unuturlar.

D347 Stob. 3.29.67 (= Democrat. *Sent.* 46):
Her daim yeni bir işe girişmek hiçbir işin tamamlanmamasıyla sonuçlanır.

D348 Stob. 3.38.46 (= Democrat. *Sent.* 14)
İyi insan değersiz insanların suçlamalarını ciddiye almaz.

D349 Stob. 3.4.69:
[...] Elbisesi ve süsleriyle olağanüstü görünüyor ama kalbi yok.

D350 Stob. 3.40.7:
Bilge biri tüm yeryüzünde yürüyebilir. Zira iyi bir ruhun vatanı tüm dünyadır.

D351 Plut. *Adv. Col.* 32 1126A:
[...] Demokritos bize öncelikli öneme sahip olan politika sanatında bilgili olup ustalık kazanmamızı, insanlığı şan ve yüceliğe götüren zahmetli uğraşlar edinmemizi öğütlüyor.

D352 Stob. 4.1.43:

İnsan kentin işlerini en önemli işler olarak görmeli, bu sayede kent işleri hem adaletle çelişmeyecek hem de iktidar gücü toplumun yararındansa bir kişinin yararı için kullanılmayacak şekilde yönetilmiş olur. İyi yönetilen bir kentin sorunları en iyi şekilde düzeltilir ve gerekli olan her şeyi içerir, güvenli olduğu sürece içindeki her şey güvendedir ve yıkılırsa içindeki her şey yıkılır.

D353 Stob. 4.1.40:

Kent için girişilen işler ve savaşlar sadece uzlaşıyla başarıya ulaşır, aksi halde başarısızlıkla sonuçlanır.

D354 Stob. 2.33.9:

Aynı düşüncede olmak dostluk doğurur.

D355 Plut. *Quaest. Conv.* 2.10.2 643E:

Demokritos'un dediği gibi yenilmiş olan balıkların ortak özelliği kılçıklarının olmamasıdır.

D356 Stob. 4.1.34:

İç savaş iki taraf için de kötüdür, zira kazanan da kaybeden de aynı yıkıma uğrar.

D357 Stob. 4.1.42:

Demokrasideki fakirlik güçlünün mutluluk dediği şeye tercih edilir, tıpkı özgürlüğün köleliğe tercih edilmesi gibi.

D358 Stob. 4.1.45:

Yüksek makamlara gelen kötü insanlar daha umursamaz, daha aptal, daha küstah olur ve makamlara da bir o kadar yakışmazlar.

D359 Stob. 4.5.48:

Mevcut politik sistemde, tümüyle iyi insanlar olsalar bile, hâkimleri adaletsizlik yapmaktan alıkoymanın bir yolu yoktur. Zira herkes sadece kendisinde başkalarına güç uygulama hakkının olduğunu düşünüyor. Oysa sis-

tem öyle düzenlenmeli ki, haksızlık yapmayan biri suç işleyenlere dava açtığında onların kontrolünde olmasın; böylece bir yasa ya da başka bir aygıt haklı olan kişiyi korumuş olacaktır.

D360 Stob. 4.1.46:

İnsanlar yardıma muhtaç olanlara para verme, yardım etme ve onları memnun etme cesaretini gösterdiğinde merhamet duygusunu göstermiş olur, bu sayede yalnız kalmaz, kendilerine yoldaş bulur, karşılıklı yardım imkânı yaratır, vatandaşlar arasındaki uzlaşıya ve kimsenin bir çırpıda sayamayacağı başka birçok iyi şeye katkı sağlar.

D361 Stob. 4.6.19:

Yönetme hakkı doğal olarak daha iyi olanındır.

D362 Stob. 3.1.45 (= Democrat. *Sent.* 13):

Yasaya, hâkime ve bilgeye boyun eğmek doğru bir davranıştır.

D363 Stob. 4.2.13 (= Democrat. *Sent.* 40):

Akılsız insanlar için yönetilmek yönetmekten daha hayırlıdır.

D364 Stob. 4.4.27 (= Democrat. *Sent.* 15):

Değersiz bir insan tarafından yönetilmek zordur.

D365 Stob. 4.1.44:

İyi insanların kendi işlerini savsaklayıp başkalarının işleriyle ilgilenmeleri kendileri için faydalı değildir, zira işleri kötü gider. Ancak birisi kamu görevlerini savsaklarsa, hiçbir şey çalmamış ve hiçbir haksızlık yapmamış olsa bile kötü bir şöhret elde eder. Hiçbir görevi savsaklamayan ve hiçbir haksızlık yapmayan biri bile kötü bir şöhret ve kötü bir muameleyle karşılaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır. İnsanın hata yapması, bu yüzden halk tarafından affedilmemesi kaçınılmazdır.

D366 Stob. 4.5.47:

İnsanlar iyi yapılan şeylerden çok hataları hatırlar. Bunu yapmaları da doğrudur. Zira borcunu ödeyenlerin alkışlanmaması gerektiği gibi ödemeyenlerin de, hele bir de görevliyseler, kötü bir şöhret edinip kötü bir muameleyle karşılaşması gerekir. Bu amaçla, yani kötü değil, iyi bir iş yapmak için seçilmişlerdi.

D367 Stob. 4.40.20:

Toplumun çözümsüz sorunu bireyin çözümsüz sorunundan daha büyük bir sorundur, zira yardım umudu olmaz.

D368 Stob. 3.22.42:

Kendisinden daha güçlü biriyle boy ölçüşen biri kötü bir üne sahip olur.

D369 Stob. 4.7.13:

Korku dalkavukluğa neden olur, iyi niyeti tümüyle ortadan kaldırır.

D370 Plut. *Praec.* 28 821A

[...] Demokritos'un düşüncesine göre politikacı şöhretini küçümsemeyecek ve komşularını memnun etmekten kaçınmayacak.

D371 Diog. Laert. 9.45:

[...] Yasal âdetler <insanlar tarafından> bulunmuştur, ancak doğada olan sadece atomlar ve boşluktur.

D372 Epiph. *Pan.* 3.2.9:

Demokritos [...] diyor ki, [...] ayrıca adil görünen adil değildir, sadece doğaya aykırı olan adil olmayandır. Zira yasaların kötü bir kavram oluğunu söylüyor ve ekliyor, "Bilge yasalara uymamalı, özgürce yaşamalı."

D373 Stob. 4.5.43:

Bir insan haksızlığa uğrayanların ve aşağılananların olabildiğince intikamını almalıdır. Zira bu türden bir eylem

haklı ve iyidir, bu türden olmayan bir eylem ise haksız ve kötüdür.

D374 Stob. 4.5.44:

Sürgün veya hapsi ya da herhangi bir cezayı hak eden işleri yapanlar kınanmalı ve asla affedilmemeli. Kim kazanç veya haz yönünde karar alarak yasaya rağmen suçluyu beraat ettirirse haksızlık yapmış olur ve bunu akılda tutmak gerekir.

D375 Stob. 4.1.33 (et al.):

Yasa insanlara güzel bir yaşam vermek ister. Verebilir de, yeter ki insanlar da bunun olmasını istesin. Yasa kendisine boyun eğenlere erdemini açar.

D376 Stob. 3.38.53:

Bir insan başka bir insana zarar vermeseydi, yasalar her bir insanı dilediği gibi yaşamaktan alıkoymazdı. Zira çatışmanın kökeninde çekemezlik vardır.

D377 Stob. 4.2.15:

Bazı hayvanları öldürme ve öldürmeme konusuyla ilgili olarak: Bir haksızlık yapan hayvanı öldüren ve bu şekilde bir haksızlık yapmak isteyen biri cezalandırılmamalı. Bu <bir insanın bir hayvanı> öldürmesinin öldürmemesinden daha iyi olduğu durumlar için geçerlidir.[109]

D378 Stob. 4.2.16:

İnsan haksız yere zarar veren canlıları[110] öldürmelidir, hem de istisnasız her durumda. Bunu yapan kişi her <politik> düzende büyük bir ilgiden, adalet ve cesaret <övgüsünden>, mülkten payını alacaktır.

---

109 Burada haksızlık ile bir hayvanın bilinçli olmasa da insanlara veya başka bir şeye zarar vermesi kastedilmektedir. Dolayısıyla insanların bilinçli olarak haksızlık yapması ile hayvanların bilinçsiz olarak zarar vermesi arasında bir analoji kurulmaktadır.

110 Hayvanları.

D379 Stob. 4.2.17:

Bana göre nasıl ki zararlı tilkiler ve sürüngenlerle ilgili bir yasa yapılmışsa, insanlar için de aynı şekilde yasa yapılması bir zorunluluktur. Atalarımızın yasalarına göre her <politik> düzende bir düşmanı öldürmek yasayla yasaklanmamıştır. Bu her bir toplumun kendi tapınakları tarafından anlaşmalar ve yeminler yoluyla yasaklanmış bir eylemdir.

D380 Stob. 4.2.18:

Bir soyguncuyu veya korsanı öldüren biri bunu ister kendi eliyle, ister buyurduğu bir başkası aracılığıyla, isterse verdiği oyla yapmış olsun cezalandırılmamalıdır.

D381 Stob. 2.31.59:

Bir insanı erdeme yönlendirmede teşvik ve konuşmanın ikna edici gücünü kullanmanın yasa ve zorunluluktan daha iyi olduğu görünmektedir. Zira yasa yoluyla yanlış yapmaktan alıkonulan insan gizlice suç işleyecektir, buna karşılık ikna yoluyla erdeme yönlendirilen ne gizli ne de açık bir şekilde yanlış yapacaktır. Dolayısıyla anlayışı ve bilgisinden ötürü doğru davranan aynı zamanda cesaretini ve dürüstlüğünü de kanıtlar.

D382 Stob. 4.5.46:

İnsan başkalarından çok kendinden utanmalı, ister kimse bilmeyecek, ister herkes bilecek olsun, kimse kötü bir davranış içinde olmamalıdır. Aksine herkesten çok kendinden utanmalı ve kimseye zarar vermemeyi ruhunun yasası olarak kabul etmelidir.

D383 Stob. 3. 1. 95 (= Democrat., *Sent.* 7):

Bir insan korkudan değil, görev duygusundan ötürü kötü işler yapmaktan kaçınmalıdır.

D384 Clem. *Alex. Strom.* 2.138.3:

Demokritos huzursuzluğa neden olduğu ve daha önemli

uğraşlardan alıkoyduğu için evliliğe ve çocuk sahibi olmaya karşı çıkıyordu.

D385 Stob. 4.40.21:

Bedenin olduğu gibi evin ve yaşamın da hastalığı vardır.

D386 Stob. 4.19.45:

Evdeki kölelerini bedenindeki organlarınmış gibi kullan, birini bir şey için, öbürünü başka bir şey için.

D387 Stob. 4.23.39 (= Democrat. *Sent.* 78):

Bir kadın tarafından yönetilmek bir erkeğin gururunu en çok kıran şeydir.

D388 Stob. 4.24.29:

Çocuk yetiştirmek güvenilmez bir meseledir, zira mücadele ve kaygı içeren bir başarıyla ya da başka hiçbir acının önüne geçemeyeceği bir başarısızlıkla sonuçlanır.

D389 Stob. 4.24.31:

Çocuk sahibi olmak bana gerekli görünmüyor, zira çocuk sahibi olmanın küçük ve önemsiz birkaç kazancı yanında birçok riski olduğunu görüyorum.

D390 Stob. 4.24.32:

Biri çocuk sahibi olmaya ihtiyaç duyuyorsa, dostlarının çocuklarından birini evlatlık edinmesi bana daha doğru görünüyor. Böylece istediği gibi bir çocuğu olacak, zira beğendiğini seçecek, ona uygun görünen bu çocuk, karakteri izin verdiği ölçüde buyruklara uyacak. Birçok seçenekten birini tercih etmenin büyük bir farkı vardır, her şey çocuğu seçenin istediği gibi olacaktır. Buna karşılık kendi çocuğu olmasının birçok riski vardır, zira tümüyle doğan çocuğuna göre davranmak zorundadır.

D391 Stob. 4.24.33:

İnsanlar çocuk sahibi olmanın doğanın ve eski geleneğin gerektirdiği şeylerden biri olduğuna inanıyor. Bu hayvanlar için de geçerli bir durumdur. Nitekim her

canlının herhangi bir şekilde faydalı olması gerekmeyen, doğayla uyumlu bir tohumu vardır. Her bir canlı doğduğunda çok mücadele eder ve olabildiğince beslenir, küçük olduğu sürece büyük bir korku duyar ve başına gelen her şeye katlanır. Yaşamı olan her şeyin doğası böyledir, ancak tohumdan bir şekilde yarar sağlama gerekliliği insanlar arasında genel bir inanç haline gelmiştir.

D392 Stob. 3.5.24:

Babaların ölçülü olması çocuklar için en büyük eğitimdir.

D393 Stob. 4.26.26:

Bir insanın elindekini fazla harcamadan çocuklarını eğitmesi, onların malını ve canını koruması, çevrelerine bir siper örmesi mümkündür.

D394 Stob. 4.26.25:

Kişinin mal varlığını çocukları arasında olabildiğince dağıtması ve onların paylarına düşeni aldıklarında zarar veren hiçbir şey yapmayacaklarından da emin olması gerekir. Zira zenginliğe heves ederken aynı zamanda daha fazlasını da elde etmek ister ve birbirleriyle çatışırlar. <Buna karşılık> ortak harcamaları sadece kendileri için yapılmadığından anlaşmazlığa neden olmaz ve elde edilen kazançlar sadece kişisel bir sevince neden olmaz, aksine daha az olur.

D395 Stob. 4.22.108:

Demokritos der ki, kayınpeder damattan yana şanslıysa bir oğul edinmiş olur, ama şanslı değilse kızını da kaybeder.

D396 Colum. *Agric.* 3.12.5:

[...] Demokritos ve Mago[111] göğün kuzey kısmını över,

111 Bir Kartacalı yazar. Çiftçilik üzerine yazdığı kitap Senatus'un emriyle Latinceye çevrilmiştir.

zira onun altında şarabının kalitesi düşük olsa bile, en verimli üzüm bağlarının olduğunu düşünürler

D397 Colum. *Agric.* 9.14.6:

Demokritos'un bildirdiğine göre [...] öldürülen bir boğadan arılar çıkmış.

D398 Colum. *Agric.* 11.3.2:

Demokritos *Çiftçilik Üzerine* adlı eserinde bahçelerinin etrafında koruyucu duvar ören insanların düşüncesizce davrandığını söyler. Zira örülen bu duvar kendisine saldıran yağmurlara ve fırtınalara senelerce direnemez, duvardaki taşlar değerinden fazla harcama gerektirir, eğer kişi geniş bir arazininin çevresine duvar örmek isterse, babasından kalan tüm mirası harcamak zorunda kalacaktır.

D399 Stob. 2.31.65 (karş. Clem. *Alex. Strom.* 4.149):

Doğa ve öğretim çok benzerdir. Zira öğretim bir insanın genel yapısını düzeltir ve bu düzeltme de onun doğasını oluşturur.

D400 Stob. 2.31.56:

En kötüsü gençlerin eğitimindeki gevşekliktir. Zira bu, kötülükleri doğuran hazları meydana getirir.

D401 Stob. 2.31.57:

Çocuklar yabancı bir tavırla[112] zora gelmeyi reddederse, alfabeyi, müziği, sporu ve erdem içeren hiçbir şeyi öğrenemez. Erdem hepsinden daha önemlidir, zira utanma duygusu da ondan gelir.

D402 Stob. 2.31.58:

Eğitim başarılı insanların süsü, başarısız insanların ise sığınağıdır.

D403 Stob. 2.31.66:

Öğrenme çabayla iyi şeyler ortaya çıkarır, rezil şeyler ise çaba sarf etmeden kendiliğinden olur. Zira çoğun-

112 Metnin bu kısmı belirsizdir.

lukla insanı yapmak istemese bile rezilce davranmaya zorlarlar [...]

D404 Stob. 2.31.72:

Bir anlamda idrak genç erkeklere, idrak yoksunluğu ise yaşlı erkeklere özgüdür. Zira insana nasıl düşüneceğini öğreten zaman değil, erken yaşta aldığı eğitim ve kendi karakteridir.

D405 Stob. 2.31.94:

Eğitimli insanların umutları eğitimsiz insanların zenginliğinden daha güçlüdür.

D406 Stob. 3.4.82 (= Democrat. *Sent.* 42):

İdrak olmadığında şöhret ve zenginliğe de kalıcı olarak sahip olunmaz.

D407 Stob. 3.29.66:

Eğitim yoluyla iyi olan insanlar karakterinden ötürü iyi olan insanlardan daha fazladır.

D408 Stob. 2.31.71 (= Democrat. *Sent.* 24):

Bir insan bilgi sahibi olmadan ne bir zanaat ne de bilgelik edinebilir.

Tanıklıklar

Demokritos'a Atfedilen Eserler (T1-T10)

T1 Arist. (Diog. Laert. 5.26 et 27):
26. *Demokritos'un Eserlerinde Ortaya Çıkan Problemler*, iki kitap
27. *Demokritos'a Karşı*, bir kitap

T2 Theophr. (Diog. Laert. 5.43 et 49):
43. *Demokritos'un Astronomisi Üzerine*, bir kitap
49. *Demokritos Üzerine*, bir kitap

T3 Heracl. Pont. (Diog. Laert. 5.87 et 88):
87. *Demokritos'a Karşı*
88. *Demokritos'a Karşı Açıklamalar*, bir kitap

T4 Epicur. (Philod. *Lib. dic.*, Frag. 20.7-9):
Demokritos'a karşı metinlerinde [...]

T5 Colotes
Bkz. **T116-T117**

T6 Metrod. (Diog. Laert. 10.24):
Demokritos'a Karşı

T7 Cleanth. (Diog. Laert. 7.134 et 174):
134. *Atomlar Üzerine*
174. *Demokritos'a Karşı*

T8 Sphaer. (Diog. Laert. 7.178):
Atomlara ve Formlara Karşı

T9 Callim. (*Suda* K.227)
Nadir Sözcükler Listesi ve *Demokritos'un Deyişleri*

T10 Heges. Gramm. (Steph. Byz. s.v. Τρῳάς)
Demokritos'un Üslubu Üzerine, bir kitap

Demokritos'un Dili ve Üslubu (T11-T33)

T11 Apoll. Dysc. *Pronom.*, p. 65.15:
Hem Pherekydes *Teoloji*'sinde hem de Demokritos astronomiyle ilgili kitaplarında ve diğer eserlerinde <"benim" anlamındaki> ἐμεῦ (emeu) ve ἐμέο (emeo)[1] sözcüklerini kullanır.

T12 Apoll. Dysc. *Pronom.*, p. 92.20:
Nominativus Pluralis halleri <sırasıyla "biz, siz, onlar" anlamındaki> ἡμεῖς (hêmeis), ὑμεῖς (humeis), σφεῖς (spheis) sözcükleri hem İonyalılar hem de Attikalılar tarafından kullanılmaktadır, ancak Nominativus halinin daralmış biçiminin İonyalılar arasında bilindiği Demokritos'un, Pherekydes'in eserlerinden anlaşılmaktadır. [...]

T13 *Epimer. Hom.* 396.11:
Demokritos'ta "ν" ("n" harfi) olmadan <"eğiliyor" anlamındaki> κέκλιται (keklitai) sözcüğü <"eğmek" anlamındaki> κλίνω (klinô) sözcüğünden türemiştir.

T14 Eustath. *In Il.* 3.1, vol. 1, p. 584.3-4:
İonyalılar γάμμα (gamma, "g") harfine γέμμα (gemma) der ve özellikle de Demokritos μῦ (mu, "m") harfine μῶ (mô) der.

T15 Hdn. *Prosod. cath.*, vol. 1, p. 355.11:
Demokritos'un kullandığı <"tümüyle daralmış" anlamındaki> ἰθύτρην (ithutrên) doğal olmayan yeni bir sözcüktür.

---

1 Sözcüklerin ikisi de "benim" anlamındaki iyelik zamirinin gen. sing. halidir.

T16 Hesych. *Lex.* A.5840:
Demokritos'ta <"ayak basılmamış" anlamına gelen> ἀπάτητον (apatêton) kuralsız bir birleşik sözcüktür.

T17 Schol. in Dion. Thrax, p. 184.3 et 23:
Harflerin isimleri genellikle çekilmez [...] ancak Demokritos'ta çekilir. Örneğin δέλτατος (deltatos, "d") ve θήτατος (thêtatos, "th") sözcüklerini kullanır.

T18 Phot. *Lex.* A.1:
ἄ ("a" harfi) kısa ve sert nefes sesiyle söylenir, Demokritos'ta "kişinin kendi şeyleri" anlamındadır.

T19 Apoll. Cit. *In Hipp. Artic.*, p. 28.2-7:
[...] <Tanagralı> Bakkheios [...] yine *Hippokrates Sözlüğü* adlı eserinde [...] der ki "Demokritos'un bir kalkanın oyuğunun etrafındaki çerçeveye ἄμβη (ambê) dediği kaydedilir."

T20 Hesych. *Lex.* A.3564:
ἀμειψίχρον (ameipsikhron): renk değiştirme.

T21 Hesych. *Lex.* A.3988:
ἀμφιδήτιοι (amphidêtioi): Demokritos'ta, boş halkalar gibi.

T22 Phot. *Lex.* A.1406:
ἀναβήσομαι (anabêsomai): Demokritos, "başa geri döneceğim" yerine.

T23 Hesych. *Lex.* A.7691:
ἀσκαληνές (askalênes): Demokritos'ta "eşkenar".

T24 Hesych. *Lex.* B.1215:
βροχμώδης (brokhmôdês): "nemli ve yumuşak", Demokritos.

T25 Hesych. *Lex.* B.1218:
βρόχος (brokhos): "ilmik", Demokritos. Sıkıştırma, bağ.

T26 Hesych. *Lex.* Δ.2498:
δυοχοῖ (duokhoi): Demokritos'ta, "bir kapakla üstünü örtüyor", veya "kapatma", "koruma".

T27 Eustath. *In Od.* 2.190, p. 1441.18:
Demokritos <"çok uygun" anlamında> ἐπιτηδειέστατόν (epitêdeiestatos) diyor.

T28 *Etym. Gen.* A.399 s.v. ἀλαπάξαι:
[...] ve Demokritos avcılar tarafından açılan hendeklere <λα>πάθους (lapathous) diyor, zira bunlar oyuk halindedir.

T29 Hesych. *Lex.* Σ.2156:
συγγονῆ (sungonê): "bileşim", Demokritos.

T30 Cic. *De orat.* 1.11.49, 20.67:
Söylendiği gibi ve benim fikrime göre ünlü doğa filozofu Demokritos süslü bir dille konuşursa, ele aldığı konu doğa felsefesine özgü olsa da sözcüklerindeki süsün hatibe ait olduğu düşünülmelidir. [...] |20.67| Görüyorum ki, bazı insanlar Platon ile Demokritos'un üslubunun şiirden uzak olsa bile, coşkuyla ilerleyip en görkemli söz sanatlarından yararlanıldığı için komedi şairlerinden daha fazla şiire özgü olduğunu düşünüyor. [...]

T31 Cic. *Div.* 2.64.133:
Herakleitos karanlık, Demokritos ise değil.

T32 Dion. Hal. *Comp. verb.* 24:
[...] Benim düşünceme göre filozoflar arasında <iyi bir üslubu olan> Demokritos, Platon ve Aristoteles vardır. Zira farklı konuşma türlerini bunlardan daha iyi birleştiren başka birini bulmak zordur.

T33 Plut. *Quaest. conv.* 5.7.6 683A:
[...] ancak konuşurken kullandığı üslup yüce ve kutsaldı.

Demokritos ve Diğer Filozoflar (T34-T47)

T34 Diog. Laert. 2.14:

<Anaksagoras'ın> Demokritos'a karşı bir şekilde düşmanca bir tutum içinde olduğu görülüyordu, zira onunla tartışmaya girememişti.

T35 Diog. Laert. 9.40:

Aristoksenos'un *Tarihî Anılar*'da dediği gibi Platon Demokritos'un toplayabildiği tüm eserlerini yakmak istemiş, ancak Pythagorasçılar Amyklas ve Kleinias bunu yersiz bularak ona engel olmuştu, zira birçok insan zaten Demokritos'un kitaplarını edinmişti. Oysa olayın aslı şudur: Platon neredeyse tüm eski filozoflardan bahsetmiş olmasına rağmen, hiçbir yerde Demokritos'un adını anmaz, hatta ona karşı çıkması gerektiğinde bile filozofların en büyüğüne kafa tutmuş olacağını bildiğinden bunu yapmamıştır.

T36 Arist. *Phys.* 1.5 188a19-26:

Hepsi farklı şeyleri temel ilke olarak kabul ediyor. [...] Zira Parmenides sıcak ve soğuğu temel ilke olarak kabul ediyor, seyrek ve yoğunu temel ilke olarak kabul edenler gibi Demokritos da katı ve boşluktan söz ediyor, onun söylediğine göre bunlardan ilki var olan, diğeri var olmayandır, dahası konum, şekil ve düzenden de bahsediyor. Şunlar da zıtlık türleridir: Konuma göre yukarı ve aşağı, ön ve arka, şekle göre açılı ve açısız, düz ve yuvarlak.

T37 Arist. *Cael.* 3.4 303a3-10:

Ayrıca <Pythagorasçılardan sonra> Leukippos ile Abderalı Demokritos gibi filozofların söyledikleri de akla uygun görünmüyor. Zira onların söylediğine göre ilk büyüklükler sayıca sonsuz, büyüklük bakımından ise bölünmez niteliklidir, ne birden çok, ne de çoktan bir oluşur, aksine her şey onların kenetlenmesi ve iç içe geç-

mesiyle meydana gelir. [= D45] Nitekim bu kişiler[2] her şeyin bir şekilde sayı olduğunu ve sayılardan oluştuğunu söylüyorlar. Açıkça belirtmeseler de söylemek istedikleri tümüyle budur.

T38 Arist. *An.* 1.3 404a16-20:

[...] öyle görünüyor ki, Pythagorasçıların söylediği <Leukippos ve Demokritos'un ruh üzerine söylediğiyle> aynıdır. Zira onlardan bazılarının dediğine göre ruh havadaki zerreciktir, diğerlerine göreyse onları hareket ettiren şeydir. İnsanlar, bir gezinti olmasa bile, bu şeylerin daimi bir hareket halinde görüldüğünü söylüyor.

T39 Simpl. *In An.*, p. 26.11-19:

Demokritos'un yaşamı bu şekilde cisimlere dayandırıp dayandırmadığı veya küre aracılığıyla anlaşılabilir bir töze dikkat çekip çekmediğini söyleyemeyiz. Kimse Aristoteles'in aktarımına güvenmemeli, zira o genel bir değerlendirme yaparken sadece görünümü açıklıyor ve söylediği de Pythagorasçılarla ilgilidir. Zira onun aktardığına göre Demokritos elementlerin havadaki zerreciklere benzediğini iddia etmiş ve bazı Pythagorasçılar da neredeyse aynı şeyi söylemiştir, oysa Pythagorasçıların böyle bir düşüncesi yoktu, sadece zaten bölünmüş ve görünmeye başlayan ruhun tözünü gösteriyorlardı.

T40 Arist. *Phys.* 3.4 203a19-24, a33-b2:

Elementlerin sonsuz sayıda olduğunu söyleyenler var, örneğin onları eş parçalı öğeler olarak gören Anaksagoras ile şekillerin tüm tohumu olarak gören Demokritos, bunlar büyüklükteki sonsuzluğun temastan ötürü daimi olduğunu söylerler. Dahası, ilki parçalardan herhangi birinin bütünle aynı türden bir karışım olduğunu söylüyor, zira her şeyin her şeyden meydana geldiği görülü-

2 Leukippos ile Demokritos.

yormuş. [...] Ancak Demokritos ilk elementlerin başka bir elementten gelmediğini söylüyor, hepsi aynıymış, ortak cisim ona göre her şeyin ilkesiymiş, büyüklüğe ve şekle göre parçaları farklılaşıyormuş.

T41 Arist. *Metaph.* Γ5 1009a25-30:

O halde olmayanın meydana gelmesi mümkün değilse, bir şey daha önce de olmuş olmak zorundadır, hem de zıddına benzer şekilde, Anaksagoras'ın dediği gibi her şey her şeyin karışımıdır, aynısını Demokritos da söyler. Bunun dışında ikincisi her parçada boşluk ve doluluğun bulunduğunu söyler, bunlardan biri "var olan", diğeri ise "var olmayan"'dır.

T42 Alex. (?) *In Metaph.*, pp. 271.38-272.2:

Bu sonuç[3] her bir insana ne görünüyorsa onun bir şeyin türü olduğunu söyleyenlerin fikrine uygundur, bunu savunanlar arasında Demokritos ile Protagoras da vardır.

T43 Arist. *GC* 1.8 325b25-33:

O[4] sadece Leukippos'tan sadece konuşma tarzı bakımından ayrılıyor, Leukippos bölünemeyen cisimlerin katı, o ise sadece düz yüzeyler olduğunu söylüyor[5] ve ilkine göre bölünemeyen katı cisimler sonsuz sayıdadır ama onların sonsuz şekli yoktur, ikincisine göre de aynı cisimlerin sonsuz şekli yoktur, zira ikisi de o cisimlerin bölünmez olup sonsuz sayıda olmadığını söyler. Bunların temelinde oluşum ve ayrışmaların meydana geldiği düşüncesi bulunur, Leukippos'a göre bunlar boşluk ve temasla gerçekleşir, bu bir şeyin bölünebilme şeklidir, Platon'a göreyse sadece temas vardır, zira ona göre boşluk yoktur.

---

3 Çatışma ilkesinin reddi.

4 Platon.

5 Bkz. Pl., *Tim.* 53c-55c.

T44 Simpl. *In Cael.*, p. 576.10-19:

Ancak Demokritos doğal cisimlerin niteliklerini şekilleri temel alarak açıklarken, o[6] da düz yüzeyleri temel alan fikrini savunurken Demokritos'tan hangi konuda ayrıştığını söylüyor mu? Bu soruyu hiçbir konuda ayrışmadıklarını söyleyerek kolayca cevaplamak mümkündür, zira daha önce de belirttiğim gibi Theophrastos'un aktardığına göre Demokritos soğuk ve sıcağın nedenlerini atomlara kadar götürdü, ancak bunlar duruma özgü açıklamalardır, buna karşılık hiç kuşku yok ki, diğer düşünce düz yüzeyi atom olarak tanımlanan cisimlerden daha basit bir şey olarak görerek bundan ayrılmakta, demiurjik simetrileri ve analojileri şekiller içinde görüp yeryüzüyle ilgili farklı bir değerlendirme yapmaktadır.[7]

T45 Arist. *An.* 1.4 409a10-15:

Birinin monaslardan veya küçük parçacıklardan söz etmesinin bir öneminin olmadığı görülüyor. Zira biri Demokritos'un küçük kürelerini az miktardaki noktalara dönüştürürse, noktanın bir parçası süreklilik halinde harekete neden olurken, diğeri harekete geçirilir. Nitekim aradaki farkın nedeni gerçekleştiğini söylediğimiz büyüklük ve küçüklük değil miktardır.

T46 Arist. *An.* 1.5 409a31-b4:

Bir yandan bir ince cisim türü olduğunu savunan insanlarla aynı şeyi söylüyorlar, öte yandan Demokritos'un iddia ettiği gibi onun ruh tarafından hareket ettirildiğini düşünüyorlar, onların düşüncesinde saçma olan budur. Ruh tüm algılayan bedene yayılmış haldeyse ve ruh da bir cisimse, aynı yerde iki cisim bulunmuş olur. Bunun bir sayı olduğunu söyleyenlere gelince [...]

---

6 Aphrodisiaslı İskender.

7 Bkz. Pl., *Tim.* 55d-2.

T47 Theophr. *Sens.* 60-61:

[60] Demokritos ve Platon bu konuyu[8] çok kapsamlı bir şekilde ele almıştır, nitekim her durum için bir tanım yaparlar, sadece ikincisi doğalarının algılanabilir gerçekliğini de tanımlarken Demokritos hepsini duyumsamanın etkileri olarak görür. [...] Demokritos tüm fenomenler hakkında aynı şekilde konuşmaz, aksine bazılarını büyüklüklerine, bazılarını şekillerine, bazılarını ise düzen ve konumlarına göre tanımlar. Buna karşılık Platon onların hepsini etki ve duyumsama açısından ele alır. Dolayısıyla her biri onun varsayımıyla çelişiyor görünür. [61] Fenomenleri duyumsama etkileri olarak gören biri onların kendi doğalarındaki hallerini gerçek halleri olarak tanımlar, buna karşılık onların gerçek hallerini tözlerine göre değerlendiren biri duyumsama etkileriyle ilişkili olarak açıklama yapmış olur. [...]

Demokritos'un Teorisiyle İlgili Genel Eleştiriler (T48-T57)

T48 Arist. *GC* 1.2 316a5-14:

Üzerinde uzlaşılan olguları görme yeteneğinin azalmasının nedeni deneyim yokluğudur. Bu yüzden doğa fenomenlerinin içinde daha fazla yaşayanlar bu tür ilkeleri birbirleriyle daha kesin bir şekilde ilişkilendirilebilecek şekilde daha iyi ortaya koyabiliyor. Öne sürülen argümanların çokluğundan ötürü meydana gelen olayı gözlemleyemeyenler ise sadece birkaç olguya bakıp çarçabuk açıklama yapıyor. Biri nesneleri doğa gözlemiyle inceleyenlerin diyalektik yoluyla ele alanlardan ne kadar farklı olduğuna bakarak da bunu anlayabilir. Bölünmez büyüklüklerin varlığı sorunuyla ilgili kimileri bir üçgen çeşitliliğinin olduğundan bahsederken, Demokritos doğaya dayanan daha uygun argümanlarla ikna olmuş görünüyor.

8 Algılanabilir nesnelerin doğası.

T49 Arist. *Metaph.* Z13 1039a7-11:

[...] töz tekse, temel tözlerin bir araya gelmesinden oluşmayacak ve bu Demokritos'un doğru bir şekilde öne sürdüğü argümana uygun olacaktır. Zira onun dediğine göre ikiden birin, birden de ikinin oluşması imkânsızdır, zira o tözleri bölünmez büyüklükler olarak kabul ediyor.

T50 Arist. *PA* 1.1 640b29-35:

Her bir canlının ve onların her bir parçasının bir şekli ve rengi varsa, Demokritos <insanı tanımlarken> doğru konuşmuş olur. Zira onun bu şekilde düşündüğü görülüyor, en azından dediğine göre herkes insanın ne tür bir şey olduğunun şeklinden anlamaktadır, [= **D12**] bunun dayanağı olan düşünce ise insanın şekli ve rengiyle bilinebilen bir şey olmasıdır. Bir cesedin bile belli bir şekli vardır, bununla birlikte artık o bir insan değildir.

T51 Theophr. *Sens.* 82:

[...] Kokuyla ilgili olarak kokuya neden olan ağır cisimlerden hafif bir akıntı geldiği dışında bir tanım yapmayı reddediyor. Kokunun kendi doğasının ve bıraktığı etkinin nasıl bir şey olduğu konusunda herhangi bir açıklama yapmıyor, oysa bu belki de bu konuyla ilgili en önemli husustur. Demokritos bunun gibi birçok konuyu açıklamadan bırakıyor.

T52 Arist. *Phys.* 8.1 252a32-b5:

Genel olarak bir şeyin "her zaman" var olmasının veya şu ya da bu şekilde meydana gelmesinin yeterli bir ilke olduğunu düşünmek doğru bir varsayım değildir. Ancak Demokritos daha önce de aynı şekilde olduğunu söylediğinde olan budur, doğayla ilgili nedenleri buna indirgemiş oluyor. Bununla birlikte bir "her zaman" ilkesini aramanın gerekli olduğunu düşünmüyor, böylece sadece belli durumlar için doğru konuşmuş, bu ilkeyi her şeye

uyguladığında ise yanlış bir şey yapmış oluyor. Zira bir üçgen "her zaman" iki dik açıya eşit bir açıya sahiptir, ancak her koşulda bu "her zaman" ilkesinin farklı bir nedeni vardır, buna karşılık "her zaman" var oldukları için ilkelerin farklı bir nedeni yoktur.

T53 Arist. *GA* 2.6 742b17-21:

<Canlıların oluşumunun ve gelişiminin> her daim bu şekilde olduğunu söyleyenler ve Abderalı Demokritos gibi bu ilkenin canlılar için geçerli olduğunu düşünenler doğru konuşmuyor ve nedenin zorunluluğunu açıklamıyor, zira bir "her zaman" ve sonsuz bir temel ilke yoktur. [...]

T54 Arist. *PA* 1.1 642a24-28:

Bizden öncekilerin <nihai neden ile ilgili olarak> aynı noktaya varmamasının nedeni, <onların açıklamalarında> var olanın niteliği ve tözün tanımının olmamasıdır. Bu meseleyle ilk ilgilenen kişi Demokritos'tu, bunu doğa çalışması için gerekli gördüğünden değil, konu buraya getirdiği ve bu kaçınılmaz olduğundan yapmıştır. [...]

T55 Arist. *Resp.* 4 471b30-472a3, 472a16-18:

Demokritos'un söylediğine göre nefes alıp veren varlıkların canlılığı solunumdan gelir, ruhun bedenden atılmasını engelleyen şeyin bu olduğunu iddia eder. Ancak doğanın bunu yapmasının nedenine dair hiçbir şey söylemez. Nitekim genellikle neden konusuna diğer doğa filozoflarından daha fazla eğilmez. [...] [472a16-18] Ancak <yaşayan> her şeyin bir gün kaçınılmaz bir şekilde ölecek olmasının nedeni şansla değil, yaşlanma veya şiddetli bir şekilde doğaya aykırı davranma gibi tümüyle doğayla ilgilidir, o[9] buna açıkça dikkat çekmemiştir. [...]

T56 Arist. *GA* 5.8 789b2-8 et 12-15:

Demokritos nihai nedenle ilgili konuşmayı ihmal etmiş ve doğanın tüm yaratma süreçlerini zorunluluk nedeni-

9 Demokritos.

ne indirgemiştir, kuşkusuz bunlar zorunluluktan meydana gelmektedir, ancak onlar da nihai neden ve her durumda daha iyi olan için vardır. Dolayısıyla bu şekilde hiçbir şeyin onları[10] büyümekten ve düşmekten alıkoyamaması maddi nedenlerden değil, nihai nedenden ötürüdür: Maddi nedenler hareket, araçlar ve maddenin kendisi gibi nedenlerdir [...] Ancak onun bahsettiği zorunlu neden anlayışı, birisinin hastadaki ödemden sıvı çıkarılmasının nedeninin iyileştirme değil, sadece neşter olduğunu söylemesi gibidir, oysa neşterin yaptığı sadece kesmektir.

T57 Simpl. *In Phys.*, p. 327.23-26:

<Empedokles gibi> Demokritos da "her tür biçimden oluşan girdap bütünden ayrılmıştır" derken onun (nasıl veya hangi nedenle oluştuğunu söylemeden) kendiliğinden ve şans eseri oluştuğunu düşünüyor.[11]

Atomcu İlke ve Doktrine Dönük Eleştiriler (T58-T94)

T58 Arist. *GC* 1.8 325b33-326a24, 326a24-326b2, 326b2-6, 326b5-27:

Bölünmez katı cisimlerle ilgili olarak onların sonuçlarıyla ilgili daha ayrıntılı bir açıklamayı bir süre bekletip şimdi biraz konu dışına çıkalım. Bölünmez cisimlerin her birinin hem etkilenmez nitelikte olduğunu (zira boşluğun olmaması durumunda onlara etkide bulunmak imkânsızdır |326a1|) hem de herhangi bir etkiye neden olmadığını söylemek kaçınılmazdır, zira böyle bir cisim soğuk veya sert olamaz. Yine sıcağı sadece yuvarlak şekline atfetmek de oldukça tuhaftır. Zira soğuğu da başka bir şekle atfetmek gerekir. Bunların, yani sıcak ile soğuğun o şekillere ait olduğunu, buna karşılık ağırlık ve

10 Dişleri.

11 "Onu kendiliğinden ve şans eseri oluşmuş bir şey olarak tasvir ediyor."

hafifliğin, sertlik ve yumuşaklığın onlara ait olmadığını söylemek de oldukça tuhaftır. Aslında Demokritos bölünmez cisimlerin her birinin en azından fazlalığından ötürü daha ağır olduğunu, bu yüzden onun aynı zamanda daha sıcak olmasının da açık bir gerçek olduğunu belirtir. Ancak böyle olmakla birlikte birbirlerinden etkilenmemeleri, örneğin hafif soğuğun aşırı sıcaktan etkilenmemesi imkânsızdır. Öte yandan sert diye bir şey varsa, yumuşak diye bir şey de vardır ve yumuşağa belli bir etkiden ötürü yumuşak denir, zira yumuşak esneyebilendir. Ancak şekil dışında onlara ait hiçbir niteliğin olmaması da oldukça tuhaftır, dahası onlara ait başka nitelikler yok, her birinin sadece bir niteliği varsa, dolayısıyla biri sert ve diğeri sıcaksa, bu durumda doğaları bir olmaz. Buna karşılık sadece bir bölünmez cisme özgü farklı etkiler olması da imkânsızdır. Zira bölünmez olduğu için aynı yerde etkileri olacaktır, dolayısıyla etkilendiğinde soğursa, o yerde başka bir eylem ve etki olacak mı? Diğer etkiler için de aynı durum geçerlidir. Zira aynı husus bölünmez cisimlerin katı veya yüzey olduğunu söyleyenlere de uyar.[12] Zira kendilerinde boşluk olmadığından bölünmez cisimler daha seyreltilemez ve daha yoğunlaştırılamaz. |326a24| Küçük şeyler bölünmezken, büyük şeylerin bölünmez olmaması da oldukça tuhaftır. Zira akla yatkın olan, büyük cisimlerin küçük cisimlerden daha fazla parçaya bölünmesidir, nitekim büyük oldukları için daha kolay dağılıyor ve birçok parçaya bölünüyor olmaları gerekir. Peki, neden bölünmezlik niteliği büyük cisimlerden ziyade küçük cisimlere özgüdür? Yine bütün bu katı cisimlerin tek bir doğası mı var veya birbirlerinden farklı değiller mi, bazısı alevli, bazıları bir toprak yığını halinde değil mi? Hepsinin bir doğası varsa, onları birbirinden ayıran nedir? Neden

12 Karş. Pl., *Tim.* 53c-55d.

birbirleriyle temas ettiklerinde, suyun suyla temasında olduğu gibi birbirlerine karışıp birleşmiyorlar? Oysa bu <su örneği> diğerinden farklı değildir. Farklılarsa türleri nedir? Şurası açık ki, şekillerden ziyade olan bitenin ilkelerinden ve nedenlerinden bahsedilmeli. Dahası, bu cisimlerin doğalarında farklılık varsa, [326b1] birbirleriyle temas ettiklerinde hem birbirlerini etkilemeli hem de birbirlerinden etkilenmeleri gerekir. [326b2-6] Yine, onları harekete geçiren nedir? Kendilerinden farklı bir şeyse, o halde etkiye maruz kalabiliyorlar demektir, her biri kendini harekete geçiriyorsa ya bölünebilir (bir kısmı harekete geçince diğer kısmı da harekete katılır) ya da aynı durumda zıt niteliklere sahip olacak, özü de sadece sayı değil, imkân bakımından da tek olacaktır. [326b5-27] Bu yüzden etkilerin geçitler aracılığıyla gerçekleşen hareket tarafından üretildiğini söyleyenlere göre bu olay geçitler dolduğunda gerçekleşiyorsa, bu durumda geçitler gereksizdir. Çünkü bütün bu şekilde etkileniyorsa, geçitlere sahip olmadığında, buna karşılık kendisi daimi olduğunda da aynı şekilde etkilenmesi gerekir. Ayrıca görmenin, onların iddia ettiği şekliyle gerçekleşmesi mümkün müdür? Zira şeffaf cisimler aracılığıyla temas noktalarından nüfuz etmesi mümkün değildir, her biri doluysa geçitlerden de geçemez. Bu durumda geçitleri olmayan bir şeyden farkı ne olacak? Zira bütün aynı şekilde doludur. Ancak bu <geçitler> boşsa, kendilerinde cisimler içermeleri kaçınılmaz olur, bu durumda aynı sonuç yine kendini gösterecektir. Herhangi bir cismi bünyelerine alamayacak kadar küçüklerse, küçük bir boşluğun var olduğunu düşünmek saçma olur, dahası büyük bir boşluk da boyutu ne olursa olsun var olamaz veya boşluk zaten cismin bulunduğu yerin dışındaki bir şeydir, dolayısıyla her cismin kendi hacmine eşdeğerde bir boşluk olacağı açıktır. Genel olarak geçitlerden

bahsetmek gereksizdir. Bir şey temas yoluyla etkide bulunmuyorsa, bu durumda geçitler yoluyla nüfuz etme olayının gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. Ancak etkide bulunma eylemi temas yoluyla gerçekleşiyorsa, bu durumda geçitler olmasa bile, bazı şeyler üzerinde etkide bulunulmuş olacak ve diğer şeyler de birbirlerine bu şekilde davranmalarını sağlayan bir doğaya sahiplerse bu eylemde bulunacaktır. Dolayısıyla tüm bu muhakemelerden anlaşılan o ki, bazılarının var olduğunu düşündüğü geçitlerden bu şekilde bahsetmek ya yanlış ya da yararsızdır. Cisimler her yerde bölünmez olduğundan geçitlerden bahsetmek saçmadır, zira bölünmez oldukları sürece ayrı parçalara bölünmezler.

T59 Arist. *Cael.* 3.4 303a3-5 et a17-b8:

[303a3] Leukippos ile Abderalı Demokritos gibi bazı kişilerin söyledikleri de akla yatkın değildir. [303a17] Öncelikle ilkelerin sınırlı olduğunu varsaymamakla onlar da hata yapıyor, <bu olmasaydı> yine de doğru bir şekilde aynı şeyleri söylemeleri mümkündü. Dahası, şekil farklılıkları sonsuz sayıda değilse, elementlerin de sonsuz sayıda olmayacağı açıktır. Buna ek olarak bölünmez cisimlerin varlığını kabul edenler kaçınılmaz olarak matematiksel bilgilerle çatışmaya girecek ve daha önce zaman ve hareketle ilgili çalışmalarımızda ele aldığımız,[13] yaygın bir şekilde kabul edilen görüşleri ve duyumsamayla ilgili olguları ortadan kaldıracaktır. Aynı zamanda birbirleriyle çelişmeleri de kaçınılmazdır. Zira elementler bölünmez nitelikteyse, hava, toprak ve suyun genişlik ve küçüklük bakımından farklılık içermesi imkânsızdır. Çünkü birbirlerinden doğmaları mümkün olmaz, nitekim her daim en büyük cisimler ayrılırken eksilecektir, oysa buna dayanarak su, hava ve toprağın birbirinden doğduğunu söylüyorlar. Dahası, bu yaklaşımla uyumlu bir

13 Karş. Aristoteles, *Phys.* 6.1-2

şekilde, elementlerin de sonsuz sayıda olmadığı görülür, zira cisimler şekillerinden ötürü birbirinden ayrılır ve tüm şekiller piramitlerden, düz çizgi şekli düz piramitlerden ve küre sekiz parçadan meydana gelir. [...] Ayrıca elementlerin her birinin kendi niteliğine özgü bir hareketi varsa ve basit bir cismin hareketi de basitse, basit hareketler sonsuz sayıda değilse, [303b5] zira ikiden fazla yer değiştirme hareketi yoksa ve yerler sonsuz sayıda değilse, bu muhakemeye dayanarak elementler de sonsuz sayıda olamaz.

T60 Simpl. *In Cat.*, pp. 216.31-217.5:

Biri Demokritos ile Epikuros aleyhindeki bu davayı şöyle savunuyor: O halde neden atomlardaki şekil, ağırlık, yoğunluk, maddesellik, sınırlar, büyüklük, hareket gibi farklılıkları kabul etmelerine rağmen, onların renge, tatlılığa, yaşama sahip olmadığını, bu türden diğer niteliklerin daha önceden var olmadığını iddia ediyorlar? Dışsal unsurlarla ilgili söylediklerini paylaştıkları ortak düşünceler olarak kabul edersek, aynı şeylere aynı şeyleri atfetmemeleri oldukça gariptir ve daha da garibi yaşam, idrak, doğa, akış ve bu türden diğer şeyler gibi en temel güç kaynaklarının sonradan doğduğunu varsaymalarıdır. Benzer şekilde bu nitelikleri bir yığın olarak üretmeleri imkânsızdır. Nitekim Demokritos'a göre gelenekten ötürü renk vardır, diğer şeyler için de aynı durum geçerlidir, gerçekte olansa sadece atomlar ve boşluktur.

T61 Arist. *Phys.* 4.1 208b25-27:

Boşluğun varlığını kabul edenler onun bir yer olduğunu söylüyorlar, zira boşluk cisimden yoksun bir yermiş.

T62 Arist. *Cael.* 4.2 309b24-28:

Boşluğun kendisi bir tür yer değilken, boşluğu da bir yer gibi kabul etmek saçmadır. Boşluğun da hareket etmesi koşuluyla, kendisinden ve kendisine doğru hareketi

mümkün kılan bir yer olması gerekir. Peki, bu düşüncelerin arka planındaki hareketin nedeni nedir? Açıkça görülüyor ki, bu boşluk değildir. Nitekim hareket ettirilen tek şey o değildir, katı cisim de hareket ettiriliyor.

T63 Arist. *Metaph.* Λ6 1071b31-34:

Bu, Leukippos ve Platon gibi bazılarının etkinliğin daimi olduğunu söylemesinin nedenidir. Zira onların söylediğine göre hareket daimidir. Ancak bu hareketin hangi nedenle ve hangi unsurlardan ötürü olduğunu, şu veya bu şekilde olmasının nedenini açıklamıyorlar.

T64 Alex. (?) *In Metaph.*, p. 36.21-27:

Onların[14] dediğine göre atomlar birbirine vurarak ve çarparak hareket eder, ancak doğası gereği var olan nesnelerin hareket ilkesinin nereden kaynaklandığını söylemiyorlar. Nitekim iki şeyin birbirine vurmasına bağlı hareket zorlamayla gerçekleşmiş olan, doğaya aykırı bir harekettir ve zorlamayla gerçekleşmiş hareket doğaya göre daha sonra gerçekleşmiş olması gereken harekettir.[15] Dahası, atomlardaki ağırlığın nereden geldiğini söylemiyorlar. Atomlardaki parçasızlık düşüncesini dile getiriyor, onların parçalarında ağırlık olmadığını kabul etmiş oluyorlar. Ancak ağırlık ağırlığı olmayan şeylerin birleşiminden nasıl oluşabilir?

T65 Arist. *Cael.* 1.7 275b29-276a12:

Bütün[16] daimi değilse, Demokritos ile Leukippos'un dediği gibi boşluk tarafından dağıtılıyorsa, her şeyin hareketinin bir olması kaçınılmazdır. Zira şurası kesin ki, onlar şekillere göre birbirlerinden ayrılmışlardır, ancak

14 Leukippos ile Demokritos'un.

15 İki şey birbirine vuruyorsa, onları buna zorlayan başka öncül bir hareket olmalıdır. Burada Leukippos ile Demokritos'un bu öncül hareketten söz etmedikleri söyleniyor.

16 Yani "evren".

her biri kendi başına bir altınmış gibi doğalarının tek olduğunu da söylüyorlar. Ancak dediğimiz gibi bunların hareketinin aynı olması kaçınılmazdır. Zira bir toprak parçası nereye doğru hareket ediyorsa, tüm toprak da oraya doğru hareket eder, tüm ateş ve bir kıvılcım da aynı yere doğru hareket eder. Dolayısıyla hepsinin bir ağırlığı varsa, cisimlerin hiçbiri saf ve basit şekilde hafif olmayacaktır. Yine, cisimler ağır veya hafifse, bütünün bir sınırı ve ortası olacaktır. Ancak bütün sonsuzsa, bunun olması imkânsızdır. Genel olarak bir ortası veya bir uç sınırı, yukarısı ve aşağısı olmayan bir yerde cisimlerin yer değiştireceği bir yer de olmayacak ve bu yoksa, hareket de olmayacaktır. Zira hareketin ya doğaya uygun ya da doğaya aykırı olması kaçınılmazdır, bunu belirleyen ise cisimlerin yerleri ve onlara ait olmayan yerlerdir.

T66 Arist. *Phys.* 4.8 214b28-33 et a19-22:

Sorun iyi incelenirse, bazılarının söylediği gibi boşluğun hareketin var olmasından ötürü zorunlu olması durumunun tam tersi geçerlidir, yani boşluk varsa, tek bir şeyin bile hareket etmesi mümkün değildir. Nitekim benzerlikten ötürü yeryüzünün hareketsiz olduğunu söyleyenlerin durumunda olduğu gibi boşlukta da hareketsiz olmak kaçınılmazdır. Zira az ya da çok hareketin olacağı hiçbir yer olmaz. [...] Dahası, <bu durumda> kimse hareket halindeki bir şeyin niçin bir yerde duracağını söyleyemezdi. Niçin orada değil de burada? Dolayısıyla nesnenin ya hareketsiz olması ya da daha güçlü bir şey kendisini durdurana dek hareketinin sonsuz olması kaçınılmazdır.

T67 Simpl. *In Phys.*, p. 533.14-19:

Bu Eudemos'un *Fizik* adlı eserinin üçüncü kitabında burada söylenen sözün bir devamı olarak ve genellikle kabul edilen konumla ilgili nedenlerin her birini reddederek şunu söylemesinin nedenidir: "O halde o ha-

reket nedeni mi olacak? Aksi halde bu mümkün değil Demokritos. Zira o hareketi sağlar ve belli bir güce sahiptir." Nitekim Demokritos boşluğun da bir yer olduğunu, gerçekte kendi doğasıyla var olup güçten yoksun ve etkisiz olması gerektiğini söyledi.

T68 Arist. *Cael.* 3.2 300b 8-11 et 14-16:

Bu yüzden ilk cisimlerin boşlukta ve sonsuzlukta sürekli hareket halinde olduğunu söyleyen Leukippos ile Demokritos'un bunun nasıl bir hareket olduğunu ve onların doğal hareketinin ne olduğunu açıklaması gerekir. [...] |300b14| Doğaya uygun bir ilk hareket ettirici yoksa sonsuza dek hareket edecekler, oysa o gerçekte her daim hareketi sağlayan daha önceki bir güçle hareket eden bir şeydir.

T69 Arist. *Cael.* 3.2 301a6-13:

Sonsuz olanın düzensiz bir hareketinin olması oldukça saçma ve imkânsızdır. Nesnelerin doğası öyle bir şeydir, en fazla şeye ve zamanın çoğuna sahiptir. Oysa <sonsuzda sonsuz sayıda cisim olduğunu söyleyen> bu kişilere göre olan bunun tam tersidir, yani doğayla uyumlu bir düzensizlik vardır, bu düzen ve düzenli dünya doğaya aykırıdır. Doğayla uyumlu olan şeylerin hiçbiri şans eseri gerçekleşmez. Bu konuyu en azından Anaksagoras'ın oldukça iyi anladığı görülüyor: Zira o dünyanın oluşumunu hareketsiz şeylerden başlatıyor.

T70 Arist. *Cael.* 4.2 309a11-18, 4.2 309a27-32, 309b17-18:

Bunlar bu şekilde konuşuyor, ancak nesneleri bu şekilde tanımlayanlara şunu da eklemek gerekir: Daha hafif olan sadece daha çok boşluk barındırmaz, aynı zamanda daha az katı parça taşır, zira bu oranlamayı aşacak olursa, artık daha hafif olmayacaktır. Ateşin en hafif şey olduğunu söylemelerinin nedeni de budur, nitekim en fazla boşluğu o taşır. Ancak buradan şu sonuç çıkacak:

çok miktarda altın daha çok katı parçaya sahip değilse, küçük bir ateşten daha fazla boşluğa sahip olduğundan ondan daha hafif olacaktır. Birisinin söylemesi gereken şey işte budur. |4.2 309a27-32| [...] Ateşin hafifliği konusunda onun çok boşluk taşıdığını bir neden olarak gösterenlerin neredeyse aynı çelişkiye düşmesi kaçınılmazdı, zira öteki nesnelerden daha az katı parça ve daha çok boşluk taşıyacaktır, bununla birlikte az miktarda toprak katı parçaları aşacak nitelikte katı parçaları olan, dolu bir ateş miktarında olacaktır. [...] |309b17-18| Boşluğun kendisi yokken, <ateşin> boşluktan ötürü yukarı doğru hareket etmesi oldukça tuhaftır.

T71 Theophr. *Sens.* 68:

Her şeyden önce hepsinin[17] nedenlerini aynı şekilde açıklamaması, ağır, hafif, yumuşak ve sert şeyleri genişlik, küçüklük, esneklik ve yoğunlukla, buna karşılık sıcak, soğuk ve diğer şeyleri şekiller aracılığıyla açıklaması saçma görünüyor. Yine, ağır, hafif, sert ve yumuşak doğaları kendinde var olan şeyler olarak (zira genişlik, küçüklük, yoğunluk ve esneklik başka bir şeye göre var olan nitelikler değildir), buna karşılık sıcak, soğuk ve diğer şeyleri defalarca tadın küre şeklinde olduğunu söylese de duyumsamayla ilişkili görmesi saçmadır. [...]

T72 Arist. *GC* 1.9 327a14-26:

Genel olarak bunun[18] bu şekilde, yani cisimlerin parçalanmasıyla olması saçmadır. Bu varsayım, değiştirme <fikrini> ortadan kaldırır, ancak aynı cismin, daimi olsa bile, bazen sıvı, bazen katı kalde olduğunu, bu etkinin dağılma ve yeniden bir araya gelme durumundan, Demokritos'un dediği gibi "dönüş" ve "temas"tan ötü-

17 Tüm algılanabilir olayların.

18 Bir şeyi etkilemek ve bir şeyden etkilenmek.

rü gerçekleşmediğini görüyoruz. Zira sıvı halden katı hale dönüşüm için, bir neden olarak nesnenin doğasında bir yapı veya yer değişimi meydana gelmez, şu an kendi içinde sert ve katı olan cisimler kütlesi bölünmez durumdadır, buna karşılık tümüyle sıvı halinde olması gibi bazen sert ve katı olur. Dahası, onda bir artış ve azalma olması da mümkün değildir, zira kendisine bir ekleme olacaksa, bütündeki bir değişimin aksine ya bir şeyin kendisine katılmasıyla ya da cismin kendisindeki bir değişimle olacak, kendisindeki hiçbir parça büyümeyecektir.

T73 Arist. *Phys.* 4.10 218b3-5:

Yine çok sayıda gökyüzü olsaydı, aynı şekilde her birinin hareketi bir zaman olur, böylece aynı anda birçok zaman olurdu.

T74 Simpl. *In Phys.*, p. 701.30-32:

"Çok sayıda gökyüzü olsaydı," diyor, yani Demokritos ve takipçilerinin varsaydığı gibi <çok sayıda> dünya <olsaydı> [...]

T75 Arist. *Meteor.* 2.3 356b9-15:

Demokritos'un söylediği gibi deniz seviyesinin alçaldığını ve sonunda tümüyle ortadan kalkacağını düşünmek Aisopos'un masallarından farklı görünmüyor. Zira onun anlattığı mite göre Kharybdis'in iki defa yutması ilkin dağları ortaya çıkarmış, sonra adaları; bir daha yuttuğunda ise <yeryüzünü> tümüyle kuraklaştıracakmış.

T76 Alex. (?) *Quaest.* 2.23, p. 73.7-11:

Mıknatıs ile demirin benzer <atomlardan> oluştuğu kabul edilebilir, ancak kehribar ile saman nasıl benzer atomlardan oluşabilir? Birisi bunun da nedeni olduğunu söylemeli, öyle ya, kehribar da birçok şeyi kendisine çeker, o halde bu şeyler <kehribarla> benzer atomlar-

dan oluşuyorsa, benzer atomlardan oluştuğu için birbirlerini çekerlerdi.

T77 Arist. *An.* 1.3 406b22-25:

Bize gelince, aynı şeyin[19] diğer şeyleri meydana getirip getirmediğini soracağız. Bunun nasıl olacağını söylemek zor veya imkânsızdır. Genel olarak ruhun hayvana bir hareketlilik verdiği görülmektedir, ancak bu hareketlilik de belli bir tercihe ve düşünceye dayalıdır.

T78 Arist. *Metaph.* Γ5 1009b9-12:

Öyleyse bunların[20] hangilerinin doğru veya yanlış olduğu belirsizdir. Çünkü bir kısmı diğerlerinden daha doğru olmamakla birlikte onlara benzemektedir. Demokritos'un söylediğine göre bunun nedeni <duyumsamalardan> hiçbirinin bizim için doğru veya kesin olmamasıdır.

T79 Arist. *Metaph.* Γ5 1009b12-17:

Genel olarak, düşünmenin bir duyumsama ve ikincisinin bir değiştirme olduğunu varsaydıkları için duyumsamaya göre beliren her şeyin kaçınılmaz olarak doğru olduğunu söylüyorlar. Empedokles, Demokritos ve diğerlerinden her biri bu gerekçelerle bu düşüncelere kapılmış durumdadır.

T80 Arist. *Sens.* 4 442a29-b3:

Demokritos ve duyumsamadan bahseden doğa filozoflarının çoğu oldukça tuhaf bir şey yapıyor: Tüm algılanabilir şeyleri dokunma nesneleri olarak düşünüyorlar. Ancak bu bir şekilde böyleyse, diğer duyumsamaların her biri bir dokunma türü olacaktır.

T81 Theophr. *Sens.* 49:

[49] Demokritos duyumsama konusuyla ilgili olarak onu zıt olanın mı yoksa benzer olanın mı ortaya çıkardığı-

19 Atomların sürekli olarak hareket halinde olmasının.

20 Duyumsamaların.

nı açıklamaz. Eğer duyumsamayı bir değiştirme olarak açıklıyorsa, onun farklı olan bir şey tarafından meydana getirildiği görülür, zira benzer olan benzer olanla değiştirilmez. Öte yandan değiştirmeyle oluşan duyumsama bir etkinin sonucuysa ve onun[21] dediği gibi özdeş olmayan şeylerin etkilenmesi mümkün değilse, aralarında benzer olmaktan kaynaklanan bir ortak nitelik olmasına rağmen, özleri itibariyle farklı oldukları için birbirlerinden farklı oldukları sürece etkin olmazlar. Bu yüzden bu konuyla ilgili iki hipotezi de doğru kabul etmek mümkündür. Sonra o iki hipotezi de sırayla ele almaya girişir. [...]

T82 Theophr. *Sens.* 69-72:

[...] [69] Genel olarak, <algılanabilir şeylerin> hepsiyle ilgili en büyük çelişki onları aynı anda duyumsamanın etkileri olarak görmek, şekillerle tanımlamak ve aynı şeyin bazılarına acı, bazılarına tatlı, başkalarına ise daha farklı geldiği düşüncesini sürdürmektir. Zira bir şeklin bir etki olması veya aynı şeyin bazılarına küre şeklinde, bazılarına ise daha farklı bir şekilde görünmesi (buna karşılık aynı şey bazılarına tatlı bazılarına acı geliyorsa, bu kaçınılmaz olur) ve şekillerin koşullarımıza göre değişmesi mümkün değildir. Kısacası, şekil kendi başına vardır, buna karşılık tatlılık ve genel olarak algılanabilir bir şey başka bir şey ve diğer şeyler nazarında vardır, onun dediği bu. Aynısının[22] aynı şeyleri algılayan herkese aynı göründüğünü varsaymak ve bunların gerçekliğini çürütmek, öncesinde farklı eğilimlere sahip kişilerde benzer etkilerin belirdiğini söyledikten sonra, tersine birisinin gerçeğe başkalarından daha fazla dokunduğu iddiasını savunmak saçmadır. [70] Nitekim daha iyi olan daha kötü olandan, sağlıklı olan hasta olandan üstün-

21 Demokritos'un.

22 Etkinin.

dür, doğaya daha uygun olan budur. Dahası, kavranabilir nesnelerin bir doğasının olmadığı doğruysa, herkese aynı görünmedikleri gerekçesiyle hayvanlar ve diğer bedenler için bir tane bile kavranabilir nesne olmaması gerekir, zira insanlar bu konularda hemfikir değildir. Aynı nedenlerden ötürü tatlı ve acı herkese aynı gelmiyorsa, en azından acı ile tatlının doğası herkese aynı görünür. Onun da buna tanıklık ettiği görülmektedir. Tatlar için belirleyici bir doğa bulunmuyorsa, bizim için acı olan bir şey nasıl başkasına tatlı ve ekşi gelebilir?

[71] Her bir şeyin gerçeğe göre oluşup meydana geldiğini, ancak küçük olanın belli bir şekilde "ortak bir anlayışa sahip olduğunu" söylediğinde düşüncesini daha açıkça ortaya koymuş oluyor. Algılanabilir şeylerin bir doğası olduğunu kabul etmemek hem yukarıdaki açıklamalardan hem de daha önce söylenen sözlerden ötürü çelişkili olurdu, nitekim bir yandan diğer şeyler gibi onların tözünün biçimini de açıklarken, öte yandan bu açıklamasına ters düşecek şekilde bir doğanın varlığını reddeder. Buna göre nedenin aynı tür olması koşuluyla bir şeyin ya bir doğası olmayacak ya da hepsinin bir doğası olacaktır. Dahası, onların temel ilke olarak belirlediği sıcak ve soğuğun bir doğasının olması akla yatkındır, onların bir doğası varsa, diğerlerinin de vardır. Bu durumda, o[23] bize göre daha az tanımlanan unsurlar olarak sert ile yumuşağın, ağır ile hafifin belli bir tözünün olduğunu, ancak sıcak ile soğuğun ve diğer algılanabilir şeylerinse tözünün olmadığını düşünür. Ağır ve hafifi büyüklüklerine göre belirlediğinde buradan kaçınılmaz olarak tüm basit cisimlerin aynı hareket dürtüsüne sahip olduğu ve bu yüzden aynı doğaya sahip olan tek bir madde türü olduğu sonucu çıkar.

23 Demokritos.

[72] Ancak bu konularda onun çok eski bir fikir olan değişim işlevini göz önünde tutarak açıklama yapan kişileri takip ettiği görülüyor, zira eskilerin tamamı, gerek şairler, gerekse bilgeler cismin yapısını göz önünde tutarak açıklama yapmıştır.

T83 Theophr. *CP* 6.17.11:

Zira Demokritos'un şekilleri [...] düzenli biçimlere sahip olduğundan kaçınılmaz olarak düzenli etkiler ve <duyumsamalar> doğurur.

T84 Theophr. *Sens.* 51-55:

[...] [51] Her şeyden önce <görmeyi sağlayan> etkinin havada oluşması saçma bir iddiadır. Zira yoğunlaşan bir cisim parçalara bölünmemiş halde olup belli bir kalınlığı vardır, onun da[24] benzerlik kurarak kanıtladığı gibi bir etki balmumundan bir kalıp oluşturmak gibidir. Bu etkinin bir dereceye kadar daha da yoğun olan suda gerçekleştirilmesi daha akla yatkındır, ancak bu durumda görme daha belirgin olması gerekirken, daha bulanık olur. Genel olarak, biçimler konusunu tartışırken, biçimin akışından bahsediyor diyelim, etkinin oluşumunu ortaya koyması için neye gereksinim duyuyor? Görüntüler onda[25] yansır.

[52] Ancak bu gerçekten oluyorsa ve hava balmumu gibi şekil alıp bastırılıyor ve yoğunlaştırılıyorsa, nasıl ve ne şekilde bir yansıma ortaya çıkabiliyor? Zira şurası açık ki, diğer durumlarda olduğu gibi bunda da etki görülen nesneyi yüze döndürecek. Bu böyle olacağı için etki geriye döndürülmeden bir yansımanın tersine üretilmesi mümkün değildir. Bunun hangi organla ve ne şekilde gerçekleşeceği kanıtlanmalıdır, zira görmenin başka bir şekilde gerçekleşmesi mümkün değildir. Ay-

24 Demokritos'un da.

25 Muhtemelen "gözde".

rıca aynı yerde birçok nesne görüldüğünde aynı havadaki etkilerin çokluğuna nasıl bir yer ayrılacak?[26] Yine birbirini görme nasıl gerçekleşecek? Kaçınılmaz olarak etkiler birbiriyle çarpışacak, her birinin kendi kaynağının niteliğine göre bir örtüsü olacak. Bu konu açıklığa kavuşturulmadan bırakılmıştır.

[53] Ayrıca hangi nedenden ötürü kimse kendisini görmüyor? Öyle ya, insanın yanındaki kişinin gözlerinde olduğu gibi kendi gözlerinde de etkilerin yansıması gerekirdi, özellikle de onunla yüz yüze geldiğinde yankıda olan burada da olmalıydı. Nitekim o[27] sesin onu çıkarana geri yansıtıldığını söyler.

Genel olarak bakıldığında havadaki etki saçmadır. Onun söylediğinden kaçınılmaz olarak şu sonuç çıkar: Tüm cisimler etkiye maruz kalır ve birçok şey birbirine geçer, böyle bir durumda bir şeyin başka bir şeyin görünmesini engellemesi gerekirdi, ancak bu da akla yatkın değildir. Dahası, etkinin görünmeyen şeylerde de söz konusu olduğu doğruysa, bu durumda cisimler yakında olmadığında bile, gece değilse, en azından gün boyunca görmenin gerçekleşmesi gerekirdi. Bununla birlikte etkilerin hava daha serin olana dek geceleyin de sürmesi akla daha az yatkın değildir.

[54] Oysa muhtemelen ışık gibi yansımaya da neden olan Güneş'tir, yansımayı bir şekilde görüş alanına getirir, o bu iddiasıyla Güneş'in havayı iterek yoğunlaştırdığını ve ona şekil verdiğini düşünüyor, oysa bu saçmadır. Zira Güneş'in doğasında <yoğunlaştırmadan ziyade> seyrekleştirme niteliği bulunur.

Ayrıca duyumsamayı sadece gözlerle sınırlı tutmayıp tüm bedenle ilişkilendirmek de saçmadır. Onun dediğine göre gözün boşluk ve nem içermesinin nede-

26 "Nasıl bir açıklama getirilecek?"

27 Demokritos.

ni bu olmalıymış, bu sayede etkiye daha fazla maruz kalıp <gördüğünü> vücudun diğer kısımlarına aktarıyormuş.

Benzer şekilde beliren şeylerin yansıtılamayacağı gerekçesiyle, aynı türdeki şeylerin daha iyi görülmesi ve yansımanın farklı renklerin etkileriyle meydana gelmesi de saçma bir iddiadır. Büyüklüklerin ve mesafelerin ortaya çıkma şekline gelince, bu konuda da açıklama yapmaya girişmiş ama başarılı olamamıştır.

|55| Bu şekilde, görmeyle ilgili özgün iddialarda bulunurken çok daha fazla soruyu yanıtlanmadan bırakmış oluyor.

T85 Arist. *An.* 2.7 419a15-21:

Onun[28] düşüncesine göre arası boş olsaydı, biri gökyüzünde bir karınca olduğunda onu bile görürdü, Demokritos bunu söylemekle doğru konuşmuş olmuyor, zira bu imkânsızdır. Duyu organına bir şekilde etkide bulunulduğunda görme gerçekleşir. Görme durumunun rengin kendisinin görünmesinden ötürü gerçekleşmesi imkânsızdır, bir aracının olması gerekir. Ancak bu aracı boşluksa, bu durumda kişi görme yetisinden öyle uzaklaşacak ki, hiçbir şey görmeyecektir.

T86 Theophr. *Sens.* 79-82:

[...] |79| Öncelikle <renkleri açıklarken> ilkelerin çokluğunu kabul edip anlaşılması zor bir sonuç ortaya koyuyor, zira başkaları tek basit renkler onlar olduğu için sadece beyaz ile siyahtan <bahsediyor>. Sonra tüm beyaz şeyler için tek bir şekil olduğunu kabul etmeyip sert olanların başka, kırılabilir olanlarınsa başka şekli olduğunu söylüyor. Ancak dokunmada farklı olan şeyler için farklı bir neden olması mümkün değildir ve <kökeni farklı olan iki beyaz şey arasındaki> farkı

28 Demokritos'un

belirleyen neden biçim değil konumdur, zira hiçbir şey küre şeklindeki cisimleri ve genel olarak tüm cisimleri gölgeye neden olmaktan alıkoyamaz. Kanıtı da şudur: Siyah görünen yumuşak cisimlere bakarak görüşünü destekler, zira bu cisimlerin bir dereceye kadar siyaha benzemesinin nedeni yapısı ve düzenidir, görünüşünü buradan alır. Beyaz görünen sert cisimlerde ise durum bunun tersidir. Zira bunlar geniş elementlerden oluşur ve kenarları yuvarlak değil çıkıntılıdır, bu şekillerin biçimleri karışıktır, duvar önünde bir bayır ve nesneler gibi.[29] Bu yapıdaki bir şey gölge oluşturmaz ve parlak bir ışıltıyla uyumsuz değildir.

[80] Ayrıca bir gölge oluşturabilecek şekilde konumlanabiliyorlarsa, bazı şeylerin beyaz renginin siyaha döndüğünü nasıl ve neye dayanarak söyleyebiliyor? Onun genel olarak, beyazdan ziyade yarı saydam ve parlak şeylerin doğasından bahsettiği görülüyor, zira şeffaflık yarı saydam bir şeye özgüdür ve onun durumunda geçitlerden akış yoktur, yarı saydamlıkta ne kadar çok beyazlık söz konusu? Dahası, siyah şeylerde akışa izin veren geçitler yokken, beyaz şeylerdeki geçitlerin düz olduğunu söylemek, onların doğasının <görme organına> nüfuz ettiğini kabul etmek anlamına gelir. Ancak o bir kişinin akıştan ve gözdeki yansımadan ötürü gördüğünü söyler. Ancak durum böyleyse, nesnelerin geçişten ziyade birbirleriyle karşılaşmalarına neden olacak şekilde geçitlerin düzenlenmesini sağlayan belirleyici farklılık nedir? Akışın bir şekilde boşluktan kaynaklandığını varsaymak kolay değildir, dolayısıyla bunun nedeninin de aynı kaldığı söylenemez. Ona göre beyaz ışıktan veya başka bir şeyden kaynaklanmaktadır, havadaki yoğunluğu siyah görüntüsünün nedeni olarak yorumlamasının nedeni de budur.

29 Metnin bu kısmının anlamı belirsizdir.

[81] Onun siyahı açıklama şeklini kavramak kolay değildir. Zira bir gölge siyah olmakla birlikte beyazın üzerine konmuş bir şeydir, bu da beyazın doğası gereği ilk <siyahtan önce> olduğunun göstergesidir. Ancak aynı zamanda sadece bir gölgenin oluşumunu değil, göz rahatsızlığı kadar <göze> nüfuz eden akışın ve havanın yoğunluğunu da neden olarak gösterir. Ancak bunun şeffaf olmadığı için mi, yoksa siyah olduğu için mi olduğunu ve başka bir şekilde olup olamayacağını ve olursa nasıl olacağını açıkça ortaya koymaz. [82] Ayrıca yeşile çalan sarıya bir şekil atfetmeyip, onu sadece katı ve boşluk olarak tanımlaması saçmadır. Zira bunlar her şeyde ortak olarak bulunan unsurlardır ve herhangi bir şekilden oluşabilirler, dolayısıyla diğer durumlarda olduğu gibi <yeşile çalan sarı için de> belirleyici bir nitelikten söz etmek gerekir. Dahası, siyahın beyazın zıddı olması gibi bu renk de kırmızının zıddıysa, şekli de zıttır, ancak böyle bir zıtlık yoksa, onun[30] ilkeleri zıt unsurlar olarak görmemesi kimseyi şaşırtmamalı, zira bu hususun her şey için geçerli olduğu görülmektedir. Ancak hepsinden önce hangilerinin basit renkler olduğunu ve hangi nedenle bazılarının bileşik olduğunu veya olmadığını özel bir ölçütle belirlemek gerekir, zira en büyük belirsizlik ilkeler konusunda kendisini göstermektedir. Ancak bu fazlasıyla zordur. Nitekim tatlar konusunda olduğu gibi bir kişi hangi <renklerin> basit olduğunu açıklayabilecek olsaydı, o zaten bu konuyu işleyen Demokritos olurdu.

T87 Theophr. *Sens.* 57:

[...] O[31] açıklamasındaki kesinlik yoksunluğu açısından diğerlerine benzer. Ancak sesin tüm vücuda nüfuz ettiği-

30 Demokritos'un.

31 Demokritos.

ni ve kulak aracılığıyla her yere ulaştığını, bu duyumsamanın kulaklar değil, tüm beden tarafından gerçekleştirildiğini varsayması ona özgü bir saçmalıktır. Zira kulak duyma etkisini paylaşsa bile, vücudun duyumsamayı anlamasının nedeni bu değildir. Nitekim duyumsama tüm duyularda aynı şekilde gerçekleşmez, sadece duyularla değil, ruhla da olur.

T88 Aët. 4.19.3:

[...] Ancak onlara[32] <şu soruyla> karşı çıkmak mümkündür: Nasıl oluyor da havanın küçük bir parçası binlerce oturma yeri olan bir tiyatro barındırabiliyor?

T89 Theophr. *Sens.* 72:

[...] Tatlarla ilgili olarak, o[33] gücünü göz önünde tutup etkilerinin niteliğiyle benzerlik kurarak her birine bir şekil atfediyor. Bu noktada sadece bu niteliklerden değil, aynı zamanda duyu organlarından hareketle bir açıklama yapılmalı, özellikle de bu nitelikler bu ikinci unsurların sonuçlarıysa. Zira küre şeklindeki her şeyin aynı güce sahip olduğunu varsaymak yanlıştır, bu diğer şekiller için de geçerli bir durumdur, dolayısıyla etkiye neden olan alttaki nedenin belirlenmesi ve onun benzer biçimlerden mi yoksa türlerden mi oluştuğu, duyumsama farklılıklarının nasıl meydana geldiği belirlenmeli, ayrıca buradan hareketle sadece tatmayla ilgili değil, dokunmayla da gerçekleşen her olay için bir açıklama yapılmalıdır. Bununla birlikte dokunmayla ilgili bu olaylar bazı tat farklılıklarıyla da kıyaslanmaya müsaittir, bunun onun[34] tarafından analiz edilmesi gerekirdi, o bunun mümkün olup olmadığıyla ilgili genel bir açıklama yapmayı es geçmiştir.

---

32 Demokritos gibi filozoflara.

33 Demokritos.

34 Demokritos.

T90 Theophr. *CP* 6.2.1:

[...] Onlara[35] bu konularda alttaki nedeni nasıl açıkladıklarıyla ilgili daha fazla soru sorulmalıdır. Zira sadece neyin bir etkiye neden olduğunun değil, aynı zamanda neyin etkiye maruz kaldığının bilinmesi gerekir, onun da söylediği gibi, özellikle aynı tat herkese aynı gelmiyorsa.

T91 Theophr. *CP* 6.2.3-4

Şekillerle ilgili açıklama yapanların, aralarında benzerlikler bulunan şeylerin aynı niteliğe sahip olmadıklarını açıklayabilmek için küçüklük ve genişlikleriyle ilgili farklılıklarından söz etmesi saçmadır. Zira nitelikler biçime değil, hacimlere dayanır ve topraktaki çimlenmede gerçekleşen zorlayarak içeri girme olayını açıklarken bu hacim açıklamasından yararlanılabilir. Az ya da çok, genel olarak hacimleri nitelikteki ve eylemdeki farklılıkları açıklamak için kullanmak makul değildir, zira nitelikler şekillere dayanır. Nitekim başka durumlarda olduğu gibi bu durumda da nesnelerin benzer şekilleri varsa, sonuçları da aynı olacaktır.

T92 Theophr. *CP* 6.7.2:

Demokritos'a göre tatların birbirinden nasıl ayrıldığı konusunu anlamakta bir zorluk olduğu görülebilir. Zira şekillerin kendi biçimlerini değiştirmesi, düzensiz ve keskin açılı halden küre biçimine geçmesi veya bünyesindeki ekşi, acı ve tatlı gibi tatların birbirinden ayrılması kaçınılmazdır. Her daim önde olan ve doğası belli olan tatlar vardır, diğerleri ise arka planda kalır, bazıları dışarı çıkar, bazıları içeri girer. Ancak biçimlerini değiştirmeleri imkânsız olduğundan (zira atom etkilenmez niteliktedir), bazıları içeri girerken, diğerleri dışarı çıkar veya bazıları kalırken, diğerleri dışarı çıkar. Bununla

35 Demokritos ile Platon'a.

birlikte tüm bu olasılıklar anlamsızdır, zira fazladan bunu neyin gerektirdiğini ve etkin nedenin ne olduğunu açıklamak gerekir.

T93 Theophr. *Odor.* 64:

O halde niçin Demokritos tatları tat duyusuna, kokuları ve renkleri ilgili duyulara göre açıklıyor? Bunu şekillere dayanarak yapması gerekirdi.

T94 Arist. *GA* 5.8 788b9-11, 14-15, 788b24-28:

Demokritos da bu konularda[36] konuştu, ancak söyledikleri doğru değildir. Zira tüm durumları inceleyerek genel bir açıklama yapmaz. [...] Dişi domuz da süt verir, ancak dişlerin dökülmesine neden olmaz. [...] [788b24-28] O halde onun[37] da dediği gibi bu[38] ergenlik döneminde oluyorsa, doğa bunun gerçekleşmesini sağlayamıyor demektir. Zira bir şey zorla oluyorsa doğaya aykırıdır, o süt dişinin zorlamayla oluştuğunu söyler.

Bazı Demokritosçular: Khioslu Metrodoros, Nausiphanes, Tireli Diotimos (T95-T105)

T95 Cic. *Acad.* 2.23.73:

Demokritos'a çok hayran olan Khioslu Metrodoros *Doğa Üzerine* adlı eserinin başında şöyle der: "Bir şey biliyor muyuz, yoksa hiçbir şey bilmiyor muyuz, dahası bunu bilmediğimizi veya bildiğimizi, genel olarak bir şeyin olup olmadığını bile bilmediğimizi söylüyorum."

T96 Aristocl. *Phil.* in Eus. *PE* 14.19.8-9:

[...] her durumda bedenin duyumsamalarına güvenmek gerektiğini söyleyenler arasında Khioslu Metrodoros ile Abderalı Protagoras da vardır. Metrodoros'un

36 Süt dişleri ve dökülmeleri.

37 Demokritos'un.

38 Besinin vücuda dağılması için gerekli organların belirmesi.

Demokritos'la birlikte çalıştığını anlatırlar, onun iddiasına göre temel ilkeler doluluk ve boşluktur, bunlardan ilki "var olan", ikincisi "var olmayan"dır. Doğa üzerine yazarken cümlelerine şöyle başlar: "Hiçbirimiz hiçbir şey bilmiyor, hatta bilip bilmediğimizi bile bilmiyor." Bu başlangıç ondan sonra doğmuş olan Pyrrhon için kötü bir dürtü olmuş, nitekim daha sonra şöyle demiştir: "Var olduğu düşünülen her şey nasıl olursa olsun vardır."

T97 Theophr. *Op. phys.* in Simpl. *In Phys.*, p. 28.27-30:
[...] ve Khioslu Metrodoros neredeyse Demokritos'la aynı ilkeleri doğru kabul edip doluluk ile boşluğu ilk nedenler olarak açıklıyor, ona göre ilki "var olan", ikincisi "var olmayan"dır. Diğer konularda ise kendi yöntemini izliyor.

T98 Aët. 1.5.4, 2.1.3:
Epikuros'un hocası olan Metrodoros geniş bir tarlada tek bir buğday başağının yetişmesinin ve sonsuzlukta tek bir dünyanın oluşmasının saçma olduğunu söyler. Sonsuz sayıda dünya olması nedenlerin sonsuz sayıda olmasından da anlaşılır. Zira sınırlı sayıda dünya olsaydı, buna karşılık bu dünyalardan kaynaklanan tüm nedenler sonsuz sayıda olsaydı, kaçınılmaz olarak dünyaların da sonsuz sayıda olması gerekirdi. <Oysa bu çelişkilidir.> Nitekim nedenlerin sonsuz sayıda olduğu yerde sonuçlar da sonsuz sayıdadır. Nedenler de ya atomlar ya da elementlerdir. [...] [2.1.3] Demokritos, Epikuros ve onun hocası olan Metrodoros'a göre her yeri kaplayan uzayın sonsuzluğunda sonsuz sayıda dünya vardır.

T99 Aët. 2.17.1, 3.5.12:
Metrodoros'a göre tüm sabit yıldızlar Güneş tarafından aydınlatılır. [...] [3.5.12] Metrodoros'a göre Güneş bulutların arasından ışırken, bulut laciverde, ışınlar ise kızıla döner.

T100 Cic. *Nat. deor.* 1.26.73:

O[39] birisinden bir şey öğrenmiş gibi görünmekten çok korkuyordu. Ancak Demokritosçu Nausiphanes söz konusu olduğunda yakalanır. Onun <derslerini> dinlediğini kabul etmesine rağmen, yine de ona her tür hakareti eder. Peki, Demokritos'un öğretilerini dinlemediyse, ne dinlemişti? Demokritos'tan gelmiyorsa, Epikuros'un doğa felsefesindeki yeri nedir?

T101 Sen. *Epist.* 88.43:

Nausiphanes der ki, var olduğu görülen şeylerden hiçbiri "var olmayan"dan ziyade "var olan" değildir.[40]

T102 Clem. Alex. *Strom.* 2.130.5:

[...] Nausiphanes <hedefin> soğukkanlılık olduğunu <söyler>. Zira yine onun dediğine göre bu Demokritos'un "sakinlik" dediği durumdur.

T103 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.140:

[...] Diotimos der ki, ona[41] göre üç ölçüt vardır: [...] Demokritos tarafından övülen Anaksagoras'ın söylediği gibi görünmeyen şeyleri kavramak için "görünümler" [...], araştırmak için "kavram" ("Her konuda çocuğum bir başlangıç noktası vardır: Neyi aradığını bilmek"[42]), tercih etme ve kaçınma içinse "tutkular". Zira tercih ettiğimize yakın olur, kaçındığımızdan uzak dururuz.

T104 Aët. 2.17.3:

Demokritosçu Tireli Diotimos bunlarla[43] ilgili <Metrodoros ve Straton'la> aynı fikri savunuyor.

---

39 Epikuros.

40 Başka deyişle, "var olduğu görülen şeylerden hiçbirinin var olmama olasılığı, var olma olasılığından daha az değildir."

41 Demokritos'a.

42 Pl., *Phdr.* 237B.

43 Sabit yıldızlarla.

T105 Clem. Alex. *Strom.* 2.130:

Bunların[44] dışında, Diotimos da iyi şeylerle ilgili, esenlik olarak anılan kusursuzluk idealini savunmuştur.

Epikuros ve Epikurosçuluk Açısından Demokritos (T106-T125)

T106 Cic. *Nat. deor.* 1.26.73:

Demokritos'tan gelmiyorsa, Epikuros'un doğa felsefesindeki yeri nedir? Kısa süre önce bahsettiğim atomların sapması gibi bazı şeyleri değiştirmiş olsa bile, söyledikleri büyük ölçüde <Demokritos'un söylediğiyle> aynıdır, atomlar, boşluk, imgeler, uzayın sonsuzluğu, dünyaların sayısız olması, ortaya çıkışı, yıkılışı, kısacası doğanın mantığı kapsamına giren her şey.

T107 Lact. *Div. inst.* 1.2:

[...] <her şeyin tesadüfen oluşup geliştiği> düşüncesini ilk savunan Demokritos, onaylayan ise Epikuros'tur.

T108 Diog. Laert. 10.13:

Hermarkhos gibi o da[45] Leukippos adlı bir filozofun yaşamadığını düşünür, buna karşılık Epikurosçu Apollodoros da dâhil olmak üzere bazıları onun[46] Demokritos'un hocası olduğunu söyler.

T109 Diog. Laert. 10.2:

Hermippos der ki [Frag. 60 Wehrli] <Epikuros> eskiden bir ilkokul öğretmeniydi, ancak Demokritos'un kitaplarını okuyunca şevkle felsefeye yöneldi.

T110 Plut. *Adv. Col.* 3 1108E:

Epikuros uzun bir süre kendisinin bir Demokritosçu olduğunu söyledi [karş. Frag. 234 Usener], başkalarının

44 Demokritos, Hekataios, Apollodoros, Nausiphanes.

45 Epikuros.

46 Leukippos'un.

ama özellikle de Epikuros'un en yakın öğrencilerinden olan Leonteus'un Lykophron'a mektubunda söylediği budur ve yine o der ki, Epikuros Demokritos'u kendisinden önce doğru bilgiye eriştiği için yüceltmiş, bir bütün olarak kendi felsefi öğretisini "Demokritosçu" olarak adlandırmıştır, zira yine kendisinden önce doğanın ilkelerine o vâkıf olmuştur. Metrodoros da *Felsefe Üzerine* adlı eserinde açıkça der ki, Demokritos rehberlik etmeseydi, Epikuros bilgelik yolunda ilerleyemezdi.

T111 Epicur. *Nat.* 25 (p. 41 Laursen):

Olaylara nedensel açıklama getiren ve sadece kendilerinden öncekilere değil, kendilerinden sonrakilere de üstün olan ilk kişiler, <nedensel açıklamalarıyla> büyük bir ferahlama sağladıkları birçok konuda kendi söylediklerini unutmuş, her şeyin nedenini zorunluluğa ve şansa bağlamıştır.

T112 Philod. *Lib. dic.* Frag. 20.2-9:

[...] <karşıtlarının> yanıldığı konularda mazur görüldüğü için, Epikuros'un sadece Demokritos'a karşı kitaplarında baştan sona sürdürdüğü değil, <aynı zamanda> [...][47]

T113 Diog. Laert. 10.8:

[...] <Epikuros> Demokritos'a Lerokritos <diyordu>.[48]

T114 Epicur. *ad Pyth.* 89-90 (= Diog. Laert. 10.89-90):

[...] Böyle bir dünya, hem bir dünyada hem de büyük bir kısmı boşluktan oluşan, bizim μετακόσμιον (metakosmion) dediğimiz "dünyalar arasındaki mekânda" meydana gelebilir, bazılarının var olduğunu söylediği saf ve boşluk halindeki geniş bir alanda değil. [...] Zira

47 Bu fragmanın anlamı belirsizdir.

48 Δημόκριτος (Dêmokritos) sözcük olarak "halkın yargıcı", Ληρόκριτος (Lêrokritos) ise "saçma sözlerin yargıcı" anlamındadır.

bir dünyanın zorunluluktan ötürü oluşabilmesi ve doğa filozofu olarak adlandırdığımız kişilerden birinin dediği gibi, sonra başka bir dünyaya çarpana dek büyüyebilmesi için bir kümelenme veya bir girdabın olması yeterli değildir. Bu gerçekleştiği görülen durumla çelişkilidir.

T115 Cic. *Tusc.* 1.34.82:

Epikuros bile Demokritos'u <öldükten sonra duyumsamanın olmadığını söylemekle> itham eder, Demokritosçular bu ithamı reddeder.

T116 Plut. *Adv. Col.* 8 1111A-B, E-F:

[...] Bu yüzden Demokritos, ilkelerinden sonuçlar çıkarmayıp çıkan sonuçlara göre ilkeler belirlediği için itham edilmelidir. İlk elementlerin hareketsiz olduğunu varsaymamalı, aksine onları anlatırken, her türden kuşağın nasıl ortadan kalktığını ortaya koymalı. [...] Atomun kendisi tüm yaratıcı güçten yoksun ve eksik kalmıştır, bir atom başka bir atomla çarpışınca sertliğinden ve direncinden ötürü bir sarsıntı yaşar, ancak başka bir etki yaratmaz veya etkiye maruz kalmaz, sadece sürekli çarpar ve kendisine çarpılır, daimi bir sarsıntı ve saçılma halinde olduğu için bir canlı, bir yaşam veya bir doğa yaratma kabiliyeti yoktur, kendilerinden bir parça veya tek bir yığın bile yaratamıyor olmaları hepsinin ortak özelliğidir.

T117 Plut. *Adv. Col.* 4 1108F-1109A:

Kolotes onu[49] öncelikle her şeyin herhangi bir şekilde olmadığını söyleyerek kargaşaya indirgemekle suçlar. Ancak Demokritos her şeyin şöyle ya da böyle olmadığı düşüncesinden uzaktır, aksine bunu söyleyen Protagoras'a karşı mücadele vermiş ve ona karşı ikna edici birçok argüman kaleme almıştır. Rüyalarında bile

49 Demokritos'u.

bu metinleri okumamış olan Kolotes bu adamın muhakemesiyle ilgili yanılmaktadır, Demokritos "bir şey"i "hiçbir şey"den daha fazla olmayan şey olarak tanımlar, cisme "bir şey" ve boşluğa "hiçbir şey" der, bunu da boşluğun bile belli bir doğası ve kendi varlığı olduğu fikrine dayandırır.

T118 Lucr. 2.225-229, 235-239, 370-373:

Tesadüf bu ya, biri inanırsa, daha ağır cisimlerin,|225|
Boşlukta daha hızlı hareket ettikleri için,
Yukarıdan daha hafif cisimlerin üzerine düşebildiğine
Ve yaratıcı hareketi meydana getiren çarpmaların da
bu şekilde olabildiğine,
Hemen gider doğru akıldan uzağa.
[...]
Buna karşılık, içinde hiçbir şeyin bulunmadığı boşluk,|235|
Hiçbir şeye hiçbir yerde ve hiçbir zaman etkide
bulunamaz,
Ancak kendi doğasının talep ettiği ölçüde,
Daima bir şeye yol vermek zorundadır, nedeni budur
Her şeyin dingin boşlukta eşit olmayan ağırlıklarla,
aynı hızda hareket etmesinin.
[...] |3|
Bu konularda boşuna tercih etmiş olamazsın,|370|
Yiğit Demokritos'un kutsal bir yaklaşımla ortaya
koyduğu düşünceyi,
Bedenin ve ruhun ilk ilkeleri öyle düzenlenmiş ki
birlikte,
Takip ederler birbirlerini, bu yüzden örülüdürler iç içe.

T119 Diog. Oen. *Frag.* 54.II-III Smith:

|Col. II| Birisi Demokritos'un iddiasını sürdürüp atomların birbirleriyle çarpıştıkları için bağımsız harekete sahip olmadığını, bu yüzden her şeyin görünüşte kısıtlı bir şekilde hareket ettiğini söylerse, ona şöyle cevap vereceğiz:

"Kim olursan ol, atomlarda Demokritos'un keşfetmediği ama Epikuros'un ortaya çıkardığı türde bağımsız bir hareket olduğunu görmüyor musun? Bu, konunun temeli olarak kanıtlandığı üzere sapma hareketidir."
Col. II suppl. Cousin (3, 6,7,11, 13), Usener (4, 9, 12), Smith (14), Col. III Usener (3)

T120 Diog. Oen. *Frag.* 7.II-III Smith:

Demokritos, diğer her şey geleneğe göre olurken, sadece atomların gerçekten var olduğunu söylediğinde kendisine yakışmayacak şekilde yanılıyordu. Zira Demokritos, senin söylediğine göre yaşam hakikatini bile kavrayamayız, kendimizi ateşe, yaraya veya başka etkili bir şeye karşı koruyamayız.

T121 Aët. 1.3.18:

Epikuros [...] Demokritos'la uyumlu olan felsefesini açıklarken nesnelerin ilkeleri düşünceyle kavranabilen cisimler olduğunu söylemiştir. [...] Ona göre cisimlerin üç niteliği vardır: şekil, boyut ve ağırlık. Nitekim Demokritos iki nitelikten, boyut ve şekilden bahsederken, Epikuros bunlara üçüncü olarak ağırlığı eklemiştir. Zira onun söylediğine göre cisimlerin ağırlıktan kaynaklanan darbeyle hareket etmesi kaçınılmazmış, aksi halde hareket etmezlermiş. Atomların tanımsız ve sonsuz sayıda şekli varmış, kanca, üç dişli çatal veya halka şeklinde atom yokmuş, zira bu şekiller kolayca kırılırmış, oysa atomlar etkilenmez ve kırılmaz karakterdeymiş.

T122 Dion. Alex. *Nat.* in Eus. *PE* 14.23.3:

Aralarında şöyle bir fark var, biri[50] tüm atomların aşırı küçük olduğunu ve bu yüzden kavranamaz olduğunu düşünürken, diğeri, yani Demokritos onların aşırı geniş olan bölünmez şeyler olduğunu söyler.

---

50 Epikuros.

T123 Sext. Emp. *Adv. Math.* 8.184-185:

[...] Demokritos duyumsanan şeylerin temeli olmadığını, onlar aracılığıyla gerçekleşen kavrayışın boş bir duyumsamanın eseri olduğunu, dışsal nesnelerde tatlı, acı, sıcak, soğuk, beyaz, siyah diye bir şey olmadığını, herkese görünen bir şeyin aslında öyle olmadığını söyler. Bunlar üzerimizde bıraktıkları etkilerin isimleriymiş. Ancak Epikuros tüm duyumsanan şeylerin göründükleri ve duyumsadığımız gibi var olduklarını söylemiştir.

T124 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.369:

[...] doğa filozofları içinde Demokritos gibi bazıları tüm görünümleri reddeder, Epikuros ve Protagoras gibi bazıları ise hepsinin var olduğunu kabul eder.

T125 Diog. Laert. 9.45:

Hedef hazla aynı olmayan sevinçtir, bazıları onu yanlış yorumlayarak öyle zannediyor. [...]

Arkesilaos ve Demokritos (T126-T127)

T126 Cic. *Acad.* 1.12.44:

[...] bu konuların belirsizliği Sokrates'i bilgisizliğini itiraf etmeye zorladı ve yine [...] Demokritos ve bazı eski düşünürler hiçbir şeyin anlaşılamayacağını, kavranamayacağını, bilinemeyeceğini, duyuların sınırlı, ruhun zayıf, hayat yolunun kısa olduğunu söylemiş, özel olarak Demokritos da hakikatin dibe gömülü olduğunu belirtmiştir. [...]

T127 Cic. *Acad.* 2.23.73:

[...] Ancak o[51] bizim söylediğimizi söylemiyor, biz bir şeyin gerçek olabileceğini reddetmiyoruz, aksine kavranabileceğini söylüyoruz. O ise bir şeyin gerçek olabileceğini tümüyle reddediyor.

---

51 Demokritos.

Kuşkuculuk Açısından Demokritos (T128-T134)

T128 Diog. Laert. 9.67:

Dahası onun[52] yakın dostu olan Atinalı Philon'un söylediğine göre o herkesten çok Demokritos'tan bahsedermiş.

T129 Diog. Laert. 9.72:

[...] Onlara[53] göre [...] ve Demokritos Kuşkucudur [...] Demokritos nitelikleri reddederken şöyle yazar: "sıcak geleneğe göre [...]," ve yine şöyle yazar: "[...] Zira diptedir hakikat."

T130 Sext. Emp. *Pyrrh. Hyp.* 2.63:

Demokritos bal bazılarına acı bazılarına ise tatlı geldiği için onun ne tatlı ne de acı olduğunu söyledi. [...]

T131 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.265:

Demokritos [...] <insan> kavramını açıklamaya çalıştı, ancak şöyle derken yetersiz bir açıklama yapmaktan öteye geçemedi: "İnsan tümüyle bildiğimiz bir şeydir."

T132 Sext. Emp. *Pyrrh. Hyp.* 1.213-214:

[Kuşkucu öğretinin Demokritos'un Felsefesinden Farkı:] Demokritos'un felsefesinin Kuşkuculukla müşterek bir tarafının olduğu söylenir, zira bu felsefe bizim kullandığımız unsurları kullanırmış. Örneğin bal kimine tatlı, kimine acı geldiğinden, derler ki Demokritos balın ne tatlı ne de acı olduğunu söylemiş, bu yüzden de Kuşkucu "ötesi yok" deyişini kullanmış. Ancak Kuşkucular ve Demokritos ötesi yok deyişini farklı anlamlarda kullanır. Demokritos iki durumun da geçerli olmadığını söylerken, biz görünenin gerçekte nasıl olduğunu bilmediğimizi söylemeye çalışırız. |214| Aramızda işte böyle bir fark vardır. Buna karşılık asıl fark Demokritos "gerçek-

52 Pyrrhon'un.

53 Kuşkuculara.

te atomlar ve boşluk var" dediğinde ortaya çıkar. Zira Demokritos "gerçekte" diyerek gerçekte olanı kastediyor, görünendeki sapmadan hareket etse de onun "gerçekte atomlar ve boşluk var" diyerek bizden ayrıldığını belirtmeyi bile gereksiz buluyorum.

T133 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.389-90:

<Doğadaki> her görünümün doğru olduğu söylenmemelidir, bunun nedeni Protagoras'a karşı bir argüman olarak Demokritos ve Platon'un düşündüğü gibi "kendi kendini çürütme"dir. Nitekim her görünüm doğru olsa, her görünümün doğru olmadığını söylemek de doğru olacaktır, zira bu da bir görünümün sonucudur ve bu şekilde her görünümün doğru olduğunu söylemek yanlış olacaktır.

T134 Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.135-39:

[1.35] Demokritos bazen duyu nesnesi olan görünümleri reddeder ve onlardan hiçbirinin hakikate göre görünmediğini, sadece kanaate göre göründüğünü söyler, var olduğu düşünülen şeyler içinde gerçekten var olanın sadece atomlar ve boşluk olduğunu belirtir, bu yüzden, "Tatlı geleneğe göre, acı geleneğe göre, sıcak geleneğe göre, soğuk geleneğe göre, renk geleneğe göre, oysa gerçekte olan atomlar ve boşluktur," der. Bunun anlamı şudur: İnsan duyu nesnelerinin var olduğunu kabul eder ve bu yönde bir kanaat edinir, ancak onlar gerçekte yoktur, sadece atomlar ve boşluk vardır. [1.36] Dahası, *Doğrulamalar*'da inancın gücünü duyumsamalara dayandıracağının sözünü verse de duyumsamaları anlamsız kılar. Zira diyor ki, "Bir şeyi gerçek haliyle değil, sadece hem cismin hem de nüfuz eden ve iten şeyin özelliğine göre değişmiş haliyle kavrarız." Yine diyor ki, "bu yüzden gerçekte her bir şey olduğu <veya> olmadığı halde kavramadığımız sayısız şekilde kanıtlanabilir."

[137] *Formlar Üzerine*'de diyor ki, "insanın bu ölçüte göre gerçeklikten ayrıldığını kabul etmek kaçınılmazdır." Yine diyor ki, "kuşkusuz bu argüman gerçekte herhangi bir şey hakkında hiçbir şey bilmediğimizi, sanının her bir insan için akış halinde olduğunu açıkça ortaya koyuyor." Yine diyor ki, "her bir şeyin gerçekte nasıl olduğunu bilmenin imkânsız olduğu anlaşılacaktır." Bu pasajlarda sadece duyumsamalara karşı çıksa da aslında tüm kavrayışı kökünden sarsmaktadır. [138] Ancak *Ölçüt*'ünde iki tür bilgi olduğunu söylüyor, biri duyular aracılığıyla, diğeri muhakeme aracılığıyla gelirmiş. Muhakeme aracılığıyla gelen bilgiye "gerçek" diyor, onun güvenilirliğini "hakikatin kararı"nı göz önünde tutarak kanıtlıyor, duyular aracılığıyla gelen bilgiye ise "belirsiz" diyor, gerçekte olanın bilgisini göz önünde tutarak onun çürütülemez olmadığını söylüyor. [139] Ancak *Ölçüt*'ünde kelimesi kelimesine şöyle diyor: "İki kanaat türü vardır, biri özgündür, diğeri belirsiz. Şunlar belirsiz olana özgüdür: görme, işitme, koku, tat ve dokunma. Diğeri ise özgündür ve bundan ayrıdır." Sonra, gerçek bilgiyi belirsiz bilginin önüne koyup şunu söyleyerek ekleme yapıyor: "Bunlardan biri, yani belirsiz olan neyin daha küçük olduğunu görmeye, işitmeye, koklamaya, tatmaya veya dokunarak kavramaya yetkin değildir, daha iyi bir değerlendirmeye [...]. Yine ona göre ölçüt onun gerçek muhakeme dediği akıldır.[54]

Stoacılık açısından Demokritos (T135-T136)

T135 Cic. *Acad.* 2.18.56, 2.40.125:

[Academiacılara saldıran Lucullus onların bazı argümanlarını paylaşan Cicero'ya seslenir.] Öncelikle beni kendisine katılmadığım ve daha nitelikli olan doğabilim-

54 Λόγος (logos).

cileri[55] tarafından açıkça ortaya konan her bir şeyin kendi nitelikleri olduğu düşüncesine dayanarak çürüttüğüm Demokritos'un karşısında durmaya çağırıyorsun. [...] [2.40.125] Bana daha nazik davranırsan ve beni senin argümanlarına değil, kimsenin argümanına katılmamakla suçlarsan, kendimi katılabileceğim birini tercih etmeye zorlayacağım. Ama bilhassa kimi? Demokritos'u. Bildiğiniz gibi her daim asaletin bir taraftarı oldum. Şimdi hepinizin suçlamasıyla karşılaşacağım: "Gerçekten de evren böylesine dolu ve yoğun olduğu halde, cisim halindeki bir nesne hareket halinde bir yer kaplıyorken ve onun bıraktığı yeri başka bir nesne dolduruyorken, hâlâ nasıl boşluk diye bir şeyin olduğunu, birbirinden tümüyle farklı olan şeylerden oluşan atomların olduğunu, bir aklın dahli olmadan böyle muazzam bir dünyanın meydana gelebildiğini, bir dünya gördüğümüz bu güzelliğiyle muazzam bir düzene sahipken, onun üstünde, altında, sağında, solunda, önünde ve arkasında, kimisi ona benzeyen, kimisi benzemeyen sayısız dünyanın olduğunu, nasıl ki biz bazen Bauli'deyken Puteoli'ye bakıyorsak, aynı şekilde benzer isimde ve eğilimde olan, anıları, zihinleri, görünümleri bizimkiyle aynı olan, benzer yerlerde benzer konuları tartışan sayısız insan olduğunu varsayabiliyorsun? Şimdi veya uykudayken zihnimizde bir şey görmüşüz gibi hissediyorsak, bu nasıl imgelerin dışarıdan beden aracılığıyla zihnimize nüfuz ettiği anlamına gelebilir? Kuşkusuz sen bu düşünceleri benimsememeli ve bu uydurma kanaatleri onaylamamalısın. Fikir sahibi olmamak böyle saçma fikirlere sahip olmaktan daha iyidir."

T136 Plut. *Comm. not.* 39 1079E-F, 1080A:

[...] Demokritos'un bu konuyla ilgili bilgisiz olduğunu iddia eden Khrysippos şöyle der: Yüzeyler ne eşittir ne

55 Stoacılar.

de eşit değildir. Buna karşılık cisimler eşit değildir, çünkü yüzeyler ne eşittir ne de eşit değildir. [...] "zira kuşkuyla yaklaştığı konideki kesitler, kuşkusuz, yüzeylerin değil, cisimlerin eşitsizliğinden kaynaklanır."

Hristiyanlık Açısından Demokritos (T137-T140)

T137 Tert. *Apol.* 46.11:

Demokritos kendini kör etti, çünkü cinsel arzu duymadan kadınlara bakamıyor, onları elde edemeyince acı çekiyor ve bu çözümle de ölçüsüzlüğünü itiraf etmiş oluyordu. Buna karşılık bir Hristiyan güvenli gözleriyle kadınları görmez, cinsel şehvete karşı ruhen kördür.

T138 Dion. Alex. *Nat.* in Eus. *PE* 14.24.1 et 14.25.1-2:

Bilgelikle yapılan ve bu yüzden güzel olan işlerin şans eseri meydana geldiğini söyleyen bu kişilere[56] nasıl katlanabiliriz? [...] Gökyüzü ile yeryüzünden oluşan, büyüklüğünden ve kendisinde beliren bilgeliğin zenginliğinden ötürü adına "dünya" denilen bu mekân düzenini herhangi bir düzen olmadan hareket eden atomlara mı borçlu veya düzenden yoksun düzen olur mu? İyi düzenlenmiş hareketlerin ve yörüngelerin düzensiz bir hareketten kaynaklanması nasıl mümkün olur? Göksel cisimlerin ahenkli korosu, ahenksiz ve akortsuz müzik aletleriyle nasıl birlikte şarkı söyleyebilir?

T139 Lact. *Ira Dei* 32-33:

O halde bu önemli olayları ve böyle şeyleri gören biri bunların herhangi bir plan, öngörü, kutsal bir akıl olmadan gerçekleştiğine, bununla birlikte bu büyük mucizelerin nedeninin ince ve küçük parçacıkların bir araya gelmesi olduğuna inanabilir mi? Bunları söyleyen birinin[57]

56 Demokritos ile Epikurosçulara.

57 Leukippos'un.

doğması veya onun öğrencisi olan Demokritos'a ve Leukippos kaynağından akan bu içi boş öğretiyi benimsemiş olan Epikuros'a inananların olması kötü bir alamet değil mi?

T140 Aug. *Ad Dioscor. Epist.* 118.27-28:
Demokritos'un adını hiç duymamam, tanrıların imgeler olduğuna, imgelerin katı cisimlerden yükseldiğine ve katı olmadığına, kendi hareketleriyle oraya buraya gidip insanların ruhlarına sızmalarının onların kutsal bir irade olarak görülmelerine neden olduğuna, bununla birlikte kendisinden imgenin yükseldiği cisim ne kadar sertse, onun o kadar yüce sayılması gerektiğine inanan <böyle> birinin yüce bir şahsiyet olarak kabul edildiğini acıyla da olsa düşünmemden ne kadar daha iyi olurdu!

Demokritos'la İlgili Çeşitli Anlatılar (T141-162)

T141 Clem. Alex. *Strom.* 1.69.4-6 (et al.):
Zira Demokritos Babillilerin etik konularıyla ilgili konuşmalar yapmıştır. Nitekim kendi yazıları arasına Akikaros Dikilitaşı'nın çevirisini de eklediği söylenir. Onun söyledikleri, "Demokritos şunu söyler" sözüyle ayırt edilebilir. Çok bilgili olmasıyla övünürken şöyle der: "Yaşadığım çağın tüm insanları arasında, dünyanın büyük bir bölümünü dolaştım, en uzak yerleri araştırdım, en fazla göğü ve yeri gördüm, en bilgili insanları dinledim, kanıt sunan metinlerin kompozisyonu konusunda benden daha üstün biri yoktur, Mısırlıların İp-Uzatanlar'ı da[58] buna dâhil. Seksen yılımı yurt dışında

58 İp-Uzatanlar olarak Türkçeleştirebileceğimiz Ἁρπεδονάπται (Harpedonaptai) adlandırmasının Yunancadaki en eski kaynağı Demokritos olabilir. Yaygın kanaate göre kastedilen kişiler ip uzatarak yön ve uzunluk ölçen Mısırlı geometricilerdir.

her konuda çalışarak geçirdim." Gerçekten de Babil'e ve Mısır'a gitti, Magoslar ve rahiplerle çalıştı.

T142 Ps.-Hipp. *Epist.* 23 (9.392-93 Littré):

Demokritos'tan Hippokrates'e, "İnsanın Doğası Üzerine": Her insan tıp ilmini bilmelidir Hippokrates, zira bu yaşam için iyi ve yararlı bir şeydir, eğitim ve konuşmalar konusunda uzman olan kişilerin çoğu bu ilmi bilir. Zira bana göre bilgelik arayışı tıbbın kız kardeşi ve ev arkadaşıdır. Nitekim tıp bedeni hastalıklardan kurtarırken, bilgelik ruhu tutkulardan arındırır. [...]

T143 Colum. *Agric.* 7.5.17:

Ancak ünlü Mısırlı yazar Mendesli Bolos'un Yunancada *El İşleri*[59] adlı eseri yanlış bir şekilde Demokritos'un adıyla anılıyor.

T144 *Suda* B.482:

Mendesli Pythagorasçı Bolos: *İlgi Çekici Tarih Eserlerinden Parçalar*, *Mucizeler Üzerine*, *Etkili Doğal Çareler* (alfabetik olarak düzenlenen taşların sempati ve antipatiye neden olan etkileri), *Güneş*, *Ay*, *Büyük Ayı*, *Kandilden ve Gökkuşağından İşaretler*.

T145 *Suda* B.481:

Demokritosçu filozof Bolos. *Tarih* ve *Tıp İlmi* (Doğa kaynaklarından sağlanan doğal şifa yöntemlerini içerir.)

T146 Apoll. *Mir.* 31:

Apsynthus: [...] Demokritosçu Bolos'un <bahsettiği> bir bitki türü daha vardır. [...]

T147 Schol. in Nic. *Ther.* 764a:

Demokritosçu Bolos'un *Sempatiler ve Antipatiler* adlı eserinde [...]

T148 Tat. *Orat. ad Graecos* 16.17:

[...] Demokritos'a göre duygudaşlıklar ve karşıt duygu-

59 El işleri, ustalıklar: Χειρόκμητα (Kheirokmêta).

lar üzerine, Abdera'dan gelen bu adamla ilgili olarak "aptalca konuşan biri"[60] dışında ne diyebiliriz?

T149 Plin. *Nat. hist.* 28.112:

[...] Demokritos bukalemunu özel bir kitap cildi ayırmaya değer gördü. [...]

T150 Aul. Gell. *Noct.* 10.12.6-8:

Bana kalırsa, Demokritos adı Yaşlı Plinius'un kitaplarında anlattığı bu mucizelerle ve sanrılarla anılmayı hak etmiyor. [...] ancak birçok sahtekarlığın Demokritos'un ünü ve otoritesinin sağladığı güvenden yararlanmak isteyen anlayışsız insanlar tarafından bu şekilde, Demokritos adı altında yayımlandığı görülüyor.

T151 Ruf. Ephes. in Oribas. *Coll. med.* 44.14.1:

[...] Demokritos bu konuyla ilgili olarak[61] şunu söylüyor: İlgili bölgeye hurma meyvesiyle birlikte gümüş sürülürse, hasta ateşinden tamamen kurtulur veya fazlasıyla rahatlar.

T152 Aul. Gell. *Noct.* 4.13.3:

Demokritos'un [...] başlıklı kitabında kaval doğru ve ritmik bir şekilde çalınırsa yılan ısırığının tedavi edilebileceği söylenir. O bu kitapta kaval melodilerinin birçok hastayı iyileştirdiğini anlatır.

T153 Cael. Aurel. *Celer. pass.* 3.14.112, 3.15.120, 3.16.132-133:

[...] Hidrofobi hastalarında vücudun hangi kısmının etkilendiği, yukarıda bahsedilen konuyla[62] yakından ilgili olan bir sorudur. Demokritos fleksör kasların kasılmasından muzdarip olan hastalarla ilgili yazarken,

---

60 Demokritos'un memleketi Abdera ve "aptalca konuşan" anlamındaki ἀβδηρολόγος (abdêrologos) kelimeleriyle sözcük oyunu yapılıyor.

61 Ateşle birlikte görülen şişlik.

62 Hidrofobi rahatsızlığının ruhsal mı bedensel mi olduğu konusu.

vücudun kasılmasını ve penisin gerilmesini sinirlerle ilişkilendirmiştir. [...] [3.15.120] Demokritos [...] sadece bu rahatsızlıktan bahsetmedi, aynı zamanda kasılmadan[63] bahsederken onun nedenini de anlattı. [...] [3.16.132-33] Eski tıp yazarlarından hiçbiri bu hastalığa[64] bir tedavi önermemiştir. [...] Demokritos kaynamış keklikotu kullanılması ve içilen bardağın da küre şeklinde olması gerektiğini söyler. Ancak bu tür kaynamış sıvının etkisi ağır olur, mideyi tahriş edip iltihaplandırır. Onun bu noktada kendisiyle çeliştiği görülüyor, zira hidrofobinin sinirlerin iltihaplanması olduğunu söylüyor.

T154 P. Lugd. Bat. J 384 (*PGM* 12.351-64):

Demokritos'un *Küre*'si. Yaşam ve Ölüm Kehaneti. Ayın hangi döneminde[65] onun hastalanıp yatağa düştüğünü öğren, doğum ismini[66] aya ekle, 30'un kaç defa çıkan sonuca bölünebileceğine bak ve "Küre"deki kalan sayıyı kontrol et: Hesaplanan sayı kürenin daha yüksek olan kısmına düşüyorsa o yaşayacak, daha alçak kısmına düşüyorsa ölecektir.[67]

T155 Sync. *Chron.*, pp. 297-98:

Mısır'da Med Ostanes'in[68] aracılığıyla gizemlere inisiye olunca [...] Memphis Tapınağı'nda aralarında Maria adlı ünlü Yahudi kadın bilge ve Pammenes'in bulunduğu diğer rahipler ve filozoflarla birlikte altın, gümüş, değerli taşlar ve mor boya üzerine bilmece üslubuyla yazılar yazdı, Maria da aynısını yaptı. Ancak Demokritos ile Maria birçok bilgece muammayla maharetlerinin üzeri-

63 Vücudun yay şeklinde kasılması: ὀπισθότονος (opisthotonos).

64 Hidrofobi.

65 Ayın hangi gününde.

66 Doğum ismindeki harflerle temsil edilen sayı.

67 Bu küreyle ilgili kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Henry E. Sigerist, "'The Sphere of Life and Death' in Early Mediaeval Manuscripts," Bulletin of the History of Medicine 11.3 (March, 1942): 292-303.

68 Ünlü bir büyücü ve simyacı.

ni örttükleri için Ostanes tarafından övülürken, onlar her şeyi açıkça yazdığı için Pammenes'i suçlamıştır.

T156 Ps.-Synes. *ad Diosc. Comm. in Democritum*:

Abdera'dan gelen Demokritos bir doğa filozofuydu, her türden doğa olayını inceledi ve doğada olan şeylerle ilgili metinler kaleme aldı. [...] En bilgili insan oldu. Mısır'a geldi ve Memphis Tapınağı'nda Ostanes'in aracılığıyla ve Mısır'daki tüm rahiplerin eşliğinde gizemlere inisiye oldu. Ondan[69] ilham alarak boyalar, altın, gümüş, değerli taşlar ve özellikle mor boya hakkında dört kitap yazdı. Şunu açıkça söyleyebilirim ki, bu kitapları büyük Ostanes'ten aldığı ilhamla yazdı. Zira o[70] şunu yazan ilk kişiydi: "Doğa doğadan zevk alır ve doğa doğadan daha güçlüdür, doğa doğaya galip gelir."

T157 Ps.-Democr. *Lib. 5 ad Leucippum* (pp. 53.18-54.11 *Coll. Alchim.*):

Leukippos, kahinlerin Pers dilindeki kitaplarında kaydedilen, Mısırlıların tüm zanaatlarıyla ilgili bilgilere bak. Onları en uygun lehçede yazdım. Ancak kitapta bugünle ortak konular bulunmuyor. Zira atalarımızın ve kutsal Mısır krallarının Fenikelilere bahşettiği eski ve tarih öncesine ait gizemli muammaları içermektedir. Ben senin bir dostun olarak Mısırlıların oğullarının benim için yazdığı tarih öncesine ait muammalardan yararlanacağım. Ancak doktor, senin için onları yorumlayarak tüm detaylarıyla açıklamaktan vazgeçmeyeceğim.

T158 Petron. *Sat.* 88.2:

Saf erdemin mutluluk verdiği eski zamanlarda soylu ilimler ortaya çıktı ve insanlar arasında faydalı olabilecek hiçbir şeyin çağlar boyunca saklı kalmamasını sağlayan en büyük rekabet ortaya çıktı. Bu yüzden Her-

69 Ostanes'ten.

70 Ostanes.

cules aşkına, Demokritos topraktaki her türden otun suyunu çıkardı, taşların ve dalların gücü saklı kalmasın diye tüm yaşamını deneylerle geçirdi.

T159 Sen. *Epist.* 90.32-33:

<Posidonius der ki> "Demokritos'un yavaş yavaş birbirine doğru meyleden taşların eğimli kısımlarını ortadaki taşla birbirine bağlayarak kemeri icat ettiği söylenir." Bunun yanlış olduğunu söyleyeceğim, zira Demokritos'tan önce de tepeleri neredeyse eğimli olan köprüler ve geçitler olduğu kesindir. Dahası, aynı Demokritos'un fil dişinin nasıl yumuşatılacağını, bir çakıl taşının kaynatarak nasıl zümrüte dönüştürüleceğini (nitekim bugün bile faydalı bir buluş olan bu yöntem taşların renklendirilmesinde kullanılır) keşfettiğini unutmuş görünüyorsun.

T160 Δημοκρίτου Παίγνια (*PGM* 7.167-75)[71]

[1] Bronzun altın gibi görünmesini sağlamak için: Yanmamış sülfürü tebeşirle karıştır, sonra sil.

[2] Bir yumurtayı elmaya benzetmek için: Yumurtayı kaynat, sonra ona şarapla karıştırılmış yumurta sarısı sür.

[3] Pişirilen yemeğin alev almaması için: Ortasına dam koruğu koy.

[4] Sarımsak yedikten sonra kokmamak için: Pancar kökü pişir ve onu ye.

[5] Yaşlı bir kadının çok konuşmaması ve çok içmemesi için: Çam kozalağını doğra ve onun şarabına karıştır.

T161 Δημοκρίτου περὶ πορφύρας καὶ χρυσοῦ ποιήσεως· φυσικὰ καὶ μυστικὰ 9-10:[72]

[9] Zincifreyi yağ, sirke, bal, tuzlu su veya şapla beyazlaştır, sonra onu bakır cevheri, melanterit, kalkantit,

---

71 Δημοκρίτου Παίγνια (Dêmokritou Paignia): Demokritos'un Oyunu.

72 Δημοκρίτου περὶ πορφύρας καὶ χρυσοῦ ποιήσεως· φυσικὰ καὶ μυστικὰ (Dêmokritou Peri Porphuras Kai Khrusou Poiêseôs: Phusika Kai Mustika): Demokritos'un Altından Yaratımı ve Süsü Üzerine: Doğa ve Gizem.

yanmamış sülfür veya istediğin başka bir şeyle sarılaştır. Sonra onu gümüşün üzerine dök, ona altın batırırsan, altın oluşacak, bakır batırırsan elektrum oluşacaktır. Doğa doğadan keyif alır.

[10] Âdet olduğu üzere, Kıbrıs kadmiyumunu beyazlaştır, yani <mineralden> soyutlanmasını kastediyorum. Sonra onu sarılaştır: Buzağı safrası, terementi reçinesi, hintyağı, pancar suyu veya yumurta sarısıyla sarılaştır ve onu gümüşün üzerine dök. Zira altın ve altın likörü sayesinde altın oluşacaktır. Doğa doğaya galip gelir.

T162 *Turba Phil.* Sermo VI, p. 63.1-13 Plessner:

Lucas (= Leukippos) şöyle der: "Siz sadece bu dört doğadan bahsediyorsunuz ve her birinizin <farklı> bir şey söylediğini görüyorum. Ben sizi bilgilendiriyorum: Tanrı her şeyi bu dört doğadan yarattı ve onlardan yaratılan şeyler yine onlara döndürülür, yaratılanlar onlarda doğar ve ölür, tanrı her şeyin yazgısını önceden belirledi." Lucas'ın öğrencisi olan Demokritos da şöyle der: "Güzel konuştun hocam." Arisleus (= Archelaus) şöyle der: "Demokritos, <tüm bilgilerini> Lucas'tan edindiğin için hocanın arkadaş çevresine katılmaya cüret etmemelisin." Lucas şöyle cevap verdi: "Demokritos sadece benden değil, aynı zamanda Hintlilerin ve Babillilerin filozoflarından da bilgi edindi. Bilgi konusunda çağdaşlarından daha üstün olabileceğine bile inanıyorum." Meclis de şöyle cevap verdi: "O olgunluğa eriştiğinde azla mutlu olmayacak, ancak şimdilik konuşmamalı."

T163 Julian. *Epist. ad Him.* 413a-d:

Anlatılan bir öyküye göre, Dareios güzel karısı ölünce büyük bir üzüntüye kapıldı ve Abderalı Demokritos sunduğu hiçbir argümanla kralın acısını dindiremedi. Sonunda filozof ihtiyaç duyduğu her şeyi sağlaması koşuluyla krala karısını geri getireceğine dair söz verdi.

Kral da ona masraftan kaçınmamasını, aksine ihtiyaç duyduğu her şeyi almasını ve sözünü tutmasını buyurdu. Kısa bir süre geçtikten sonra Demokritos bu amaç doğrultusunda her şeyi edindiğini, ancak hâlâ bir şeye ihtiyacı olduğunu ve onu nasıl elde edeceğini bilmediğini, belki tüm Asya'nın kralı olan Dareios'un onu kolayca elde edebileceğini söyledi. Kral filozofa sadece bir kralın elde edebileceği o şeyin ne olduğunu sordu. Anlatılanlara göre, Demokritos ona daha önce birisinin ardından ağıt yakmamış üç kişinin adını bulup karısının mezarına yazmasını, bunu yaptığı takdirde karısının tekrar hayata geri döneceğini söyledi, zira karısı bu gizemli ayine karşı koyamayacaktı. Dareios'un kafası karıştı, daha önce böyle büyük bir acı çekmemiş bir kişi bile bulamadı, bunun üzerine Demokritos her zaman yaptığı gibi kahkahayla gülerek [Karş. **B26-B29**] şöyle dedi: "Ey insanların en garibi, daha önce böyle büyük bir acıyı tatmadan yaşamış olan bir kişi bile bulamadığın halde, sanki acı çeken sadece senmişsin gibi niye durmadan ağlayıp duruyorsun?"

Yazar ve Eser İsmi Kısaltmaları, Kaynaklar ve Fragmanlar Dizini[1]

Ach. Tat. *Introd. Arat.*: Achilles Tatius, *Introductio in Aratum*, ed. E. Maass. Berlin, 1898. **(D80, D88)**

Ael.: Aelianus

_____, *Nat. anim.*: *De natura animalium*, ed. M. Garcia Valdés, L. A. Llera Fueyo, and L. Rodriguez-Noriega Guillén. Berlin, 2013. **(D171, D174, D183, D186-D187, D193)**

_____, *Var. hist.*: *Varia historia*, ed. M. R. Dilts. Leipzig, 1974. **(B28, B36)**

Aët.: Aëtius = *Doxographi Graeci*, ed. H. Diels. Berlin, 1879. **(E1, D25, D30, D35, D38-D40, D61, D63, D75, D77, D79, D81, D84, D87, D91, D94, D97, D101, D107, D111, D127, D130-D132, D136-D137, D142-D143, D147, D154, D160-D161, D169-D170, T88, T98-T99, T104, T121)**

Agathem. *Geogr.*: Agathemerus, *Geographia Informatio* = *Geographi Graeci Minores*, ed. K. Müller. Paris, 1855-1861. **(B30, D102-D13)**

---

1 Bu dizinin oluşturulmasında temel alınan kaynağın künyesi şudur: *Early Greek Philosophy, Volume I: Introductory and Reference Materials*, ed. André Laks - Glenn W. Most. Loeb Classical Library 524 (Cambridge MA: Harvard University Press, 2016), 31-78.

Alex. (?): Alexander Aphrodisiensis

_____, *In Metaph.*: *In Aristotelis Metaphysica Commentaria*, ed. M. Hayduck. CAG 1. (**T42, T64**)

_____, *Quaest.*: *Quaestiones, in Alexandri Aphrodisiensis praeter commentaria scripta minora*, ed. I. Bruns. Berlin, 1887. (**D118, T76**)

Apoll. *Mir.*: Apollonius, *Mirabilia*, in Paradoxographorum graecorum reliquiae, ed. A. Giannini. Milan, 1966. (**T146**)

Apoll. Cit. *In Hipp. Artic*: Apollonius Citieus, *Kommentar zu Hippokrates Über das Einrenken der Gelenke*, ed. J. Kollesch and F. Kudlien. CMG 11.1.1. (**T19**)

Apoll. Dysc. *Pronom.*: Apollonius Dyscolus, *De pronominibus*, ed. R. Schneider. GG 2.1.1. (**T11-T12**)

Archim. *Meth.*: Archimedes, *Opera omnia cum commentariis Eutocii*, ed. J. L. Heiberg and E. S. Simatis. Stuttgart, 1972. (**D209**)

Arist. Aristoteles

_____, *An.*: *De anima*, ed. W. D. Ross. Oxford, 1961. (**D122-D125, D128, D141, T38, T45-T46, T77, T85**)

_____, *Cael.*: *De caelo*, ed. P. Moraux. Paris, 1965. (**D28, D33, D47-D49, D56, D100, D117, T37, T59, T62, T65, T68-T70**)

_____, *GA*: *De generatione animalium*, ed. P. Louis. Paris, 1961. (**D62, D69, D163-D165, D168, D173, D180-D181, T53, T56, T94**)

_____, *GC*: *De generatione et corruptione*, ed. M. Rashed. Paris, 2005. (**D17, D29, D36, D43, D58-D60, T43, T48, T58, T72**)

_____, *HA*: *Historia animalium*, ed. D. M. Balme. Cambridge, 2002. (**D188**)

_____, *Metaph.*: *Metaphysica*, ed. W. D. Ross. Oxford, 1924. (**D18, T41, T49, T63, T78-T79**)

_____, *Meteor.*: *Meteorologica*, ed. F. H. Fobes. Cambridge, MA, 1919. (**D86, D89, D109, D114, T75**)

_____, *PA*: *De partibus animalium*, ed. P. Louis. Paris, 1956. (**D10, D12, D182, T50, T54**)

_____, *Phys.*: *Physica*, ed. W. D. Ross. Oxford, 1936. (**D27, D34, D64-D65, D68, T36, T40, T52, T61, T66, T73**)

_____, *Resp.*: *De respiratione* = *Parva naturalia*, ed. W. D. Ross. Oxford, 1955. (**T55**)

_____, *Sens.*: *De sensu* = *Parva naturalia*, ed. W. D. Ross. Oxford, 1955. (**D140, T80**)

Aristocl. *Phil.* in Eus. *PE*: Aristocles, *De Philosophia* - Bkz. Eus. *PE* (**T96**)

Athen. *Deipn.*: Athenaeus, *Dipnosophistae*, ed. G. Kaibel. Leipzig, 1887. (**B23, B46**)

Aug. *Ad Dioscor. Epist.*: Augustinus, *Ad Dioscorum Epistula* = *Epistulae CI-CXXXIX*, ed. K. D. Daur. Turnhout, 2009. (**T140**)

Aul. Gell. *Noct.*: Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, ed. P. K. Marshall. Oxford, 1968. (**B33, T150, T152**)

Cael. Aurel.: *Celer. pass.* Caelius Aurelianus, *Acutarum sive celerum passionum libri III*, *Chronicarum sive tardarum passionum libri V*, ed. G. Bendz and I. Pape. CMG VI 1.1-2. (**T153**)

Callim.: Callimachus, ed. Pfeiffer. Oxford, 1949-1953. (**T9**)

Cels. *Medic.*: Aulus Cornelius Celsus, *De medicina*, ed. G. Serbat. Paris, 1995. (**D133**)

Cens. *Die nat.*: Censorinus, *De die natali*, ed. N. Sallmann. Leipzig, 1983. (Karş. ed. C. A. Rapisarda. Bologna, 1991.) (**D85, D120, D166, D172**)

Cic.: Cicero

_____, *Acad.*: *Academica*, ed. O. Plasberg. Leipzig, 1922. (**B41, D2, D76, T95, T126-T127, T135**)

_____, *De orat.*: *De oratore*, ed. K. F. Kumaniecki. Stuttgart-Leipzig, 1969. (**T30**)

_____, *Div.*: *De divinatione*, *De fato*, *Timaeus*, ed. R. Giomini, Leipzig, 1975. (**D190, D207, D214, T31**)

_____, *Fin.*: *De finibus*, ed. C. Moreschini. Munich-Leipzig, 2005. (**B16, D92, D223**)

_____, *Nat. deor.*: *De natura deorum*, ed. A. S. Pease. Cambridge, MA, 1955-1958. (**D46, D205, T100, T106**)

_____, *Tusc.*: *Tusculanae disputationes*, ed. G. Fohlen. Paris, 1931. (**B19, B32, T115**)

Cleanth.: Cleanthes - Bkz. Diog. Laert. (**A1g**)

Clem. Alex.: Clemens Alexandrinus

_____, *Paed.*: *Paedagogus* = Clemens Alexandrinus, ed. O. Stählin, L. Früchtel, and U. Treu. Berlin, 1970. (**D156, D229**)

_____, *Protr.*: *Protrepticus* = Clemens Alexandrinus, ed. O. Stählin, L. Früchtel, and U. Treu. Berlin, 1970. (**D206, D244**)

_____, *Strom.*: *Stromata* = Clemens Alexandrinus, ed. O. Stählin, L. Früchtel, and U. Treu. Berlin, 1970. (**B44, D206, D212, D384, T102, T105, T141**)

Clod. Tusc. *Kalend.* in Io. Lyd. Ost.: Clodius Tuscus, *Kalendae* = Joannes Lydus, *Liber de ostentis et calendaria graeca omnia*, ed. C. Wachsmuth. Leipzig, 1897. (**D98**)

Colum.: Columella

_____, *Agric.*: *De Agricultura* = Columella, *Opera quae exstant*, ed. V. Lundstrom. Uppsala-Goteborg, 1897-1940. (**B43, E8, D396-D398, T143**)

Cyrill. Alex. *Jul.* Cyrillus Alexandrinus, *Contre Julien*, ed. P. Burguière and P. Evieux. Paris, 1985. (**B9**)

Damasc. *In Phil.* Damascius, *In Platonis Philebum Scholia*, ed. L. G. Westerink. Amsterdam, 1959. (**D202**)

David. *Proleg.*: Davidus, *Prolegomena et in Porphyrii Isagogen commentarium*, ed. A. Busse. CAG 18.2. (**D220**)

Democrat. *Sent.*: Democrates, *Sententiae* - Bkz. Stob. (**D230, D255, D260, D267, D295-D296, D299-D300, D302-D303, D306, D318, D322, D329, D332, D334-D335, D340-D341, D343-D345, D347-D348, D362-D364, D383, D387, D406, D408**)

Dio, *Homer.*: Dio, *De Homero* = Dio Prusaensis, *Quae extant omnia*, ed. J. de Arnim. Berlin, 1893-1896. (**D216**)

Diod. Sic.: Diodorus Siculus, *Bibliotheca historica*, ed. F. Vogel. Leipzig, 1888. (Karş. ed. P. Bertrac et al. Paris, 1993ff.) (**B11, B15, D112, D121, D198**)

Diog. Laert.: Diogenes Laertius, *Lives of Eminent Philosophers*, ed. T. Dorandi. Cambridge, 2013. (**B1, B6, B13, B17-B18, B20-B21, B25, B31, B45, B49, D1, D4, D9, D70, D83, D93, D222, D371, T1-T3, T6-T8, T34-T35, T108-T109, T113-T114, T125, T128-T129**)

Diog. Oen. *Frag.*: Diogenes Oenoandensis, *The Epicurean Inscription*, ed. M. F. Smith. Naples, 1993, *Supplement to Diogenes of Oinoanda, The Epicurean Inscription*, Naples 2003. (**T119-T120**)

Dion. Alex. *Nat.* in Eus. *PE*: Dionysus Alexandrinus, *De Natura* - Bkz. Eus. *PE* (**E6, D268, T122, T138**)

Dion. Hal. *Comp. verb.*: Dionysius Halicarnassus, *De Compositione Verborum* = *Opuscula*, ed. H. Usener and L. Radermacher. Leipzig, 1899-1904. (**T32**)

Epicur.: Epicurus (**T4**)

_____, *ad Pyth.*: *Epistula ad Pythoclem* = *Epicurea*, ed. H. Usener. Leipzig, 1887. (**T114**)

_____, *Nat.*: *De natura liber 25*, ed. S. Laursen, "The Later Parts of Epicurus, *On Nature*, 25th Book," *Cronache Ercolanesi* 27 (1997): 5-82. (**T111**)

Epimer. Hom.: *Epimerismi Homerici*, ed. A. R. Dyck. Berlin, 1983-1995. (**T13**)

Epiph. *Pan.*: Epiphanius, *Panarion* = ed. K. Holl, H. Lietzmann, J. Dummer. Leipzig-Berlin, 1915-1985. (**D372**)

Erot. *Lex. Hipp.*: Erotianus, *Vocum Hippocraticarum collectio cum fragmentis*, ed. E. Nachmanson. Uppsala, 1918. (**D176**)

Etym. Gen.: *Etymologicum Magnum Genuinum (usque ad* β*)*, ed. F. Lasserre and N. Livadaras. Rome, 1976. (**D138, D162, D213, T28**)

Etym. Mag.: *Etymologicon Magnum*, ed. T. Gaisford. Oxford, 1848. (**D185**)

Etym. Orion.: *Orioni Thebani Etymologicon*, ed. F. W. Sturz. Leipzig, 1820. (**D287**)

Eus.: Eusebius

_____, *Chron.*: Hieronymus, *Chronicon*, ed. R. Helm. Berlin, 1984. (**B10**)

_____, *PE*: *Praeparatio evangelica*, ed. K. Mras. Berlin, 1954. (**B38, E6, D67, D78, D206, D268, T96, T122, T138**

Eustath.: Eustathius

_____, *In Dion. Perieg.*: *Dionysius Periegetes*, ed. G. Bernhardy, vol. 1, pp. 65-316. Leipzig, 1828. (**D104**)

_____, *In Il.*: *Commentarii ad Homeri Iliadem pertinentes*, ed. M. van der Valk. Leiden, 1971-1987. (**D184, T14**)

_____, *In Od.*: *Commentarii ad Homeri Odysseam*, ed. G. Stallbaum. Leipzig, 1825. (**D218-D219, T27**)

Flav. Manl. Theod. *Metr.*: Flavius Manlius Theodorus, *De metris*, ed. F. Romanini. Hildesheim-Zurich-New York, 2007. (**D215**)

Frag. graec... Schöne 1901: Fragmenta Graeca... *Eine Streitschrift Galen's gegen die empirischen Ärzte*, ed. H. Schöne, 1901. (**D7**)

Galen.: Galenus

_____, *Diff. puls.*: *De pulsuum differentiis libri IV*. Bkz. Gal. ed. Kühn, vol. VIII, pp. 493-765. (**D192**)

_____, *Elem. Hipp.*: *De elementis ex Hippocratis sententia*, ed. P. De Lacy. CMG V 1.2. (**D8, D31, D51**)

_____, *Exper. med.*: H. Schöne, "Eine Streitschrift Galen's gegen die empirischen Ärzte," *Sitzungsberichte der königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Philosophisch-historischen Classe* 51 (1901): 1255-1263, Karş. R. Walzer, *On Medical Experience*. London, 1944, pp. 93-96, 113-14. (**D7**)

Gemin. *Isag.*: Geminus, *Isagoge* = *Elementa astronomiae*, ed. K. Manitius. Leipzig, 1898. (**D99**)

Hdn.: Herodianus

_____, *Prosod. cath.*: *De Prosodia Catholica* = O. Primavesi and K. Alpers, "Empedokles im Wiener Herodian-Palimpsest," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 156 (2006): 27-37. (**D24, T15**)

_____, Affect. (...Lentz) Herodianus, ed. A. Lentz, GG 3.1 and 3.2. (**D218**)

Heges. Gramın.: Hegesianax Grammaticus (**T10**) Bkz. Steph. Byz.

Heracl. Pont.: Heraclides Pontius - Bkz. Diog. Laert. (**T3**)

Hesych. *Lex.*: Hesychius, *Lexicon*, ed. K. Latte and P. A. Hansen. Berlin, 1953-2005. (**D22, D26, D74, D177, D225, T16, T20-T21, T23-T26, T29**)

Hier.: Hieronymus

_____, *Chron.*: *Chronicon*, ed. R. Helm. Berlin, 1984. (**B10**)

(Ps.-?) Hippol. *Ref.*: (Pseudo) Hippolytus, *Refutatio omnium haeresium*, ed. P. Wendland. Leipzig, 1916. (Karş. ed. M. Marcovich. Berlin-New York, 1986.) (**B3, B7, D71, D82, D158**)

Iambl. *VP*: Iamblichus, *Vita Pythagorica*, ed. L. Deubner. Stuttgart, 1975. (**B5**)

Julian. *Epist. ad Him.*: Julianus, *Epistula ad Himerium* = Julian, *Letters. Epigrams. Against the Galilaeans. Fragments*, çev. Wilmer C. Wright. Loeb Classical Library 157. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1923. (**T163**)

Juv.: Juvenalis, *Satirae* = *Juvenal and Persius*, ed. Susanna Morton Braund. Loeb Classical Library 91. Cambridge, 2004.

Lact.: Lactantius

_____, *Div. inst.*: *Divinarum institutionum libri septem*, ed. E. Heck and A. Wlosok. Munich-Leipzig, 2005-2011. (**T107**)

_____, *Ira Dei*: *La colère de Dieu*, ed. C. Ingremeau. Paris, 1982. (**T139**)

Lucr.: Lucretius, *De rerum natura*, ed. C. Bailey. Oxford, 1947. (**B47, D95, T118**)

Metrod.: Metrodorus Epicureus, *Fragmenta*, ed. A. Koerte. Leipzig, 1890. (**T6**)

Nic. Dam. *Plant*... Drossaart Lulofs Nicolaus Damascenus, *De Plantibus... Nicolaus Damascenus on the Philosophy of Aristotle: Fragments of the First Five Books Translated from the Syriac with an Introduction and Commentary*, ed. H. J. Drossaart Lulofs (Brill, 1965). (**D196**)

Petron. *Sat.*: Petronius Arbiter, *Satyricon reliquiae*, ed. K. Müller. Munich, 2003. First edition, 1961. (**T158**)

PGM: *Papyri Graecae Magicae* (Stuttgart, 1973-74). (**T154, T160**)

Phil. *Vita contemp.*: Philo, *Vita Contemplativa* = *Opera*, ed. L. Cohn and P. Wendland. Berlin, 1896-1926. (**B37**)

Philod.: Philodemus

_____, *Ira*: *De Ira* = *L'ira*, ed. G. Indelli. Naples, 1988. (**D308**)

_____, *Lib. dic.*: *De Libertate Dicendi* = *On Frank Criticism*, ed. D. Konstan et al. Atlanta, 1998. (**T4, T112**)

_____, *Mort.*: *De Morte* = *On Death*, ed. W. B. Henry. Atlanta, 2009. (**D275-D276**)

_____, *Music.*: *De Musica* = *De la musique, livre IV*, ed. D. Delattre. Paris, 2007. (**B40, D200**)

Phot. *Lex.*: Photius, *Lexicon*, ed. C. Theodoridis, vols. I-III. Berlin, 1982-2012. (**T18, T22**)

Plin. *Nat. hist.*: Plinius, *Naturalis historiae libri XXXVII*, ed. K. Mayhoff. Stuttgart-Berlin, 1967-2002. (**D189, D204, T149**)

Plut.: Plutarkhos

_____, *Adv. Col.*: *Adversus Colotem* = *Moralia*, ed. W. R. Paton et al. Leipzig-Berlin, 1993ff., *Vitae parallelae*, ed. K. Ziegler and H. Gärtner. Leipzig, 1998. (Aşağıdaki eserler için de aynı kaynak geçerlidir.) (**D20-D21, D351, T110, T116-T117**)

_____, *Am. prol.*: *De Amore Prolis* (**D167**)

_____, *Anim. an corp. Aff.*: *Animine an Corporis Affectationes Sint Peiores* (**D261**)

_____, *Comm. not.*: *De Communibus Notitiis* (**D208, T136**)

_____, *Curios.*: *De Curiositate* (**B34**)

_____, *De lib. ed.*: *De Liberis Educandis* (**D333**)

_____, *Fac. Orb. Lun.*: *De Facie in Orbe Lunae* (**D96**)

_____, *Libid. et aegrit.*: *De Libidine et Aegritudine* (**D226**)

_____, *Lat. viv.*: *De Latenter Vivendo* (**D305**)

_____, *Praec.*: *Praecepta Gerendae Reipublicae* (**D370**)

_____, *Quaest. conv.*: *Quaestiones Convivales* (**B39, D15, D106, D144, D355, T33**)

_____, *Quaest. nat. Quaestiones Naturales* (**D195**)

_____, *Quis suos*: *Quomodo quis suos in virtute sentiat profectus* (**D239**)

_____, *Sanit. praec.*: *De Tuenda Sanitate Praecepta* (**D227**)

_____, *Soll. anim.*: *De Sollertia Animalium* (**D199**)

_____, *Virt. moral.*: *De Virtute Morali* (**D3**)

Porph.: Porphyrius

_____, *Abst.*: *Abstinentia* = *De l'abstinence*, ed. J. Bouffartigue and M. Patillon. Paris, 1977, 1979. (**D179, D274**)

_____, *In Ptol. Harm.*: *In Ptolemaei Harmonica Commentaria*, ed. I. Düring. Göteborg, 1934. (**D146**)

_____, *Quaest. Hom. Quaestionum Homericarum reliquiae*, ed. H. Schrader. Leipzig, 1880. (**D191**)

Procl.: Proclus

_____, *In Crat.*: *In Platonis Cratylum*, ed. G. Pasquali. Leipzig, 1908. (**D201**)

_____, *In Remp.*: *In Platonis Rem Publicam commentaria*, ed. G. Kroll. Leipzig, 1899. (**E7, D135**)

Ps.-Arist.: *MXG* Pseudo-Aristoteles, *De Melisso Xenophane Gorgia libellus*, ed. H. Diels. Berlin, 1900. (**E2**)

Ps.-Democr. *Lib 5 ad Leucippum... Coll. Alchim* Pseudo-Democritos, *Liber 5 ad Leucippum* = *Collection des anciens alchimistes grecs*, ed. M. Berthelot and C. E. Ruelle. Paris, 1887. (**T157**)

Ps.-Galen.: Pseudo-Galenus

_____, *An animal sit*: *An Animal Sit Quod Est In Utero* = H. Wagner, *Galeni qui fertur libellus* Εἰ ζῷον τὸ κατὰ γαστρός. Diss. Marburg, 1914. (**D157**)

_____, *Def. med.*: *Definitiones medicae*. Bkz. Gal. ed. Kühn, vol. VIII, pp. 346-462. (**D159**)

Ps.-Hipp. *Epist.*: Pseudo-Hippocrates, W. Putzger, ed. *Hippocratis quae feruntur epistulae*. Gymn. Progr. Wurzen, 1914. (**B26, T142**)

Ps.-Luc. *Macr.* (*Long*): Pseudo-Lucanus, *Macrobii* (*Long-lived Men*) = Lucianus, *Opera*, ed. M. D. MacLeod. Oxford, 1987. (**B12, B48**)

Ps.-Plut. *Strom.*: Pseudo-Plutarchus, *Stromata*. Bkz. Eus. *PE*. (**D67, D78**)

Ps.-Synes. *ad Diosc. Comm. in Democritum*: Ps.-Synesius, *ad Dioscorum Commentarius in Democritum* = Synesius, *Opuscula*, ed. N. Terzaghi. Rome, 1944. (**T156**)

P. Hib.: Papyrus Hibeh = *The Hibeh Papyri*, ed. B. P. Grenfell-Hunt - A. S. Hunt. London, 1906. (**D115**)

P. Lugd. Bat... *PGM*: Papyrus Lugdunensis Batavus = *Papyri Graecae magicae*. Stuttgart, 1973-74. (**T154**)

Ruf. Ephes. in Oribas. *Coll. med.*: Rufus Ephesius, in Oribasius, *Collectiones Medicae* (**T151**)

Schol. ... in Il.: *Scholia Graeca in Homeri Iliadem* (*scholia vetera*), ed. H. Erbse. Berlin, 1969-1988. (**D210, D217, D288**)

Schol. in Apoll. Rhod.: *Scholia in Apollonium Rhodium vetera*, ed. C. Wendel. Berlin, 1935. (**D113**)

Schol. in Dion.: *Thrax Scholia in Dionysii Thracis Artem grammaticam*, ed. A. Hilgard. *GG* 3. (**T17**)

Schol. in Nic. Ther.: *Scholia in Nicandri Theriaca*, ed. A. Crugnola. Milan, 1971. (**T147**)

Sen.: Seneca

_____, *Epist.*: *Ad Lucilium Epistulae morales*, ed. L. D. Reynolds. Oxford, 1965. (**T101, T159**)

_____, *Prov.*: *De providentia*, *in Dialogorum liber 1*, ed. E. Hermes, pp. 1-20. Leipzig, 1923. (**B35**)

_____, *Quaest. nat.*: *Naturales quaestiones*, ed. H. M. Hine. Stuttgart, 1996. (**B29, D90, D108, D110, D119**)

Sext. Emp.: Sextus Empiricus

_____, *Adv. Math.*: *Adversus Mathematicos* = *Opera*, ed. H. Mutschmann and J. Mau. Leipzig, 1914-1954. (Aşağıdaki eser için de aynı kaynak geçerlidir.) (**B22, B42, E5, D5, D13-D14, D42, D145, D203, T103, T123-T124, T131, T133-T134**)

_____, *Pyrrh. Hyp.*: *Pyrrhoneion Hypotyposeon* (**T130-T132**)

Simpl.: Simplicius

_____, *In An.*: *In libros Aristotelis De anima Commentaria*, ed. M. Hayduck. CAG 11. (**T39**)

_____, *In Cael.*: *In Aristotelis De caelo Commentaria*, ed. J. L. Heiberg. CAG 7. (**D16, D23, D32, D37, D73, T44**)

_____, *In Cat.*: *In Aristotelis Categorias Commentarium*, ed. C. Kalbfleisch. CAG 8. (**T60**)

_____, *In Phys.*: *In Aristotelis Physica Commentaria*, ed. H. Diels. CAG 9-10. (**B2, D19, D24, D41, D50, D66, D72, T57, T67, T74**)

Soran. *Gyn.* Soranus, *Gynaecia*, ed. J. Ilberg. Leipzig-Berlin, 1927. (**D175**)

Sphaer. Sphaerus - Bkz. Diog. Laert. (**T8**)

Step. Byz.: Stephanus Byzantius, *Ethnica*, ed. M. Billerbeck. Berlin-New York, 2006. (**T10**)

Stob.: Joannes Stobaeus, *Anthologium*, ed. C. Wachsmuth and O. Hense. Berlin, 1884-1912. (**B27, E6, D155, D178, D221, D224, D230-D238, D240-D242, D245- D260, D262-D273, D277-D286, D289-D304, D306-D307, D309-D332, D334-D342, D344-D350, D352-D354, D356-D369, D373-D383, D385-D395, D399-D408**)

Strab.: Strabon, *Geographika*, ed. S. L. Radt. Göttingen, 2002-2011. (**D105**)

Suda.: *Suidae lexicon*, ed. A. Adler. Leipzig, 1928–1938. (**B8, B14, B24, E4, T9, T144-T145**)

Sync. *Chron.*: Georgius Syncellus, *Ecloga chronographica*, ed. A. A. Mosshammer. Leipzig, 1984. (**T155**)

Tat. *Orat. ad Graecos*: Tatianus, *Oratio ad Graecos*, ed. E. Schwartz. Leipzig, 1888. (Karş. ed. M. Marcovich. Berlin, 1995.) (**T148**)

Tert.: Tertullianus

_____, *An.*: *De anima*, ed. J. H. Waszink. Amsterdam, 1947. (**D129, D134**)

_____, *Apol.*: *Apologeticum*, ed. E. Dekkers. Turnhout, 1954. (**T137**)

Theophr.: Theophrastus

_____, *CP*: *De Causis Plantarum* = *Les causes des phénomènes végétaux*, *lib. 1-4*, ed. S. Amigues. Paris, 2012-2015. (**D151-D153, D197, T83, T90-T92**)

_____, *Ign.*: *De igne: A Post-Aristotelian View of the Nature of Fire*, ed. V. Coutant. Assen, 1971. (**D116**)

_____, *Op. Phys.*: *Opiniones Physicae* = *Opera omnia*, ed. F. Wimmer. Leipzig, 1854-1862. (**T97**)

_____, *Pisc.*: *De Piscebus* = *On Fish*, ed. R. W. Sharples, in W. W. Fortenbaugh and D. Gutas, ed. *Theophrastus. His Psychological, Doxographical, and Scientific Writings*, pp. 347-85. New Brunswick, NJ, 1992. (**D194**)

_____, *Sens.*: *De Sensu* = *Doxographi Graeci*, ed. H. Diels. Berlin, 1879. (**D6, D52-D5-5, D57, D126, D139, D148-D150, T47, T51, T71, T81-T82, T84, T86-T87, T89**)

Turba Phil.: *Turba Philosophorum* = M. Plessner, *Vorsokratische Philosophie und griechische Alchemie in ara-*

bisch-lateinischer Überlieferung. Wiesbaden, 1975. (Karş. J. Ruska, *Turba Philosophorum*. Ein Beitrag zur Geschichte der Alchemie. Berlin, 1931.) (**T162**)

Tzetz. *Chil.*: Joannes Tzetzes, *Historiarum variarum chiliades*, ed. G. Kiessling. Leipzig, 1826. (**B4**)

Vitruv.: Vitruvius, *De architectura libri decem*, ed. F. Krohn. Leipzig, 1912. (**D211**)

Derlemeler Arasındaki Fragman Koşutlukları

DK: *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Ed. H. Diels. 6. ed. rev. W. Kranz, 3 vols. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1951–1952.

LM: Early Greek Philosophy, Volume VII: Later Ionian and Athenian Thinkers, Part 2. Ed. ve Çev. André Laks - Glenn W. Most. Loeb Classical Library 530. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016.

Bu çalışma = DK = LM

Biyografi

B1 = 67A1 = P1a, P2
B2 = 67A8 = P1b
B3 = 67A10 = P3
B4 = 67A5 = P4
B5 = 67A5 = P5
B6 = A1, B5, A1, A1 = P6, P9-P10, P15, P26
B7 = A40 = P18, P7, P18
B8 = A2 = P8, P11
B9 = A4 = P12a
B10 = A4 = P12b
B11 = A5 = P13
B12 = A6 = P14
B13 = A1 = P16a-b, P37b
B14 = A2 = P17
B15 ≠ DK = P20
B16 = A13 = P19
B17 = A1 = P21, P24, P42
B18 = A1, B116 = P22a-b
B19 = B116 = P39
B20 = A1 ≠ LM
B21 = A1 = P23
B22 = B163 = P25
B23 = A9 = P27
B24 = A10 = P28
B25 = A1 = P50
B26 = Karş. C3 = P48a-c
B27 = A21 = P46
B28 ≠ DK = P47
B29 ≠ DK ≠ LM
B30 = A92 = P29
B31 = B15 = P30

B32 = A1 = P31-P32
B33 = A22 = P33
B34 = A23 = P34
B35 = A27 = P35
B36 ≠ DK = P36
B37 = A16 = P37a
B38 = A15 = P38
B39 = B118 = P40
B40 = A17a = P41
B41 = B144 = P43
B42 = B165 = P44a
B43 = B165 = P44b
B44 = B26f = P45
B45 = A18 = P49
B46 = A1 = P51
B47 = A29 = P52
B48 = A24 = P53
B49 = A6 = P54
B50 = A1 = P55

Eserler

E1 = 67 B2 = D1a
E2 ≠ DK = D1b
E3 = A1, A33 = D2a-b
E4 = A31 = D3
E5 = B9, B6, B11 = D4-D6
E6 = B119 = D7
E7 = B1 = D8
E8 = B28 = D9

Doktrin

D1 = 67A1 = D10
D2 = 67A8 = D11
D3 = A35a = D12
D4 = A1 = D13
D5 = B9, B125, B10, B6-B8, B11 = D14-D21, R108
D6 ≠ DK = D22
D7 = B125, Karş. B9 = D23a
D8 = A49 = D23b
D9 = B117 = D24
D10 = A36 = D25a
D11 = A36 = D25b
D12 = B165 = D26a
D13 = B165 = D26b
D14 = B10b = D27
D15 = B150 = D28
D16 = A37 = D29
D17 = 67 A7 = D30
D18 = 67 A6 = D31
D19 = 67 A8, 68 A38 = D32
D20 = B156 = D33
D21 = A57 = D34a
D22 = B141 = D34b
D23 ≠ DK = D35
D24 = A58, B168 = D36
D25 = A47 = D37
D26 = B139 = D38
D27 = 67 A19 = D39
D28 = Karş. A60 = D40
D29 = A48b = D41
D30 = A48 = D42
D31 = A49 = D43
D32 ≠ DK = D44
D33 = 67 A15, 68 A120 = D45
D34 = 59 A45 = D46
D35 = 67 A15 = D47
D36 = A60 = D48
D37 = A61 = D49
D38 = A47 = D50-D51, R94
D39 = A47 = D52
D40 = A47 = D53, D62
D41 = A47 = D54
D42 = B164 = D55
D43 = 67 A9 = D56
D44 = A120 = D57a
D45 ≠ DK = D57b
D46 = 67 A11 = D58
D47 = 67 A15 = D59
D48 = B155a = D60a
D49 = B155a = D60b
D50 = 67 A14 = D61
D51 = A49 = D63
D52 = A135 = D64
D53 = A135 = D65
D54 = A135 = D66
D55 = A135 = D67
D56 = A60 = D68
D57 = A135 = D69
D58 = A63 = D70

D59 = A35, 67 A9 = D71
D60 = A123 = D72
D61 = 67 B2 = D73
D62 = A66 = D74
D63 = A66 = D75
D64 = A68 = D76a
D65 ≠ DK = D76b
D66 = A68 = D76c
D67 = A39 = D77
D68 = A71 = D78
D69 ≠ DK = D79
D70 = 67 A1 = D80a-b
D71 = 67 A10, 68 A40 = D81
D72 = A67, B167 = D82
D73 = A82 = D83a
D74 = B138 = D83b
D75 = A84 = D84
D76 = A81 = D85
D77 = 67 A23 = D86
D78 = A39 = D87
D79 = 67 A27, 68 A96, A95 = D88-D89
D80 = 67 B1 = D90
D81 = A85 = D91
D82 = 67 A10, 68 A40 = D92
D83 = 67 A1 = D93-D94
D84 = A86 = D95
D85 = B12 = D96
D86 = A91 = D97
D87 = A91 = D98a
D88 = A91 = D98b
D89 = 59 A81 = D99
D90 = A92 = D100
D91 = A87 = D101
D92 = A87 = D102
D93 = 67 A1 = D103
D94 = A89 = D104
D95 = A88 = D105
D96 = A89a = D106
D97 = A90 = D107
D98 = B14.6 = D108
D99 = B14.3 = D109
D100 = 13 A20 = D110
D101 = 67 A26, 68 A94 = D111
D102 = B15 = D112
D103 = B15 = D113
D104 ≠ DK = D114
D105 = A12 = D115
D106 = B152 = D116
D107 = 67 A25, 68 A93 = D117
D108 = A93a = D118
D109 = A97 = D119a
D110 = A98 = D119b
D111 = A99 = D120a
D112 = A99 = D120b
D113 = A99 = D121
D114 = A100 = D122
D115 = A99a = D123
D116 = A73 = D124
D117 = A62 = D125
D118 = A165 = D126
D119 ≠ DK = D127
D120 = A139 = D128
D121 = B5 = D129
D122 = A101 = D130
D123 = A104 = D131
D124 = 67 A28 = D132
D125 = A101 = D133
D126 = A135 = D134
D127 = A105 = D135
D128 = 67 A28 = D136
D129 = A136 = D137
D130 = 67 A34 = D138
D131 = A109 = D139
D132 = A117 = D140
D133 = A160 = D141
D134 = A160 = D142
D135 = B1 = D143
D136 = A116 = D144
D137 = 67 A29 = D145
D138 = B123 = D146
D139 = A135 = D147
D140 = A121 = D148
D141 = A122 = D149
D142 = 67 A31 = D150
D143 = A136 = D151
D144 = A77 = D152-D153
D145 = B166 = D154
D146 = A126a = D155
D147 = A128 = D156
D148 = A135 = D157
D149 = A135 = D158

D150 = A135 = D159a
D151 = A119 = D159b
D152 = A129 = D160
D153 = A130 = D161
D154 = 67 A35, 68 A140 = D162
D155 = B32 = D163a
D156 = B32 = D163b
D157 = B32 = D163c
D158 = B32 = D163d
D159 = B124 = D164
D160 = A141 = D165
D161 = A142 = D166
D162 = B122a = D167
D163 = A146 = D168
D164 = A144 = D169
D165 = A145 = D170
D166 = A145 = D171
D167 = B148 = D172
D168 = A143 = D173
D169 = 67 A36, 68 A143 = D174
D170 = A144 = D175
D171 = A152 = D176
D172 = A143 = D177
D173 = A149 = D178
D174 = A151 = D179
D175 = A159 = D180
D176 = B120 = D181
D177 = B135 = D182
D178 = B212 = D183
D179 ≠ DK = D184
D180 = A147 = D185
D181 ≠ DK = D186a-b
D182 = A148 = D187
D183 = A156 = D188a
D184 ≠ DK = D188b
D185 = A157 = D189
D186 = A153 = D190
D187 = A154-A155 = D191-D192
D188 = A150 = D193a
D189 = A150 = D193b
D190 = A158 = D194
D191 = B22 = D195
D192 = B126 = D196
D193 = A155a = D197
D194 = A155b = D198
D195 = 59 A116 = D199
D196 = 31 A70, Karş. 68 A163 = D200
D197 = A162 = D201a-b
D198 = B5 = D202
D199 = B154 = D203
D200 = B144 = D204
D201 = B26 = D205
D202 = B142 = D206
D203 = A75 = D207
D204 = A76 = D208
D205 = A74 = D209a-b
D206 = B30 = D210
D207 = A138 = D211-D212
D208 = B155 = D213
D209 = B155 = D214
D210 = B162 = D215
D211 = 59 A39 =D216
D212 = B18 = D217
D213 = B129 = D218
D214 = B17 = D219
D215 = B16 = D220
D216 = B21 = D221
D217 = B23 = D222
D218 = B24 = D223
D219 = B25 = D224
D220 = B34 = D225
D221 = B191, B189, B3 = D226-D228
D222 = A1 = D229
D223 = A169 = D230
D224 = A167 = D231
D225 = B140 = D232
D226 = B159 = D233a
D227 = B159 = B233b
D228 = B223 = D234
D229 = B31 = D235
D230 = B187 = D236
D231 = B170 = D237
D232 = B171 = D238
D233 = B290 = D239
D234 = B234 = D240
D235 = B188 = D241
D236 = B207 = D242
D237 = B194 = D243
D238 = B211 = D244
D239 = B146 = D245

D240 = B233 = D246
D241 = B232 = D247
D242 = B235 = D248
D243 = B127 = D249
D244 = B147 = D250
D245 = B224 = D251
D246 = B176 = D252
D247 = B231 = D253
D248 = B246 = D254
D249 = B209 = D255
D250 = B285 = D256
D251 = B219 = D257
D252 = B283 = D258
D253 = B284 = D259
D254 = B198 = D260
D255 = B78 = D261
D256 = B282 = D262
D257 = B218 = D263
D258 = B281 = D264
D259 = B271 = D265
D260 = B73 = D266
D261 = B149 = D267
D262 = B172 = D268
D263 = B173 = D269
D264 = B221 = D270
D265 = B220 = D271
D266 = B196 = D272
D267 = B108 = D273
D268 = B119 = D274
D269 = B269 = D275
D270 = B288 = D276
D271 = B210 = D277
D272 = B286 = D278
D273 = B293 = D279
D274 = B160 = D280
D275 = B1a = D281
D276 = B1a = D282
D277 = B200 = D283
D278 = B201 = D284
D279 = B205 = D285
D280 = B199 = D286
D281 = B206 = D287
D282 = B203 = D288
D283 = B297 = D289
D284 = B295 = D290
D285 = B296 = D291

D286 = B230 = D292
D287 = B2 = D293a
D288 = B2 = D293b
D289 = B289 = D294
D290 = B216 = D295
D291 = B236 = D296
D292 = B197 = D297
D293 = B202 = D298
D294 = B204 = D299
D295 = B42 = D300
D296 = B58 = D301
D297 = B292 = D302
D298 = B175 = D303
D299 = B61 = D304
D300 = B57 = D305
D301 = B193 = D306
D302 = B64 = D307
D303 = B52 = D308
D304 = B169 = D309
D305 = B158 = D310
D306 = B39 = D311
D307 = B184 = D312
D308 = B143 = D313
D309 = B240 = D314
D310 = B241 = D315
D311 = B243 = D316
D312 = B294 = D317
D313 = B291 = D318
D314 = B256 = D319
D315 = B174 = D320
D316 = B217 = D321
D317 = B215 = D322
D318 = B216bis = D323
D319 = B263 = D324
D320 = B214 = D325
D321 = B213 = D326
D322 = B46 = D327
D323 = B273 = D328
D324 = B274 = D329
D325 = B222 = D330
D326 = B227 = D331
D327 = B228 = D332
D328 = B229 = D333
D329 = B88 = D334
D330 = B237 = D335
D331 = B244 = D336

D332 = B60 = D337
D333 = B145 = D338
D334 = B53a = D339
D335= B55 = D340
D336 = B177 = D341
D337 = B190 = D342
D338 = B192 = D343
D339 = B226 = D344
D340 = B226bis, B63 = D345
D341 = B51 = D346
D342 = B225 = D347a
D343 = B44 = D347b
D344 = B85 = D348
D345 = B86 = D349
D346 = B239 = D350
D347 = B81 = D351
D348 = B48 = D352
D349 = B195 = D353
D350 = B247 = D354
D351 = B157 = D355
D352 = B252 = D356
D353 = B250 = D357
D354 = B186 = D358
D355 = B151 = D359
D356 = B249 = D360
D357 = B251 = D361
D358 = B254 = D362
D359 = B266 = D363
D360 = B255 = D364
D361 = B267 = D365
D362 = B47 = D366
D363 = B75 = D367
D364 = B49 = D368
D365 = B253 = D369
D366 = B265 = D370
D367 = B287 = D371
D368 = B238 = D372
D369 = B268 = D373
D370 = B153 = D374
D371 = A1 = D375
D372 = A166 = D376
D373 = B261 = D377
D374 = B262 = D378
D375 = B248 = D379
D376 = B245 = D380
D377 = B257 = D381
D378 = B258 = D382
D379 = B259 = D383
D380 = B260 = D384
D381 = B181 = D385
D382 = B264 = D386
D383 = B41 = D387
D384 = A170 = D388
D385 = B288 = D389
D386 = B270 = D390
D387 = B111 = D391
D388 = B275 = D392
D389 = B276 = D393
D390 = B277 = D394
D391 = B278 = D395
D392 = B208 = D396
D393 = B280 = D397
D394 = B279 = D398
D395 = B272 = D399
D396 = B27 = D400
D397 = B27a = D401
D398 = B28 = D402
D399 = B33 = D403
D400 = B178 = D404
D401 = B179 = D405
D402 = B180 = D406
D403 = B182 = D407
D404 = B183 = D408
D405 = B185 = D409
D406 = B77 = D410
D407 = B242 = D411
D408 = B59 = D412

Tanıklıklar

T1 = A34a = R1a
T2 = A34a = R1b
T3 = A34a = R1c
T4 = A34a = R1d
T5 = A34a = R1e
T6 = A34a = R1f
T7 = A34a = R1g
T8 = A34a = R1h
T9 = A32 = R2a
T10 = A32 = R2b
T11 = B13 = R3a
T12 = B29a = R3b

T13 = B129a = R3c
T14 = B19 = R3d
T15 = B128 = R3e
T16 = B131 = R3f
T17 = B20 = R3g
T18 = B298 = R4a
T19 = B29 = R4b
T20 = B139a = R4c
T21 = B130 = R4d
T22 = B144a = R4e
T23 = B132 = R4f
T24 = B133 = R4g
T25 = B134 = R4h
T26 = B136 = R4i
T27 = B121 = R4j
T28 =B122 = R4k
T29 = B137 = R4l
T30 = A34 = R5-R6
T31 = A34 = R7
T32 = A34 = R8
T33 = A77 = R9
T34 = 59 A1 = R10
T35 = A1 = R11
T36 = 28 B8 = R12
T37 = 67 A15, 68 A120 = R13
T38 ≠ DK = R14a
T39 ≠ DK = R14b
T40 = 59 A45 = R15
T41 ≠ DK = R16
T42 ≠ DK = R17
T43 = 67 A7 = R18
T44 ≠ DK = R19
T45 ≠ DK = R20a
T46 = A104a = R20b
T47 = A135 = R21
T48 ≠ DK = R22
T49 = A42 = R23
T50 = B165 = R24
T51 = A135 = R25
T52 = A65 = R26
T53 ≠ DK = R27
T54 = A36 = R28
T55 = A106 = R29a-b
T56 = A66 = R30
T57 = A67 = R31
T58 = A60 = R32a-d
T59 = 67 A15, 68 A60a = R33
T60 ≠ DK = R34
T61 ≠ DK = R35
T62 = A60 = R36
T63 = 67 A18 = R37
T64 = 67 A6 = R38
T65 = 67 A19 = R39
T66 ≠ DK = R40
T67 ≠ DK = R41
T68 = 67 A16 = R42
T69 ≠ DK = R43
T70 = A60 = R44-R45
T71 = A135 = R46
T72 = A38 = R47
T73 ≠ DK = R48a
T74 ≠ DK = R48b
T75 = A100 = R49
T76 = A165 = R50
T77 ≠ DK = R51
T78 ≠ DK = R52
T79 = A112 = R53
T80 = A119 = R54
T81 = A135 = R55
T82 = A135 = R56a
T83 = A163 = R56b
T84 = A135 = R57
T85 = A122 = R58
T86 = A135 = R59
T87 = A135 = R60
T88 = A128 = R61
T89 = A135 = R62
T90 = A130 = R63
T91 = A131 = R64
T92 = A132 = R65
T93 = A133 = R66
T94 = A147 [...], ≠ DK = R67a-b
T95 = B1 = R68a
T96 = B1-B2, = R68b
T97 = A3 = R69
T98 = A6-A7, R70a-b
T99 = A9, A17 = R71-R72
T100 = A5 = R73
T101 = B4 = R74
T102 = B3 = R75
T103 = 76.3 = R76
T104 = 76.1 = R77

T105 = 76.2 = R78
T106 = A51 = R79a
T107 = A70 = R79b
T108 = 67 A2 = R80
T109 = A52 = R81
T110 = A53 = R82
T111 = A69 = R83
T112 ≠ DK = R84
T113 = A53 = R85
T114 = 67 A24 = R86
T115 = A160 = R87
T116 ≠ DK = R88
T117 = B156 = R89
T118 = A61, A108 = R90-R91
T119 = A50 = R92
T120 ≠ DK = R93
T121 = A47 = R94
T122 = 67 A13 = R95
T123 = A43 = R96
T124 ≠ DK = R97
T125 = A110 = R98
T126 = A1 = R99
T127 = B165 = R101
T128 ≠ DK = R102
T129 = B117 = R103
T130 = A134 = R104
T131 = B165 = R105
T132 ≠ DK = R106
T133 = A114 = R107
T134 = B9, B6, B7, B8, B11 = R108
T135 ≠ DK = R109a-b
T136 ≠ DK = R110
T137 = A26 = R111
T138 ≠ DK = R112
T139 ≠ DK = R113
T140 ≠ DK = R114
T141 = B299 = R115
T142 = C6 = R116
T143 = B300.3 = R117
T144 = B300.1 = R118a
T145 = B300.1 = R118b
T146 ≠ DK = R118c
T147 = B300.4 = R119a
T148 = B300.10 = R119b
T149 = B300.7 = R120a
T150 = B300.7 = R120b
T151 ≠ DK = R121
T152 = B300.7 = R122
T153 = B300.10 = R123a-c
T154 = B300.20 = R124
T155 = B300.16 = R125a
T156 = B300.17 = R125b
T157 = B300.18 = R125c
T158 = B300.6 = R126a
T159 = B300.14 = R126b
T160 = B300.19 = R127a
T161 ≠ DK = R127b
T162 ≠ DK = R129
T163 ≠ DK ≠ LM

Kaynakça

Barnes, Jonathan, *Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi.* Çev. Hüsen Portakal. Cem Yayınevi. İstanbul: Cem Yayınevi, 2004.

_____ *The Presocratic Philosophers: The Arguments of the Philosophers.* London - New York: Routledge, 2001.

Capelle, Wilhelm, *Sokrates'ten Önce Felsefe 1.* Çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1994.

_____ *Sokrates'ten Önce Felsefe 2.* Çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1995.

Cornford, F. M., *Sokrates Öncesi ve Sonrası.* Çev. A. M. Celâl Şengör - Senem Onan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Diogenes Laertius, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri.* Çev. Candan Şentuna. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

Eberhard, J. A., *Allgemeine Geschichte der Philosophie zum Gebrauch akademischer Vorlesungen.* Himmerde, 1788. (https://books.google.com.tr/books?id = d409AAAAcAAJ, Son erişim tarihi: Mayıs 2019)

Furley, David, *Cosmic Problems: Essays on Greek and Roman Philosophy of Nature.* Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Guthrie, W. K. C., *Yunan Felsefe Tarihi: Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar*. Çev. Ergün Akça. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.

_____ *A History of Greek Philosophy 2: The Presocratic Tradition from Parmenides to Democritus*. Cambridge: Cambridge University Press, 1965.

Hesiodos, *Theogonia - İşler ve Günler*. Çev. Azra Erhat - Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Jaeger, Werner, *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi*. Çev. Güneş Ayas. İstanbul: İthaki Yayınları, 2011.

Kirk, G. S. - Raven, J. E., *The Presocratic Philosophers*. Cambridge: Cambridge University Press, 1957.

Laks, André, *The Concept of Presocratic Philosophy: Its Origin, Development, and Significance*. Çev. Glenn W. Most. Princeton: Princeton University Press, 2018.

Ley, Herman de, "Democritus and Leucippus. Two Notes on Ancient Atomism." *L'Antiquité Classique*, T. 37, Fasc. 2 (1968): 620-633.

Nietzsche, F., *Platon Öncesi Filozoflar*. Çev. Nur Nirven. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018.

Nill, Michael, *Morality and Self Interest in Protagoras Antiphon and Democritus*. Leiden: Brill, 1985.

O'Brien, D., *Theories of Weight in the Ancient World. Four Essays on Democritus, Plato and Aristotle A Study in the Development of Ideas, 2, Plato, Weight and Sensation*. Leiden: Brill, 1984.

Osbore, Catherine, "Was there an Eleatic revolution in philosophy?" *Rethinking Revolutions Through Ancient Greece*. Ed. S. Goldhill - R. Osborne. 218-245. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Runia, David T., "The Sources for Presocratic Philosophy." *The Oxford Handbook of Presocratic Philosophy*. Ed.

Patricia Curd - Daniel W. Graham, 27-54. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi 1: İlk Çağ Felsefesi*. Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.

Sandywell, Barry, *Presocratic Reflexivity: The Construction of Philosophical Discourse c. 600-450 BC: Logological Investigations, 3*. London - New York: Routledge, 1996.

Early Greek Philosophy 1: Introductory and Reference Materials. Ed. ve Çev. André Laks - Glenn W. Most. Loeb Classical Library 524. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016.

Early Greek Philosophy 2: Beginnings and Early Ionian Thinkers, Part 1. Ed. ve Çev. André Laks - Glenn W. Most. Loeb Classical Library 525. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016.

Early Greek Philosophy, Volume VII: Later Ionian and Athenian Thinkers, Part 2. Ed. ve Çev. André Laks - Glenn W. Most. Loeb Classical Library 530. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016.

The Atomists: Leucippus and Democritus Fragments. Çev. ve Yor. C. C. W. Taylor. Toronto: University of Toronto Press, 1999.

Leukippos (MÖ V. yüzyıl): Sokrates öncesi felsefe ekollerinden Atomcu Felsefe'nin kurucu figürü olan Leukippos'un hayatı hakkında bilinenler çok azdır. Gerçekten yaşayıp yaşamadığı antik dünyada bile tartışma konusu olmuştur. Diogenes Laertius'tan bir alıntıda Hermarkhos gibi Epikuros'un da Leukippos adlı bir filozofun yaşamadığını düşündüğü söylenir, bununla birlikte ona dair alıntılar daha fazladır. Milet'te yaşadığı, Demokritos'un hocası olduğu kabul edilir.

Demokritos (yaklaşık MÖ 460-370): Birçok kaynakta Abderalı olarak anılmıştır. Atomcu Felsefe ve evrenin atom teorisinin gelişiminde merkezi bir yer işgal eder. Temel konularda hocası Leukippos'un izinden giden Demokritos, onun teorisini daha kuşkucu ve daha az tümdengelimci bir yöntemle ele alıp geliştirmiştir. Doğu'da çok seyahat etmiş, Mısır, Persia, Hindistan ve Babil'de birçok şey öğrenmiştir. Demokritos etik konulara da ilgi duymuş ya da kendisinden sonraki yazarlar ona bazı etik fragmanların atfedilmesini garipsememiştir.

Atomcu Felsefe Fragmanları, *daha sonra Epikurosçu fiziğe ve materyalist felsefeye zemin hazırlayan bu felsefe ekolünün temsilcilerine ve onların kabul veya reddedilişlerine dair tüm erken dönem yazılı kaynakları Türkçeye aktarma amacını taşımaktadır.*

C. Cengiz Çevik (1983): İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda lisans, yüksek lisans ve doktorasını tamamladı. Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi için Epiktetos, Sextus Empiricus, Bacon, Horatius, Seneca, Cicero, Copernicus ve Luther'den birçok eser çevirdi. Temel akademik çalışma alanı olan Antikçağ'da siyaset ve felsefe ilişkisi başta olmak üzere farklı konularda çeviri ve telif eserleri üzerinde çalışmaya devam ediyor.

9 786052 959626

2019 Temmuz THG

THG 0338991 RCN

16 TL